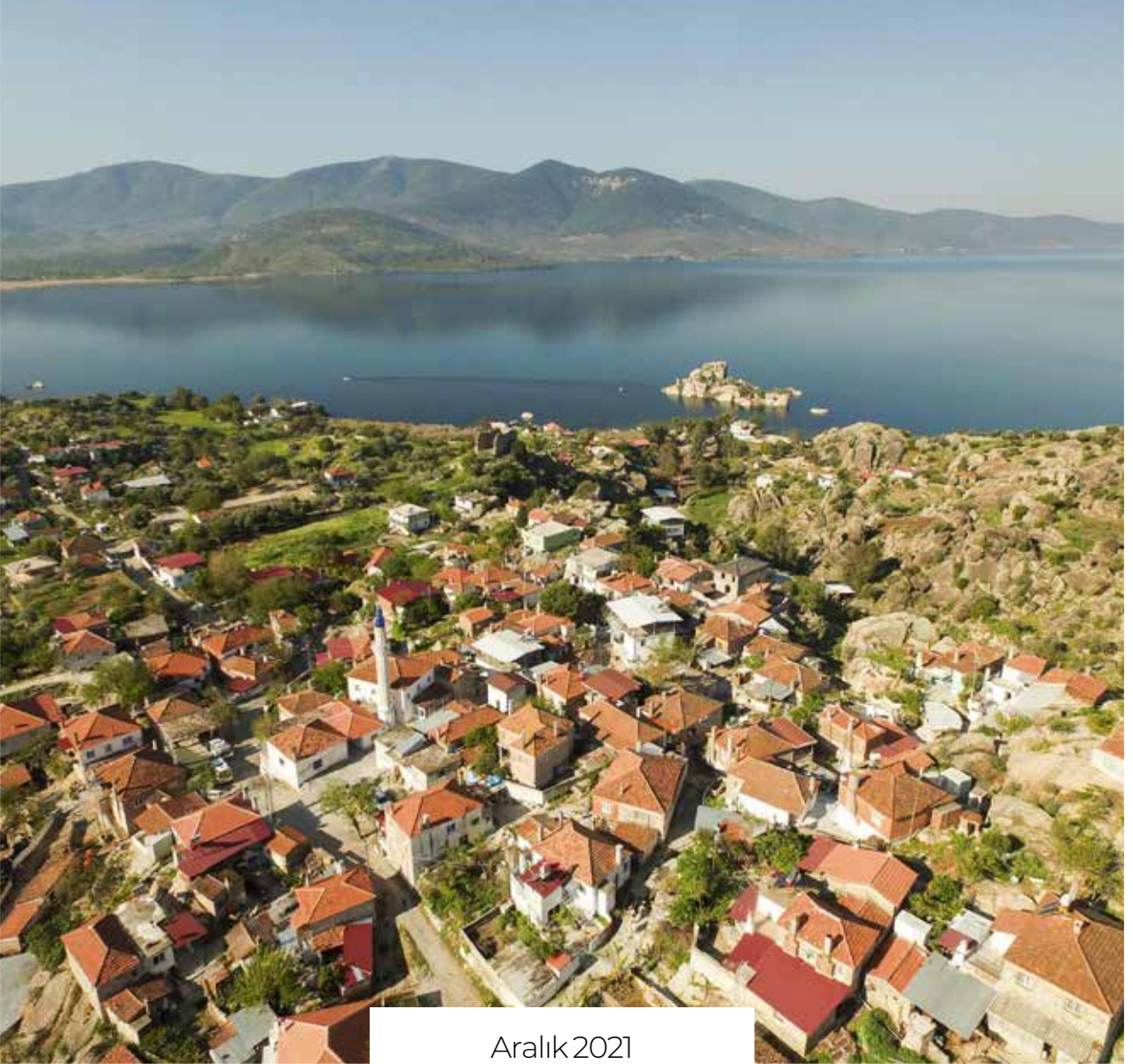

Araştırma Raporu

Milas'ta Kömürden Adil ıkış

Algı, Yaklaşım ve İhtiyaçlar

Aralık 2021

Adhoc Araştırma©

Adhoc Araştırma Danışmanlık ve Eğitim Ltd. Őti tarafından Climate Action Network (CAN) Europe (Avrupa İklim Eylem Ağı) ve İklim İçin 350 Derneği için hazırlanmıştır.

ARAŞTIRMA EKİBİ (A-Z)

Cansu Peker
Demet Taşkan
Dilara Genç
Emre Taşdemir
Saygın Vedat Alkurt

TASARIM UYGULAMA

Erhan Teksöz

Yayın 2022,

Araştırma

Eylül 2021 – Ocak 2022 tarihleri arasında gerçekleştirildi.

Climate Action Network (CAN) Europe (Avrupa İklim Eylem Ağı), iklim değişikliğiyle mücadele eden Avrupa'nın önde gelen sivil toplum koalisyonudur. 38 ülkeden 170'ten fazla üye organizasyonu ile 1.500'ün üzerinde sivil toplum kuruluğu ve 47 milyondan fazla yurttaşı temsil eder ve Avrupa çapında sürdürülebilir kalkınma, iklim ve enerji politikaları için çalışır. Daha fazla bilgi için <https://caneurope.org/>

İklim İçin 350 Derneği, adını atmosferdeki karbondioksit miktarının güvenli st sınırının milyonda 350 parçacık (ppm) olması gerektiğinden almaktadır. Başta kömür olmak üzere halk sağlığını, doğayı, iklimi tehdit eden fosil yakıt kullanımının, yaşanabilir bir yeryüzü için bir an önce sonlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu çerçevede fosil yakıtlardan yenilenebilir enerji kaynaklarına adil bir geçişi savunan kurum, bu yönde çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Daha fazla bilgi için: iklimicin350.org

İÇİNDEKİLER

Yönetici Özeti	9
1. Giriş	11
1.1. Amaç	11
1.2. Yöntem ve Örneklem	11
2. Milas'a Dair Gözlemler	15
2.1. Demografik Yapı	15
2.2. Geçim Kaynakları	15
2.3. Öne Çıkan Sorunlar	16
3. Kömür ve Termik Santral Algısı	19
3.1. Kömür ile Kurulan Bağlar	19
3.2. Kömürün Etkilerine Yaklaşım	21
3.2.1. İstimlak Yoluyla Mülksüzleştirme	21
3.2.2. Hava Kirliliği / Tarımsal Üretimdeki Verim Kaybı	23
3.2.3. Sağlık Sorunları	24
3.2.4. Susuzluk	25
3.2.5. Diğer Etkiler: Dinamit Patlatmaları, Çevreye olumsuz etkileri	26
4. Milas'ta Kömürden Çıkış ve Adil Geçiş Sürecine Yaklaşımlar	29
4.1. Paydaşların Değerlendirmeleri	29
4.1.1. Adil Geçişe Yönelik Pozisyonlar	30
4.1.2. Milas'ta Kömürden Çıkış ve Adil Geçişe Dair Gözlem ve Öneriler	30
4.2. Bölge Halkının Yaklaşımları	32
4.2.1. "Kömürsüz Milas" Tahayyülü	32
4.2.2. Kömürden Çıkışın Önündeki Fırsat ve Engeller	43
5. Alternatif Geçim Kaynaklarına Yaklaşımlar	47
5.1. Zeytincilik	47
5.2. Arıcılık	50
5.3. Hayvancılık	52
5.4. Halıcılık	54
5.5. Turizm ve Ekoturizm	56
5.6. Orman Ürünleri	60
5.7. Balıkçılık ve Su Ürünleri	61
5.8. Yenilenebilir Enerji	62
6. Sonuç ve Değerlendirme	65
EKLER	70

ŞEKİLLER

Şekil 1.	Örnek Bulanık Bilişsel Harita	29
Şekil 2.	Milas Halkının "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası	30
Şekil 3.	Yerel Halkın Bilişsel Haritalarında Merkez Kavram ile İlişkiler	31
Şekil 4.	Kadınların "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası	32
Şekil 5.	Kadınlar ve Erkeklerin Bilişsel Haritalarında Merkez Kavram ile İlişkiler	33
Şekil 6.	Gençlerin "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası	34
Şekil 7.	Yaşlıların "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası	34
Şekil 8.	Yaşlıların "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası	35
Şekil 9.	Kömür ile İlişkili Olanların "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası	36
Şekil 10.	Kömür ile İlişkili Olmayanların "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası	36
Şekil 11.	Kömürle Ekonomik İlişkisi Olanların ve Olmayanların Bilişsel Haritalarında Merkez Kavram ile İlişkiler	37

YÖNETİCİ ÖZETİ

Iklım krizine karşı yürütülen mücadeledeki en önemli tartışmalardan biri, başta kömür olmak üzere enerji üretiminden fosil yakıtları çıkarma sürecinin toplumun tüm kesimlerini gözetmen ve yeni eşitsizliklerin ortaya çıkmasına izin vermeyen bir biçimde gerçekleştirilmesi. Enerjide yeni bir sisteme geçişin adil şekilde hayata geçirilmesi ise özellikle kömürden çıkışın sonuçlarından doğrudan etkilenecek kesimlerin ihtiyaç ve beklentilerine odaklanmayı gerektiriyor. Bu araştırma, iki termik santral ve çok sayıda açık maden sahası ile kömürden elektrik üretiminin merkezlerinden biri olan Milas'ta, yöre halkının beklenti ve taleplerini öğrenmek için yürütüldü. Araştırma Milas ve köylerinde yaşayan halkın kömür, maden ve termik santrallere yaklaşımını, kömürden çıkış sürecinde yaşayabilecekleri zorlukları, farklı sektörlerle geçişlerini kolaylaştıracak unsurları ve bu sektörlerin avantaj ve dezavantajlarını ortaya koymayı hedefledi.

Araştırma Eylül 2021 – Ocak 2022 tarihleri arasında yürütüldü. Nitel veri toplama araçlarının kullanıldığı saha çalışmasında ulusal paydaşlar (22), yerel paydaşlar (10) ve Milas'ın beş kırsal mahallesinde yaşayan halk (62) ile mülakatlar gerçekleştirildi ve Milas halkının "Kömürsüz Milas" tahayyülünü ortaya koymayı amaçlayan bulanık bilişsel haritalama çalışması (43) yürütüldü.

Araştırma bulguları öncelikle Milas ilçesini ve halkını tanımamızı sağlıyor. Milas'ın kırsal nüfusunun çoğunluğu tarımla uğraşır ve küçük aile işletmeciliği şeklinde üretim yapıyor. Kendi kendine yeten bir tarım toplumu resmi çiziyor. İlçede güven duyulan ve öne çıkan en etkili paydaşlar üretici birlikleri.

İlçe halkı ekonomik kararlarını hane düzeyinde, görece bağımsız biçimde alan, yeniliklere ve değişime açık görünen bir yapıya sahip. İlçenin kırsal kesimlerinde çoğunlukla yüksek tarımsal girdi maliyetleri, istihlak/kamulaştırma, hava kirliliği, su sorunu, ulaşım sıkıntıları ve 2021 yaz aylarında bölgede çıkan orman yangınları konuşuluyor. **Milas adil geçiş sürecinde yeni ekonomik kaynaklar yaratmak açısından avantajlı bir bölge.** Bölge halkının pek çok zanaat ve tarımsal üretim becerisi bulunuyor. Kömür ekonomisinde çalışanların bile toprakla bağları kopmuş değil. Verimli arazilere ve Bodrum gibi bir turizm merkezine yakınlığı Milas'ı pek çok yeni iş kolu yaratılması için elverişli hale getiriyor.

Milas halkının kömür ile sosyal, kültürel veya duygusal bir bağı yok. Bölgenin geçim kaynakları sorulduğunda hem halk hem de yerel paydaşlar zeytinlik, tarım, arıcılık, hayvancılık gibi faaliyetleri sıralıyor. Maden ve santraller hızlıca akla gelen, Milas ile özdeşleştirilmiş bir geçim kaynakları değil, bölgeyi kalandıran bir unsur olarak değerlendirilmiyor.

Kömürün yöredeki zararları ise en çok vurgulanan konu. Hava kirliliği, tarımsal verim kaybı, zeytin ağaçlarının verimsizleşmesi, kanser ve solunum yolu hastalıklarının artması, susuzluk gibi halkın gözlemlediği pek çok sorun kömürle ilişkilendiriliyor. Halkın çoğunluğu bu etkilerin kömürden kaynaklandığını dile getiriyor. İstihlak yoluyla köylülerin yerlerinden edilmesi ise, kömürle ilgili en doğrudan deneyimlenen ve en kaygı uyandıran sorun. Yine de **madenler ve termik santraller Milas halkının algısında avantajlı bir geçim**

Servet Dilber, CAN Europe, 2018, Miğla

kaynağı olmaya devam ediyor. Asgari ücretin üzerinde kazanç, emeklilik hakkı, ulaşım kolaylığı, gençlerin gözünde bu işin cazibesini artırıyor. Bu yüzden kömürden ekonomik çıkar sağlayan santral ve maden çalışanı gençler ile buralarda işe girmek isteyen gençlerin kömüre dair algısı halkın geneline göre daha olumlu.

Kömüre dair genel algının olumsuz olmasına ve kömürden çıkışın neredeyse halkın tamamı tarafından talep ediliyor olmasına rağmen, kömürden çıkış tartışmasında ekonomi belirleyici faktör. Maden ve termik santrallerin geçim kaynağı olması hem çalışanlar hem de halkın geri kalanı tarafından kömürün verdiği hasarın katlanılabilir görülmesine yol açıyor. Halkın bu algısı kömürden çıkış sürecinde maden ve termik santrallerde çalışanların kazanılmış haklarının korunması ve mevcut istihdam koşullarını sağlayacak alternatifler geliştirilmesi gerekliliğini gösteriyor.

Gençler tarımsal üretime dönmeyi tercih etmiyor. Aylıklı çalışmaya alışmış gençler maden ve santrallerin kapanması durumunda tarımsal üretimi değil,

turizm, su ürünleri, havalimanı gibi sektörleri tercih edeceklerini söylüyor. Gençler tarımsal üretim seçeneğini zor ve maliyetli buluyor. Dolayısıyla maden ve termik santrallere alternatif olacak sektörlerin, yalnızca ekonomik olarak değil, güvenceli olma ve gençler için cazip olma açısından da değerlendirilmesi gerekiyor.

Kömürden çıkışı sağlayabilecek alternatif sektörler önerilirken tek bir sektör yoğun olarak önerilmiyor. Bunun nasıl sağlanabileceği sorusuna yanıt olarak araştırma bulguları bize kömüre tek başına alternatif oluşturacak bir geçim kaynağı bulunmadığını gösteriyor. Bölge halkının sahip olduğu üretim deneyim ve birikimi, farklı gelir getirici faaliyetlerin birbirlerine entegre biçimde, bir arada yapılmasına uygun. Bölgesel ölçekte tasarlanmış, sürdürülebilir ve dayanışmacı bir bakış açısıyla yerel ekonomik aktörleri güçlendirerek yeni bir ekonomi kurmak mümkün. Adil geçişin prensiplerine uygun bir kömürden çıkış sürecinde, aynı zamanda, insanlara ve diğer canlılara zarar verebilecek yöntemlerle işleyecek sektörlerin yeni kurulacak ekonomik sistemden uzak tutulması gerekiyor.

1. GİRİŞ

1.1. Amaç

Türkiye, iklim krizine karşı ülkelerin ortak mücadelesini temsil eden Paris Anlaşması'na Ekim 2021 itibarıyla taraf oldu. Anlaşma, ülkelerin ortak çalışmasını teşvik ederek ortalama küresel sıcaklık artışının sanayileşme öncesi döneme göre 2 derecenin altında kalmasını ve 1,5 derecenin altında kalması için çaba sarf edilmesini hedefliyor¹. Türkiye sadece anlaşmaya taraf olmadı ayrıca Cumhurbaşkanı tarafından Türkiye'nin 2053 yılında net sıfır emisyon vizyonu açıklandı. Türkiye'nin bu hedefi yakalayabilmesi için öncelikle enerji sektörünü ve daha sonra tüm üretim alanlarını başta kömür olmak üzere fosil yakıtlardan arındırması gerekiyor. Bugün Avrupa genelinde bu dönüşümün "kimsenin geride kalmadığı" adil bir şekilde gerçekleştirilmesi için çeşitli 'adil geçiş' mekanizmaları üzerine çalışılıyor. Adil geçiş kavramı, kömürden çıkış sürecinin başta kömür ile ilgili sektörlerde istihdam edilen işçiler olmak üzere o yöredeki herkes için adil bir biçimde gerçekleşmesini sağlayacak ekonomik ve sosyal müdahalelerin tasarlanmasını; tüm toplumsal kesimleri gözetin, yoksulluk, toplumsal cinsiyet vb. kaynaklı mevcut eşitsizlikleri yeniden üretmeyen, katılımcı ve demokratik bir planlamanın yapılması anlamına geliyor.

İki kömür yakıtlı termik santral ve çok sayıda açık kömür madeni sahasının bulunduğu Milas ilçesi, kömürden pek çok açıdan (sağlık, kültürel miras, mülkiyet ve yerinden edilmeler vb) olumsuz etkilenen bölgelerden. Araştırma bu bölgede, 2053 vizyonu ile kaçınılmaz olan kömürden çıkış sürecinin adil bir biçimde gerçekleşmesi için gözetilmesi en

önemli unsurlardan olan ilçe halkının algı, yaklaşım ve ihtiyaçlarını ortaya koymayı hedefliyor. İlçe halkının ve kömür sektöründe istihdam edilenlerin başka sektörlere geçmek/kömürden çıkış konusundaki tutumlarının, beklentilerinin ne olduğu, yöresel/geleneksel ekonomik faaliyetlerle bağlantılarının kalıp kalmadığı, adil bir geçişten ne bekledikleri ve 2030'da Milas'ın geleceği için neyi hayal ettikleri araştırmanın ana sorularını oluşturuyor.

1.2. Yöntem ve Örneklem

Araştırma konusunun derinlemesine sorgulama gerektirmesi nedeniyle büyük ölçüde nitel veri toplama araçları içeren bir araştırma yürütüldü. Bunun yanı sıra hem nitel hem de nicel veriyi ortaya koyma avantajı bulunan bulanık bilişsel haritalama yönteminden faydalanıldı. Veri toplama sürecinin aşamaları şöyle özetlenebilir:

Masabaşı Çalışması: Araştırmanın ilk aşaması olan masabaşı çalışmasının amacı saha çalışması öncesinde Milas'ı tanımak, araştırma konusuna dair altyapı oluşturmak ve araştırma sorularının çerçevesini kurmaktır. Bu amaçla Milas ilçesinin sosyo-demografik, ekonomik, kültürel ve çevresel özellikleri ile bu bölgeye odaklanan araştırma ve çalışmalar incelendi; ilgili paydaşlar tespit edilerek saha çalışması programı hazırlandı.

Yerel Halk ile Derinlemesine Görüşmeler: Çalışmanın bu aşamasında öncelikle bölgeyi yakından tanıyanlarla ve çevre ve iklim hareketinden temsilcilerle yapılan görüşmeler neticesinde Milas köylerine

¹ <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

Milas'ta Kömürden Adil Çıkış: Algı, Yaklaşım ve İhtiyaçlar

Selen Çatalyürekli, 2021, Muğla

ilişkin bir kümeleme çalışması gerçekleştirildi. Buna göre ilçedeki köylerin birbirine sosyo-ekonomik açıdan benzer yapılara sahip olduğu, ancak kömür madenleri ve santrallerinin kurulduğu yerler ve bunların köyleri etkileme düzeyini odağına alan bir farklılaşma üzerinden kümeleme yapılabileceği görüldü. Bunun sonucunda aşağıdaki kategorileri temsil eden köylerde saha çalışması gerçekleştirildi.

Bu köylerde yöre halkından kömür ile bağlantılı sektörlerde çalışan kişiler, bu kişilerin aile üyeleri ve kömür bağlantılı sektörlerde çalışmayan kişileri de içerecek şekilde toplam 51 görüşme yürütüldü. Bu görüşmelerin 7'sinde birden fazla katılımcı yer aldı ve araştırma toplamda 62 kişinin görüşlerine ulaşılmış oldu.

Aşağıdaki tablo, görüşme yapılan kişilerin kömür

sektörü ile olan bağlantılarını gösteriyor:

Örneklemin cinsiyet, yaş grubu ve kömür bağlantılı meslekler haricinde çalışanların uğraş alanları açısından farklılaşmasına da özen gösterildi. Bu çerçevede 45 erkek ve 17 kadın ile görüşme yapıldı. Görüşme yapılan kişiler yaş grubuna göre 54 yaş ve altı 'gençler' ve 55 yaş ve üstü 'yaşlılar' olmak üzere iki grup halinde ele alındı. Buna göre örnekleme 24 genç ve 38 yaşlı dahil oldu. Örnekleme dair ayrıntılı bilgiler için EK 1'de yer alan tabloya başvurulabilir.

Bulanık Bilişsel Haritalama Çalışması: Bu aşamada, halkın "Kömürsüz Milas" denildiğinde zihninde oluşan resmi ortaya çıkarmak amacıyla 43 kişiyle bulanık bilişsel haritalama çalışması gerçekleştirildi. Karşılaştırmalı analize olanak vermesi amacıyla ger-

KATEGORİ	SAHA ÇALIŞMASI YAPILAN KÖY
Kömür Ekonomisiyle Bağlı Olan/Doğrudan Etkilenen Köyler	İkizköy
Kömür Ekonomisinden Dolaylı Etkilenen Köyler	Ulaş
İlçeye Dışarıdan Gelen Kişilerin Yoğun Yaşadığı Köyler	Beçin
2021 Yazı Orman Yangınlarından Doğrudan Etkilenen Köyler	Fesleğen
Maden Sahalarının Genişlemesi Durumunda Etkilenecek Köyler	Karacahisar

Kömür Sektörü ile İlişkisiz	34
Kömür Sektörü ile İlişkili	25
Çalışan Ailesi	13
Çalışan Ailesi & Eski Maden Çalışanı (Emekli)	1
Eski Santral Çalışanı (Emekli)	4
Eski Maden Çalışanı (Emekli)	1
Çalışan Ailesi & Eski Maden & Santral Çalışanı (Emekli)	1
Santral Çalışanı	2
Maden Çalışanı	1
Eski Santral Çalışanı (Ayrılmış)	1
Eski Maden Çalışanı (Ayrılmış)	1
Bilgilerine Ulaşılamayan	3
TOPLAM	62

çekleştirilen görüşmeler cinsiyet, yaş ve kömür ile ilişkili bir sektörde çalışma / çalışmamaya göre dağıtıldı. Yaş değişkeni kırsalın demografik yapısı ve çalışma yaşamına katılım potansiyeli dikkate alınarak 54 yaş altı ve 55 yaş üstü olarak 2 kategori olarak ele alındı ve 54 yaş altı kategori "genç (orta yaş ve altı)" ve 55 yaş üstü ise "yaşlı" olarak isimlendirildi.

Ulusal ve Yerel Paydaşlarla Derinlemesine Görüşmeler: Bölgesel veya ulusal düzeyde faaliyet

gösteren çevre, kırsal kalkınma, ekoloji kuruluşları, yerel yönetimler, kamu kurumları ve bunların yereldeki temsilcileri, işçi sendikaları, akademisyenler, meslek birlikleri, enerji sektörü temsilcileri, çevre ve iklim hareketinden gönüllüler ve doktor, öğretmen gibi bölge hakkında bilgi sahibi kanaat önderleri ile derinlemesine görüşmeler yapılarak adil geçiş kavramına yaklaşımları, kömürden çıkış süreci ve Milas'a dair değerlendirmeleri soruldu. Araştırma kapsamında 22 ulusal paydaş ve 10 yerel paydaşa ulaşıldı.

2. MİLAS'A DAİR GÖZLEMLER

2.1. Demografik Yapı

Muğla'nın 13 ilçesinden biri olan Milas'ın 132 mahallesi bulunuyor² ve bu mahallelerin 114'ü, 2014'te yürürlüğe giren ve kısaca '*Büyükşehir Yasası*' olarak bilinen mevzuat düzenlemesi öncesinde köy statüsündeydi³. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre ilçede yaklaşık 144 bin kişi yaşıyor.

Köylerde ikamet eden nüfus çoğunlukla emeklilerden oluşuyor. Köylerinden ayrılan gençlerin çoğunluğu çalışmak üzere Milas merkeze yerleşiyor. Milas'ı tanıyan paydaşların gözlemine göre köylerin çok büyük bir kısmı yerel halktan oluşurken, Milas'ta çalışmak amacıyla başka bölgelerden gelerek ilçeye yerleşen genç bir nüfus bulunuyor. Milas'ta Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'ne bağlı Veterinerlik Fakültesi ve Meslek Yüksekokulu'nda (M.Y.O.) okuyan ve köylerden veya Milas dışından gelen bir öğrenci nüfusu da bulunuyor. Üçüncü bir nüfus hareketliliğini ise özellikle pandemi sonrası İstanbul ve Ankara'dan gelerek bölgeye yerleşen orta-sınıf orta-yaşlı bir kesim oluşturuyor.

Yapılan saha görüşmelerinde Milaslıların değişime açık olduğu gözlemlenen önemli unsurlardan biri olarak öne çıkıyor. Yıl boyunca hareketli bir nüfusun olduğu Bodrum'la komşu olması, çevre ve doğa koruma alanında faaliyet gösteren ulusal ve yerel sivil toplum kuruluşlarıyla etkileşim halinde bulunması, Milas içinde aktif çevre mücadelelerinin devam et-

mesi Milas'ın değişime açık dokusunu oluşturan etmenlerden. Bu bulgu, aşağıda da bahsi geçen Milaslıların kömürle ilgili zayıf bir ilişkisinin olduğu bilgisiyle birleştirildiğinde Milas'ta kömür sonrası dayanışmaya dayanan yeni bir yerel ekonomiyi kurmak için yeterli sosyal sermayenin olduğunu gösteriyor.

2.2. Geçim Kaynakları

Paydaşların yorumlarına göre Milas, kırsal nüfusun çoğunluğunun tarımsal üretimle uğraştığı, tarımsal üretimin de küçük aile işletmeciliği şeklinde yapıldığı bir bölge. Paydaşlara göre Milas'ın geçim kaynakları arasında başta zeytincilik, arıcılık, hayvancılık, sebze-meyve, silaj için üretilen darı, arpa ve buğday gibi tarımsal üretim ve mevcut durumda çok azalmış, hatta ortadan kalkmış olan halıcılık geliyor. Bir işletmede çalışsa da (gençler) çalışmasa da (emekliler, yaşlılar) köylerde ikamet eden nüfusun önemli bir kısmı, kendi ifadelerine göre, "en azından birkaç hayvan, 30-40 arı kovani, birkaç zeytin ağacı ve/veya birkaç dönüm arsaya" sahip ve bunlardan kendi tüketimlerine ve geçimlerine yetecek düzeyde ürün almaya devam ediyorlar, dolayısıyla kendi kendini geçindiren bir tarım toplumu vasfını koruyorlar. Yine de köylerdeki yaşlı-emekli nüfusun temel gelirini emekli aylıkları oluşturuyor. Emekli aylığı, tarımsal üretimden elde edilen *istikrarsız gelirin* yanında *esas gelir* olarak kabul görüyor.

Tarımsal üretimin ve halıcılığın yanı sıra Kemerköy ve Yeniköy termik santrallerinde ve bu sant-

² Milas Belediyesi resmi web sitesi, https://www.milas.bel.tr/index.php?modul=10_3&id=11.

³ GEZGÜÇ, Gözde Müşerref; ALDEMİR, Ceray ve UZUN, Turgay, (2015), "6360 Sayılı Kanun ve Muğla Örneği", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:3, Sayı:18, Aralık, s. 466

Milas'ta Kömürden Adil Çıkış: Algı, Yaklaşım ve İhtiyaçlar

rallere kömür temin eden açık ocak madenlerde yaklaşık 2000 kişilik bir istihdam söz konusu. Tam rakamı bilinmemekle birlikte çalışanların ve yerel paydaşların gözlemlerine göre bu istihdamın yarısından fazlasını bölge dışından işçi ve yöneticiler oluşturuyor. Bölgenin köylerde ikamet eden emekli yaşlıları arasında 1980'lerden itibaren Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) kapsamında yapılmış maden arama ve sondaj çalışmalarında, ardından da Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) veya santrallerde çalışarak emekli olmuş bir kesim bulunuyor.

Turizm sektörü halk için öne çıkan geçim kaynaklarından biri. Turizm sektörünü daha çok Bodrum'a yakınlığından dolayı Milas merkez ve yakın çevresindeki köylerde ikamet eden gençler tercih ediyor. Turizm sezonu en fazla 6-7 ay sürüyor, bu yüzden daha çok yevmiyeli çalışma mevcut. Bunun dışında gençler Milas-Bodrum Havalimanı'nda, Güllük Limanı'nda ve su ürünleri yetiştiriciliğinde faaliyet gösteren bir firmada istihdam olanağı buluyor. Köylerdeki gençler *turizmde, su ürünleri yetiştiriciliği sektöründe, havalimanında ve santralde* istihdam edildiği için köy nüfuslarının yaşlandığı ve tarımsal üretimi devam ettirecek işgücünün giderek azaldığı paydaşlar tarafından belirtiliyor.

2.3. Öne Çıkan Konular

Halkın gündelik yaşamındaki sohbetlere hâkim olan konular şöyle sıralanabilir:

- **Yüksek tarımsal girdi maliyetleri:** Tarımsal üretimde girdi fiyatlarının yüksekliği, hayvancılıkta ve bitkisel üretimde mazot, yem, gübre fiyatlarının geçmiş yıllara göre artmış olması, geçmişte elde edilen kazançların elde edilememesi gibi şikayetler, yani özetle 'geçim sıkıntısı' gündelik yaşamın temel sohbet konusu.
- **İstimlak/kamulaştırma:** Bölge halkı arasında en çok konuşulan ve en fazla endişe uyandıran

konu, yeni kömür madeni alanlarının açılabilmesi için köylerin istimlak edilmesi.

- **Hava kirliliği:** Hava kirliliği, İkizköy gibi madenlere yakın köylerde madenler ve santralin olumsuz etkileri bağlamında konuşulurken, diğer köylerde ve Milas merkezde ısınma amaçlı kömür yakılması kaynaklı hava kirliliğinden bahsediliyor.
- **Su sorunu:** Susuzluk ciddi bir mesele olarak gündemde. Yine bölge halkının yer yer kömür ve santrallerin etkileri kapsamında dile getirdiği, yer yer iklim değişikliğine ve yağışların azalmasına bağladığı, yerel paydaşların ise bunların yanında vahşi sulamayı da bir neden olarak saydığı su sorunu köylerde önemli bir gündem maddesi. Tarımsal üretimin zorlaştığı, kuyuların bile kurduğu özellikle Fesleğen'de ve diğer köylerde de ifade ediliyor.
- **Ulaşımındaki zorluklar:** Ulaşım sorunu bölgenin bir diğer konusu. Bölge halkı sıklıkla yolların darlığından, Milas ile köyler arasında çalışan dolmuş seferlerinin azlığından ve kendi köylerinde durak olmayanlar da durak eksikliğinden rahatsızlıklarından bahsediyor. Dar yollar, özellikle her gün santral ve madenlere işçi taşıyan servisler nedeniyle daha da yetersiz kalıyor. Bunun dışında yolların madenden hafriyat taşıyan kamyonlarla dolu olması da bir sorun olarak gündeme geliyor.
- **Yangınlar:** 2021 yaz aylarında ilçe'de ciddi tahribata yol açan yangınlar, güney köylerde konuşulan meselelerden biri. Yerleşim yerlerini tehdit etmesi ve zarar vermesi, günlerce nefes alamamış olmak, bölgedeki her canlının dumandan etkilenmesi psikolojik ve fiziksel sağlık açısından dile getirilen sıkıntılar. Bunun dışında zeytin ağaçlarının yanması ve zarar görmesi, orman ürünlerinin kaybı gibi yangının gelir kaybı ile sonuçlanan etkileri de dile getiriliyor.

3. KÖMÜR VE TERMİK SANTRAL ALGISI

3.1. Kömür ile Kurulan Bağlar

“Çocuklara denildiğinde çocuklar, çevreyi, doğayı, ağacı çiziyor, (...) bir tanesi bile kömürlü bir şey çizmiyor. Yazdıkları bir tane yazıda, kompozisyonunda, resimde, şunun bunun içinde kömür yok. Kömür sadece kötü yönüyle var.” (YP06, Kanaat Önderi)

Kömürün olumlu bulunan tek rolü, çalışanlar tarafından itibarlı bir iş olarak algılanması ve avantajlı bir geçim kaynağı olarak görülmesi. Geçim kaynağı rolü Milas ve köylerinde kömür ve santral ile kurulan en güçlü ve belki de tek bağ. Bölgedeki madenler ve iki termik santral yaklaşık 2000 kişilik bir istihdam sağlıyor. Bu istihdamın önemli bir kısmını da Milas dışından gelen gençler oluşturuyor, dolayısıyla tüm istihdam Milaslı gençlere ayrılmış değil. Aynı zamanda bu istihdam imkanı kadınlara ve santral deneyimi olmayan orta yaşlı erkeklere de kapalı. Dolayısıyla kömür kaynaklı istihdam, bölge için vazgeçilmez öneme sahip bir ekonomik değer değil.

“[Kömür, bölge halkı için] Hiçbir anlam ifade etmiyor. Sadece, buradaki insanlar için termik santrallerin olması; bir ekmek parası, geçim kaynağı. Başka hiçbir şey değil. Oraya gider işe girer, çalışır, ailesini geçindirir. Yoksa kömür çıkmış, çıkmamış, ülke ekonomisine katkı sağlamış, sağlamamış, önemli değil onlar için.” (UL06, Erkek, 36, Kömürle İlişkisz, Memur)

Yine de santralde çalışmak pek kolay olmayan ama bir

dizi avantajından ötürü gençlerin tercih ettiği, özendiği bir iş. Ailelerin de çocuklarının santralde çalışmasını istemeleri ve “torpil” ile giriliyor diye yakınmaları, santrallerin tüm olumsuz etkilerine rağmen bir sabit gelir ihtimali olarak itibar gördüğünü gösteriyor.

“Yok ya, çok çalışan yok. Bizim burada kömürde üç veyahut dört kişi var. Onlar da yol bilenlerden değil, hepsi eşeğe ters binenlerden. Hep torpilden.” (UL07, Erkek, 62, Kömürle İlişkisz, Esnaf)

Termik santral bölgede çalışma koşulları en iyi iş yerlerinden biri olarak görülüyor. Bunun sebepleri şöyle sıralanabilir:

- **Asgari ücretin üzerinde kazanç:** Tarımsal üretime göre geliri daha düzenli işleri tercih eden gençler için bu işler arasında ücret açısından en iyi seçenek termik santral. Çalışanların 5 bin - 7 bin lira arasında maaş aldıkları, gereken durumlarda işsizlik maaşı haklarının da olduğu dile getiriliyor. Üniversiteyi bitirerek daha nitelikli pozisyonlarda istihdam edilenler daha yüksek maaşlar alabiliyor.

“Memnuniyet olarak memnunuz. Yani, saati az. Saati çok değil 8 saat. 8 saatten fazla da iş mesela başka yerde de yok. Olmadığından dolayı üstelik bir de asgari ücretten daha yüksek tutuyor.” (İK02/03, Erkek, 40, Santral Çalışanı)

- **Emeklilik:** Emeklilik hakkı, maden ve santrallerde çalışmayı gençler açısından en cazip kılan haklardan biri. Özelleştirmeden önce maden ve

santrallerden emekli olanların bölge geneline göre yüksek emekli maaşları ve görece yüksek refah düzeyleri de yerel halkın kömüre dayalı işlerde istihdama dair algısını olumlu etkiliyor.

- **Ulaşım kolaylığı:** Maden ve santral sahalarının Milas'ın kırsal alanlarında, köylere yakın olması ve servis kullanılıyor olması köylerde yaşayan işçilerin santrale ulaşımını kolaylaştırıyor. Bodrum merkez veya havalimanındaki işlerde çalışanlar yolda yaklaşık iki saat harcadıklarını belirtiyor. Beçin gibi Milas'a ve dolayısıyla havalimanı ve Bodrum'a görece yakın olan köylerde bu işlerde çalışan gençlerin sayısı daha fazla. Yine havalimanında ve Bodrum'da iş bulabilmiş gençlerin çoğunlukla ulaşımı kısaltmak için Milas'a taşındıkları söyleniyor.

Kömüre dayalı işlerde çalışmanın dezavantajları genellikle çalışanların kendileri değil aileleri tarafından dile getiriliyor:

- **Uzun çalışma saatleri:** Çalışma saatleri pozisyona ve şirkete göre değişebiliyor. 8 saatlik işlerde çalışanlar olsa da çoğunluk daha niteliksiz işlerde, uzun vardiyalarla çalışıyor. Özellikle aileler uzun vardiyalardan şikayetçi. Hem oğulları hem eşleri kömürde çalışan kadınlar hayvancılıkla, zeytin ağaçlarıyla tek başlarına uğraşmak zorunda kalıyorlar. Yine kömürde çalışan gençlerin babaları da tarımsal üretim işlerinde oğullarının desteğine ihtiyaç duydukları için uzun vardiya sürelerinden şikâyet ediyorlar. Santral yerel halkın algısında madene göre daha iyi bir konumda; madenlerdeki işlerin daha niteliksiz olduğu ve vardiyaların 12 saate kadar çıktığı söyleniyor.
- **Meslek hastalıkları:** Santrallerdeki niteliksiz işlerde çalışanlar ile maden sahalarında, hafriyatta çalışanlar, toz, kötü koku, zehirli gaz soluma, uzun vadede hastalıklara yakalanma gibi sorunlardan, nitelikli işlerde çalışanlara kıyasla daha fazla mesele ediyor. Santralde nitelikli işlerde çalışan gençler de bu sorunları dile ge-

tiriyor, ancak aralarında bunların söylentiden ibaret olabileceğini düşünmeye daha yatkın. (Kömürün çalışan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine dair yaklaşımlar ilerleyen bölümlerde ayrıntılı tartışılacak.)

Kömürün bölge ekonomisine katkısının önemsiz düzeyde olduğu görülüyor. Bölge halkının algısında kömür madenleri ve santrallerin bölge ekonomisine önemli bir katkısı bulunmuyor.

Bölgenin geçim kaynakları sorulduğunda hem bölge halkı hem de yerel paydaşlar zeytincilik, tarım, arıcılık, hayvancılık gibi unsurları sıralıyor. Maden ve santraller hızlıca akla gelen, Milas ile özdeşleştirilmiş bir geçim kaynağı olarak algılanmıyor ve bölgeyi kalkındıran bir unsur olarak değerlendirilmiyor.

İlçede yaşayanlar tarafından çıkarılan tüm kömürün santralde kullanıldığına ve halkın bu kömürden daha avantajlı bir biçimde faydalanma imkanının bulunmadığına dikkat çekiliyor. Santralden kazanç elde eden işçilerin esnaftan yaptıkları alışverişi yerel ekonomi açısından önemli görenler var, ancak santrallerin kapanmasının ve kömürün bölgeden çıkmasının santral ve madenlerdeki istihdam dışında bir herhangi bir ekonomik kayıp yaratmayacağı daha yaygın bir algı.

Santral çalışanlarının önemli bir kısmının Milas'ın yerlisi olmadığına, Muğla'ya çok uzak illerden bile çalışanların bulunduğu, daha üst düzey yönetici kadroların ise tamamen Milas dışından alındığına dair söylemler, istihdam katkısının da vazgeçilmez bir değer olarak görülmediğine işaret ediyor.

"2014'te yürüttüğümüz kendi çalışmamızda mesela bizim köyden kadrolu olarak [santralde] çalışan sadece iki kişi vardı. Çok az bir sayı tabii bu. Dolayısıyla aslında termik santral bir iş de vermiyor çevre köylere, ama tabii gene de düşünürseniz iki tane bizim köyden, iki tane öbüründen falan baya bir kişi de çalışıyor sonuçta. Yine de muhakkak kapatılması gerektiğini düşünüyorum." (KA12, Erkek, 65, Kömürle ilişkisiz)

Kömür ile sosyal, kültürel veya duygusal bağ kurulmuyor. Milas'ta kömürle, madencilik bir kültüre dönüştüğü, kömür ile emeğin toplumsal algıda birbirine eş ve değerli görüldüğü başta Zonguldak gibi bölgelerde gözlemlenen yoğunlukta sosyal, kültürel ve duygusal bağ kurulmuyor. Kömür, 1980'lerden bu yana bölgede istihdam sağlıyor olmasına rağmen Milas'ta "kazanç kapısı" bölgedeki algıya göre kömürden ziyade kota uygulamasından önce bölgede yaygın bir biçimde yetiştirilen tütün. Kültürel bağ ise daha çok zeytinle kuruluyor.

Bu durumun birbiri ile yakından bağlantılı bir dizi nedeni gözlemleniyor:

- Milas bölgesinde yapılan yüzey madenciligi ile Zonguldak, Soma gibi kömür bölgelerinde yapılan yer altı madenciligi arasında önemli farklar var. Yer altı madenciliginde işçilerin çok daha zorlu ve riskli koşullarda çalışmaları, yani tüm zorluklarıyla 'madencilik' mesleğini yapmaları gerekiyor. Milas'taki işçiler ise çoğunlukla hafriyatta vasıfsız işgücü veya kamyon şoförü/iş makinesi operatörü olarak görev yapıyor. Bu durum kömür ile emek arasında güçlü ilişki kurmanın unsurların Milas'taki maden işletmelerinde bulunmadığı anlamına geliyor.
- Geçim kaynağı ile sosyal/kültürel/duygusal bağ kurma pratiği, sosyal devlet politikalarının doğrudan bir sonucu. Madenler etrafında sosyal hayatın kurulması, barınma olanaklarının desteklenmesi, kültür ve eğlence imkanlarının sunulması gibi müdahaleler bu bağın kurulmasını ve sürmesini sağlıyor. Türkiye'de 1980 ile başlayan üretim ilişkilerinde ise kömüre güçlü anlamlar atfedilmesini sağlayacak sosyal ağlar örülüyor. Kömürün var olması ve belli bir istihdam yaratması, tek başına böyle bağları geliştirmekte yetersiz kalıyor.
- Yine işçileri bir sınıf olarak örgütleyen ve "kömür=emek" denklemine kurulmasına imkân tanıyan sendika örgütlenmelerinin ilçede çok

güçlü olmaması da kömür ile olan bağların zayıflığının nedenlerinden biri.

3.2. Kömürün Etkilerine Yaklaşım

"Kömürün olumsuz bir etkisi yoktur" ifadesi hiçbir kesim tarafından benimsenmiyor. Yerel halk ve yerel paydaşların madenlerin ve termik santrallerin bölgedeki olumsuz etkilerine yönelik farkındalıkları hayli yüksek. Başta köylerin istihlak edilmesiyle yaşanan ekonomik kayıplar ve ardından insan sağlığı, tarımsal verimlilik, su, hava ve çevre üzerinde gözlemlenen bir dizi olumsuz etki hakkındaki ifadeler sıklıkla dile getiriliyor. Kömürün bölgedeki olumsuz etkilerine dair 'bu etkilerin varlığını kabul eden' ve 'şüpheyle yaklaşan' olmak üzere iki pozisyon mevcut. "Kömürün olumsuz bir etkisi yoktur" ifadesi ise hiçbir kesim tarafından benimsenmiyor. **Olumsuz etkilere şüpheyle yaklaşanlar; santraldeki nitelikli işlerde çalışan ve dolayısıyla işlerinden görece memnun olan gençler ile yerel kamu kurumlarını temsil eden paydaşlar.** Bu gruplar da olumsuz etkilere dair söylemlerden haberdarlar ve görüşmelerde dile getiriyorlar, ancak "kanıt olmadan emin olamayız" ifadesiyle net bir pozisyon sergilemekten kaçınıyorlar.

Kömürün zararlarının bölgede gözle görülür boyutta olması, kömürü savunan argümanların oluşmasını zorlaştırıyor. Kömür karşıtı söylem yalnızca yaygın değil, aynı zamanda hâkim söylem haline gelmiş durumda. Maden genişlemesi nedeniyle yerinden edilen, ağır kömür kokusu ve hava kirliliğiyle mücadele eden, solunum yolu hastalıklarıyla ve kanser vakalarıyla yakınlarını kaybeden komşularla yaşamak, olumsuz etkilerin gerçekliğine şüpheyle yaklaşanlar için bile bu şüpheleri dile getirmeyi uygun hale getiriyor.

Bölge halkının ve yerel paydaşların algısındaki kömüre bağlı olumsuz etkiler şöyle sıralanabilir:

3.2.1. İstihlak Yoluyla Mülksüzleştirme

Kömür madenleri ve santrallerin halkın en sıklıkla

Servet Dilber, CAN Europe, 2018, Muğla

dile getirdiği ve en çok önemseydiği olumsuz etkisi, maden alanlarını genişletmek üzere köylerin boşaltılarak arazilerin istimlak yoluyla köy sakinlerinin ellerinden alınması. Yerel halkın doğrudan deneyimlemesi/tanıklık etmesi ve kömür ile olan bağlantısının şüphe götürmez olması nedeniyle istimlak konusu kömür denildiğinde ilk akla gelen olumsuzluk. Milas'ta madenlerin açılmaya başladığı ilk yıllardan bu yana yaşanan ve hala gündemde olan bu süreç boyunca yerel halk hem dolaylı/doğrudan ekonomik kayıplar vermiş/veriyor, hem de psikolojik olarak etkileniyor:

- Doğrudan ekonomik kayıpların nedeni, istimlak karşılığı ödenen düşük ücretlerin, köylülerin mevcut refah düzeylerini devam ettirmelerini sağlayacak mal-mülk alımına imkân vermemesi. Yerel halk geçmişte istimlak karşılığı aldıkları paraların Milas merkezde bir ev almaya veya bir başka köyde hayvan, arsa, zeytinlik almaya yetmediğini söylüyor.

"[Kömürün] Meyve ağaçlarına, zeytine zararı var. Bir de yerleri istimlak ediyor, millet yerinden gi-

diyor, milletin yeri istimlak edilmiş, sana para veriyor ama o parayla gidip başka yerden tarla alamıyorsun. Bedel üzerinden yatırdığı için, mesela şu arabayı alıyor ama sana verdiği parayla aynı arabayı alamıyorsun, öyle düşün." (BE01/01, Erkek, 31, Kömürle İlişkisiz, Esnaf)

- Dolaylı ekonomik kayıplar, topraksız, hayvansız, ağaçsız kalan yerel halkın, geçmişten beri yaptığı tarımsal üretimi yürütememesinden kaynaklanıyor. 1980'li ve 1990'lı yıllarda istimlak sebebiyle köylerini terk etmek zorunda kalanların taşıdıkları köylerde yeniden gelir elde etmelerini sağlayacak imkanları oluşturdukları gözlemleniyor, ancak köylüler bunun uzun zaman alan ve zorlu bir süreç olduğunu ifade ediyor.

"Zeytinlerimizi devlet kömür işletmesi aldı bizim. Aldılar. Bir tane ev yaptık, onun içinde oturuyoruz. Onun parasıyla değil, zaten onların verdiği parayla bir şey yapılmaz, kendi paramızla yaptık. O zaman tarlanın dönümüne elli lira veriyorlardı. Elli lirayla ne olur?" (BE07, Kadın, 55, Kömürle İlişkisiz)

"Evel çok, hani yirmi dönüm tarla vardı. İlk önce verilmeyecekti, direndiler, direndiler. Kömür gelecek demişlerdi, kömür geldi, dozerle geçti tarlaları. Zeytinlerimizi kaldırdılar, yemişlerimizi kaldırdılar, bağımızı bahçemizi hepsini kaldırdılar. Şimdi bir şeyimiz yok gari. Hani köyde iki dönüm, üç dönüm yerimiz kaldı. Başka yerimiz yok, her tarafı aldılar. Bizde tarla çoktu ama o zaman kömür aldı hepsini." (BE06, Kadın, 60, Kömürle İlişkisiz)

- Psikolojik etkiler, iki şekilde gündeme geliyor: Köyleri istimlak edildiği için yerinden edilen ve başka köylerde, alışmadıkları bir düzende yaşamak zorunda kalan halkın deneyimlediği psikolojik etkiler ve köyleri istimlak edilmemiş olsa da her an bu ihtimalin endişesini yaşayan köylerin üzerindeki psikolojik etkiler. "Yeni maden sahalarının açılacağı", "48 köyün daha istimlak edileceği" ve "acele kamulaştırma yoluyla mülklere bedelsiz el konulacağı" gibi söylentiler eşliğinde halkın gündelik yaşamında en çok istimlak konusu konuşuluyor. İstimlak, "kime çıkacağı belli olmayan bir piyango" olarak görülüyor bu belirsizlik bölge halkını olumsuz etkiliyor. Diğer köylerin başına gelenler, "kömür gelirse bu köyü de kaldıracaklar" ifadesinde belirginleşen bir travmaya ve gelecek kaygısına yol açıyor. Köylüler, istimlak ihtimali nedeniyle diken üstünde bir yaşam sürüyor.

"[Kömürün olumsuz etkisi] Olmaz mı? Kömür işlene işlene açılacak, bi köy var, orayı da, ormanları da kesecekler. Orada bir çalışma var, devamlı orada bekliyorlar şu anda. Zamanla ne olacak? Ya üç beş sene sonra, ya yirmi sene sonra buraya da gelecek, belki bu köy de kalkacak, bilinmez ki; buraların altı hep kömür." (KA02, Erkek, 36, Kömürle İlişkisiz)

3.2.2. Hava Kirliliği / Tarımsal Üretimdeki Verim Kaybı

Bölgede kömürün yol açtığı olumsuz sonuçlara dair farkındalığın en yüksek olduğu ikinci konu, tarımsal üretimdeki verim kaybı. Bu etkinin bölge halkı

için en gözle görülür, elle tutulur hale geldiği noktalar arasında sırasıyla;

- Zeytin ağaçlarının kuruması,
- Arıcılığın yapılamaz hale gelmesi,
- Hayvanlardaki hastalıklar ve sakat doğumlar bulunuyor.

Bunların arasında özellikle köylülerin gözlerinin önünde olan zeytin ağaçlarının kuruması ve verimsizleşmesi sıklıkla santrallerin yarattığı hava kirliliğine bağlanıyor. Zaten her yıl yüksek miktarda ürün vermeyen zeytin ağaçlarının "var yıllarının (yüksek ürün alınan) yok yıllarına (düşük ürün alınan) kıyasla giderek azaldığı", "zeytinliklere inen kömür tozunun ağaçların çiçek tutmasını engellediği", "geçmişte 5 ton yağ oluyorsa bunun 500 kiloya düştüğü" ve "ağaçlarda kömür kaynaklı bir hastalık olduğu" ifade ediliyor. Halkın bir kısmı zeytin ağaçları üzerindeki olumsuz etkiyi doğrudan kendi ağaçlarında gözlemleyebiliyor. Böyle bir gözlemi olmayanlar da bu etkileri çevrelerinden sıklıkla duyuyor ve bu yüzden bir gerçeklik olarak dile getiriyor. Yine de yöre halkı bu farkındalığını daha güçlü bir biçimde dillendirmek için "durumdan emin olmaya", yani kömürün zeytinler üzerindeki etkisini "yeterli ağızlardan öğrenmeye" ihtiyaç duyuyor, çünkü "iklimlerdeki değişimin" ve kuraklığın da zeytin ağaçlarındaki verimsizliği nedeni olabileceğine dair şüpheler mevcut.

"Etkileri bizim tarlamızda var. Zeytinlerimizi etkiliyor. Neden etkiliyor? Tozu geldiği için çiçek güzel açmıyor. Çiçek tutmuyor yani. Bir tutuyor, bir tutmuyor. Bazen hiç tutmuyor. Ama nereden geliyor bu? Kömürden geliyor." (BE07, Kadın, 55, Kömürle İlişkisiz)

Kömür ile arıcılık faaliyeti arasındaki doğrudan bağlantıdan çok fazla bahsedilmemekle birlikte kömür nedeniyle tarımsal üretimin verimsizleşmesinin sonucu olarak "arının bitmesinden" de bahsediliyor. Bu sürecin tam olarak nasıl gerçekleştiğine dair net bir kanı yok ancak hava kirliliğinin bir payı olduğu ifade ediliyor. Tarım, dolayısıyla arıcılıktaki verim kaybında da yeterli yağışın olmaması önemli bir etken olarak sıralanıyor.

"[Kömürün] Çevreye bu bacaların pisliğinin bayağı bir zararı oldu yani. Oluyor. Arıcılıkta gördük. Şu çamlar (...) hava kirliliğinden ötürü bozuluyor, onu gördük biz." (FE02, Erkek, 60, Çalışan Ailesi)

"[Arıcılığı] nasıl etkiler bilmiyorum ama etkiliyor, zehir zehirdir." (UL03, Erkek, 59, Çalışan Ailesi)

Yaygın bir biçimde rastlanmamakla birlikte hayvanlardaki sağlık sorunları ve sakat doğumlar ile santral arasında da bağlantı kurulabiliyor.

"Bizim yaşadığımız mesela buradaki santralin kokusu, tozu burayı basıyor. Ağaçlarımız meyve vermiyor. İki üç sene içinde hepsi kurudu. Termik santral kuruldu, köyümüzün içine telefon verici kuruldu, hayvanlar sakat, özürle çok oldu. Daha önceden biz bunu bilmiyorduk. Yandık kül olduk zaten etki mi kaldı. Arıcılar bitti. 2000'den sonra bal gitti mesela. Eskiden böyle bir sorun yoktu. Köyümüzün birinci kaynağı arıcılıktı yani. Bu sene herkes oturdu yani." (FE04/02, Erkek, 40, Maden Çalışanı)

Tarımdaki verim kaybı yalnızca bölge halkı değil, yerel paydaşlar tarafından da dile getiriliyor ve nedenleri arasında hava kirliliğine de işaret ediliyor. Ancak çoğunlukla hava kirliliğinin ana sorumlusunun ısınma amaçlı kömür kullanımı olduğu düşünülüyor. Yine de yerel kamu kurumu temsilcileri üstü kapalı bir biçimde, diğer yerel paydaşlar ile bölgeyi tanıyan ulusal paydaşlar ise daha açık bir biçimde santral ile zeytin ağaçlarının verimsizleşmesi arasında bağlantı kuruyor.

3.2.3. Sağlık Sorunları

Kömürün sağlık üzerindeki olumsuz etkileri, hem yerel paydaşlar hem de bölge halkı tarafından bilinen ve önemsenen bir mesele. Sağlık üzerindeki olumsuz etkiler bölge halkı ve yerel paydaşların gündeminde iki başlıkta yer alıyor.

• Halk sağlığı üzerindeki etkiler

Kömür madenleri veya santrallerde çalışsın çalışmasın tüm bölge halkını etkilediği düşünülen olum-

suz sağlık etkilerinin başında kanser ve solunum yolu hastalıklarının artması geliyor. Hava kirliliği, bu vaka artışının temel sebebi olarak görülüyor. Başta Milas merkez ve ardından maden ve santral yakınlarında yer alan köylerdeki halkın sıklıkla deneyimlediği, diğer köylülerin ise iyi bildikleri, haberdar oldukları bir etki olarak öne çıkıyor. Yerel paydaşlardaki hâkim algıda ise hava kirliliği denildiğinde akıllara ilkin ısınma amaçlı kömür kullanımı geliyor.

Öte yandan bölge halkı; özellikle de kirlilik, toz ve koku sorununu daha yoğun yaşayan, madenlere yakın köylerdeki bu rahatsızlığın kaynağı olarak maden ve santralleri gösteriyor.

"Kömür burada çalıştığı müddetçe; rüzgâr esiyor toz geliyor bize. Zehir geliyor. Tozu ve kokusu çok dokunuyor bize." (İK03, Erkek, 79, Çalışan Ailesi & Eski Maden ve Santral Çalışanı (Emekli))

Bölgedeki kamu kurumu temsilcilerinin üstü kapalı olarak ifade ettiği hava kirliliği ve termik santral ilişkisini bölge halkı daha güçlü bir biçimde dile getiriyor.

"[Santral] Bizim açımızdan zararlı. Niye dersek, her yerde olduğu gibi kanser ölümleri, kanser hastalıkları çoğaldı. Hastalık bayağı çoğaldı yani. Genelde hiç hasta olmayan insan yok." (KA06, Erkek, 70, Çalışan Ailesi)

• Çalışan sağlığı üzerindeki etkiler

Kömürün çalışanların sağlığı üzerindeki etkileri çoğunlukla 55 yaş ve üzerinde, emeklilik döneminde bulunan köylülerin gündeminde yer alıyor, ancak halkın geri kalanı ve yerel paydaşlar tarafından da dile getirilebiliyor. Kömür sektöründe çalışmış olanlar ve onların akrabaları, işçilerin sağlığı üzerindeki uzun vadeli olumsuz etkileri doğrudan gözlemleyebiliyor. "Vücuda radyasyon giriyor.", "Zehir soluyorsun, çalışanın ömrünü kısaltıyor." gibi cümleler bu gözlemin köylülerde hayli kaygı uyandırdığını gösteriyor. KOAH ve kanser vakalarının çoğaldığı, 55-65 yaş aralığındaki ölümlerin sıklığı köy sakinleri tarafından ifade ediliyor. Geçmişte maden veya santralde çalışarak emekli olanlar sendika aracılı-

ğıyla dahil oldukları iletişim gruplarında bu ölümlerden haberdar oluyor. Yerel halk bu hastalık ve ölümlerin kömürden kaynaklandığını tam bir kesinlikle ileri sürmese de, buna büyük ölçüde inanıyor.

"Sağlığa etkisi vardır. Şimdi içeride kömürde çalışanlardan çoğu kişi hastalığa tutuldu, yani kömür sahasında çalışan kişiler emekli olduktan üç beş yıl sonra hastalık çıkmış, KOAH olmuşlar, ciğerlerinde sıkıntı olmuş. Bu tür insanlar çok duyuldu." (BE03, Erkek, 49, Çalışan Ailesi)

"Dün bir arkadaşımızla konuştuk. KOAH olmuş. Doktora gidiyor. Doktor, 'Sen günde iki paket sigara mı içiyorsun?' diyor. 'Hayır, kömür madeninde çalıştım. Çalıştığım maden de yer altı kömürü değil, bizim buradaki kömür ocaklarında, açık saha' diyor. Yani iki paket sigara içmiş bir insan derecesinde KOAH olmuş. Bu benim için bugüne kadarki en somut örnek. Çünkü bu tür konuşmalar pek çok ortamda yıllardır yapılıyor, yıllardır konuşuyoruz ama emin olamıyoruz.'" (YP08, Meslek Odası/Birliği)

Şu anda santrallerde çalışmakta olan gençler de kömürün çalışanların sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine dair iddialardan haberdarlar, ancak şüpheli bir pozisyonda yer almayı tercih ediyorlar ve 2014'teki özelleştirmenin ardından şirketin iş güvenliği önlem-

lerini devlete kıyasla çok daha ciddiye aldığını ve çalışanların sağlığının düzenli kontrollerle, "yıllık göğüs, kalp, kulak muayeneleri ile takip edildiğini" söyleyerek bu pozisyonlarını savunuyorlar. Çalışan sağlığındaki bozulmaların santralleri devletin işlettiği yıllarda yaygın olduğunu ancak artık böyle bir durumun kalmadığını ileri sürüyorlar. Çalışan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerin varlığını savunanlar ise bu argümanlara yanıt olarak şirketin bu kontrollerde çalışanlara sağlıklı rapor vererek kendini korumaya aldığını ve böylelikle gelecekte çıkabilecek hastalıkların sorumluluğunu almaktan kaçındığını iddia ediyor.

3.2.4. Susuzluk

Milas bölgesinde bölge halkının ve yerel paydaşların sıklıkla dile getirdiği bir su sorunu söz konusu. Su sorunu bölgenin öne çıkan konularından bir tanesi ve kömüre alternatif geçim kaynaklarının verimliliğini etkilediği için de önem taşıyor. "Çayların, derelerin, kuyuların kurduğundan", su olmadığı için artık "bağın bahçenin yapılamadığından" bahsediliyor. Çalışmanın yürütüldüğü köyler arasında en çok Fesleğen'de dile getirilen susuzluk, silaj⁴ maliyetlerini artırdığı için de sorun yaratıyor. Silaj yapılamadığında hayvancılık da olumsuz etkileniyor ve haneler hem gelir hem kendi tüketimleri için ürün elde ettiği birkaç hayvanı da besleyip yetiştirmekte zorlanıyor.

4 Silaj, sığır, koyun ve keçi gibi geviş getiren memeli hayvanların beslenmesi için buğday, arpa, darı gibi bitkilerinin fermente edilmesiyle elde edilen ve yüksek nem içermesi gereken yemlerdir.

Milas'ta Kömürden Adil Çıkış: Algı, Yaklaşım ve İhtiyaçlar

Ancak bölge halkının algısında “suların tükenmesi- nin” kömür ile bağlantısı diğer başlıklar kadar güçlü değil. Su sorunu çoğunlukla “mevsimlerin düzensizleşmesi ve yağmurların azalmasının” bir sonucu olarak görülüyor, ama kömürün olumsuz etkilerinden biri olduğuna dair şüphelerin oluştuğu da gözlemleniyor. Yerel halk su sorununu madenlerde dinamit patlatılması, MTA veya TKİ sondajları ile suyun yer altına indirilmesi ve santralin soğutma suyu ihtiyacı için su kaynaklarını kullanması gibi farklı nedenlere bağlayabiliyor.

“Sularımız tükeniyor. Gözümüzün önünde çok güzel bir deremiz vardı, kendiliğinden yaz, kış hiç durmadan akardı. Herkes bağını bahçesini yapardı. Suyumuz bitti. Kuyularımızda da sular bitti ama yağmurdan mı yoksa dinamitler atılıyor ondan dolayı mı bilmiyorum.” (İK06/02, Kadın, 58, Kömürle İlişkisiz)

“Bu bölgede kömürün bağlantılı olduğu, kömür madeninin girdiği köylerde madenden sonra suyumuz gitti diyen çok olur. Mesela Karacahisar buradaki havzasının alt havzasıdır. Madenden sonra sularımız çekildi, MTA ya da TKİ sondaj yaptı sularımız bitti derler, bunlar çok sık tekrarlanan şeyler.” (UP22, Çevre hareketinden bir gönüllü)

Su sorunu yerel kamu kurumlarının da gündemine taşınıyor. Bu paydaşlar için mevsimlerin düzensizleşmesi, su sorununun öncelikli nedenini oluşturuyor. İkinci sırada ise konvansiyonel, vahşi sulama yöntemlerinin kullanılmasından bahsediliyor. Yerel kamu kurumları bu soruna çözümler arıyor. Başta zeytin olmak üzere kekik, adaçayı, defne gibi susuz tarıma yatkın ürünler destekleniyor ve çiftçiler damla sulamaya yönlendiriliyor. Sulu tarım yalnızca ova köylerinde desteklenirken, zeytinin su ihtiyacının azlığı nedeniyle daha da değer kazandığı belirtiliyor.

3.2.5. Diğer Etkiler: Dinamit Patlatmaları, Çevreye Olumsuz Etkileri

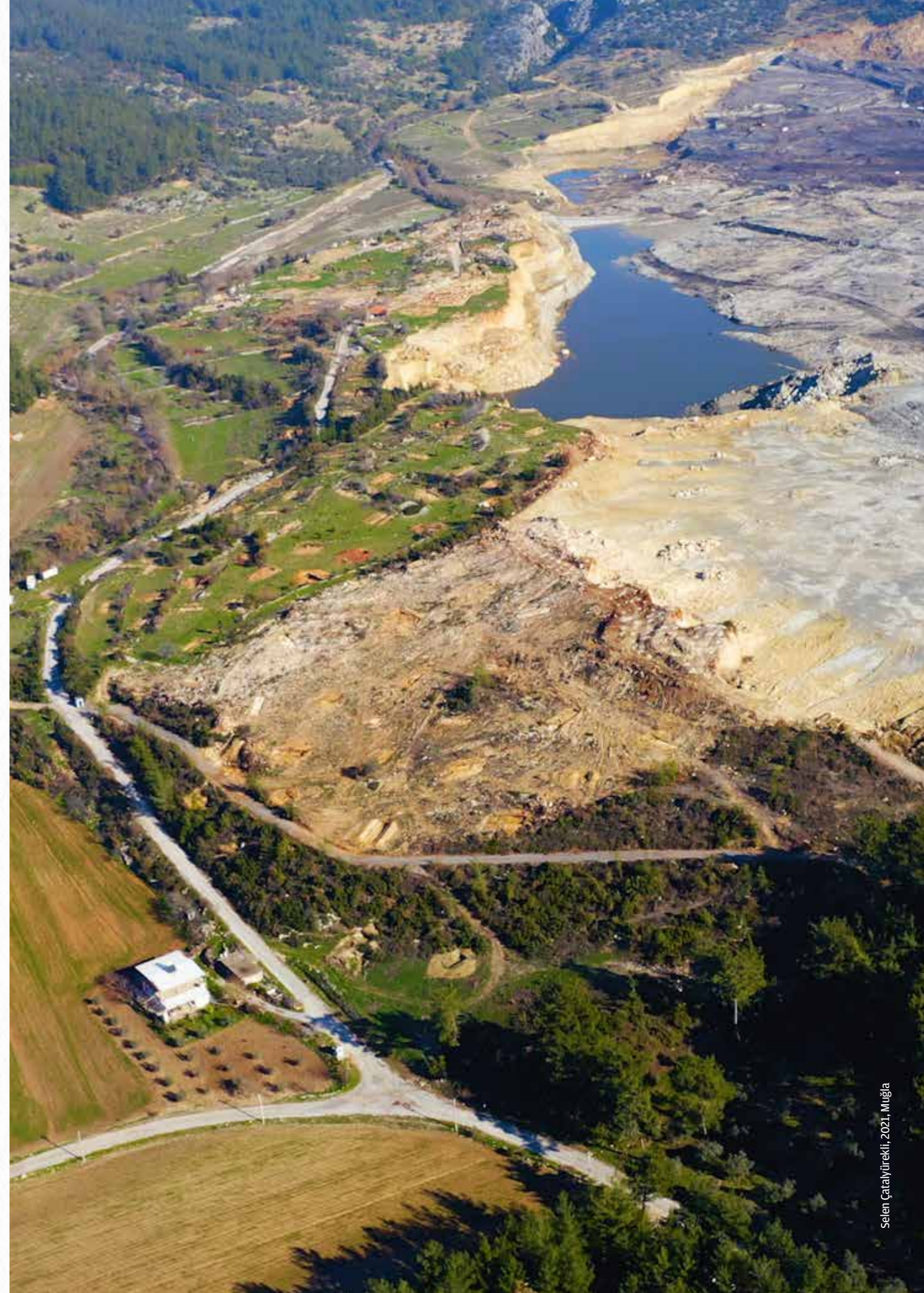
Köylülerin hemen hemen her gün maruz kaldıkları ve doğrudan kömür bağlantısı görünür olan gündelik hayatı etkileyen sorunlar da var. Başta İkizköy olmak üzere madenlere yakın köylerde dinamit patlatılması kömürün olumsuz etkileri arasında sayılıyor. Maden açma çalışmaları sırasında daha yüzeyde ve bir seferde çok sayıda patlatılan dinamitlerin yerel halkı tedirgin ettiği, gündelik yaşamın huzurunu kaçırdığı gözlemleniyor.

“Dinamit atıyorlar evler sallanıyor. Baya da sallanıyor yani. Yaşamımız biraz zor.” (İK05, Kadın, 63, Çalışan Ailesi)

“Stres içerisindeyiz. Şu kömür bize hep sıkıntı. Dinamit atıyorlar, geçen bir dinamit attılar evler sanki 7 şiddetinde deprem olmuş gibi sallandı yani.” (İK06/02, Kadın, 58, Kömürle İlişkisiz)

Halkın kömürün olumsuz etkilerine dair yaklaşımları arasında son olarak “çevre güzelliğinin bozulmasından” söz edilebilir. Köylülere yaşadıkları yerin en çok hangi özelliklerini sevdikleri sorulduğunda hemen hemen hepsi “havası, denizi, suyu, doğal güzellikleri” yanıtını veriyor. Öte yandan kömürün hava kirliliğiyle, tozuyla, kokusuyla, orman örtüsünü yok eden maden sahalarıyla bu güzellikleri bozduğu, sevdikleri toprakları yaşanamaz hale getirdiği köy sakinleri tarafından belirtiliyor.

“Şimdi, kömür deyince burada kömür olmuş olsa bu köy yerinden kalkacak, kömürü gelip almaya kalkacaklar. Bu sefer buranın yaşamı zorlaşacak. Bizim zaten burada en büyük avantajımız doğallık, yeşilliği, doğamızın güzelliği. Bizim ayağımızın dibi deniz. Denizden daha güzel havamız var. Kömür bunların hepsini alıp götürecektir.” (FE02, Erkek, 62, Çalışan Ailesi)

4. MİLAS'TA ADİL GEÇİŞ SÜRECİNE YAKLAŞIMLAR

4.1. Paydaşların Değerlendirmeleri

Adil geçiş, Türkiye'de henüz ancak kavramsal düzeyde tartışılıyor. Görüşülen paydaşların odaklandığı tartışmalar sürecin işleyişi sırasında dikkat edilmesi gereken unsurlara, karşılaşılabilecek risklere ve olumsuz senaryolara odaklanıyor.

Farklı alanlardan paydaşların hemen hemen hepsi, iklim krizinin acil eylem gerektiren bir konu olmasına rağmen adil geçişin ancak uzun vadede ve çok boyutlu, çok paydaşlı, kapsamlı ve ayrıntılı bir planlamanın ardından mümkün olabileceğini düşünüyor. Adil geçiş kavramı hemen hemen tüm paydaşların yürüttükleri çalışmalarda bir biçimde karşı karşıya geldikleri ve aşına oldukları bir kavram. Fosil yakıtların terk edilmesinde adil geçiş sürecinin gerekliliği konusunda fikir birliği olmakla birlikte kavramın kendisine ve olası uygulamalarına dair çekinceler ve eleştirilerden de söz ediliyor.

Paydaşların yaklaşımları, eleştirel argümanları da içerecek şekilde, şu şekilde özetlenebilir:

Akademiden paydaşlar, adil geçiş sürecine işçi sınıfının, sendikaların öncülük etmesi gerektiğini düşünüyor ancak Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkeler için hem sendikal hareketlerin yeterince güçlü olmaması hem de enerji piyasasının istikrarsız koşulları nedeniyle kömürden çıkış ve adil geçişe dair çekinceleri bulunuyor. **Enerji ve maden sektöründen paydaşlar**, konuyu enerji arz güvenliği odağında değerlendiriyor ve enerji üretiminde kömür gibi fosil yakıtlardan çıkılmasının ulusal ve

küresel riskler içerdiğini düşünüyor. Bu paydaşlar için adil geçiş, enerji güvenliğine kıyasla, ikincil bir konu. **Sendika temsilcileri** adil geçiş sürecinde elbette işçi haklarını önceliklendiren bir pozisyonda yer alıyor. Adil geçiş süreçlerinin kritik paydaşlarından olan işçi sendikaları çevre ve emek meselelerinin birbiriyle örtüşmekte olduğunu düşünüyor ve adil geçiş ve ekoloji gibi kavramların kendi meşru meseleleri arasında yer aldığını belirtiyorlar. Diğer yandan kömürden çıkışın sektörde istihdam edilen kişilerin hak kayıplarına neden olabileceğine dair kaygıları yüksek.

Farklı uzmanlık ve ilgi/çıkar alanlarından gelen kişilerin perspektifinden dikkat çektikleri en öne çıkan riskler, engeller ve ihtiyaçlar şöyle sıralanabilir:

Kömürü terk etmek, hükümetin önceliği değil. Paris Anlaşması'nın onaylanması ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın isminin Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilmesi gibi olumlu adımlar atılmasına rağmen elektrik üretiminde kömürü geride bırakan bir politika henüz hükümetin gündeminde değil.

Devletin kömürden çıkış ve adil geçişe yönelik iradesi olmaksızın sürecin ilerlemesi kolay değil. Türkiye'nin enerji politikasının kömürden çıkışı önceliklendirmemesi bir engel iken, devletin kararlarını ve müdahalesini içermeyen bir geçişin zorluğu da paydaşlara göre adil geçişin önündeki en büyük ikinci engel. Paydaşların, Türkiye'de katılımcı, kapsayıcı bir politika yapma geleneğinin olmadığına,

yukarıdan aşağı karar verme mekanizmasının hakim olduğuna dair görüşleri, taban örgütlenmesi ile gelen taleplerin tetikleyeceği bir dönüşümün zorlu olacağını gösteriyor. Paydaşlar bir yandan katılımcı, kapsayıcı bir sürecin işletilmesine imkan yaratılmasını eleştirirken bir yandan da termik santrali işleten şirketin kömürden çıkış sürecine müdahil olma seçeneğine şüpheyle yaklaşıyor. Paydaşlar, özel sektör kuruluşlarının uluslararası konjonktürü ve adil geçiş sürecini kendi çıkarları doğrultusunda hükümetlerden ve diğer ulusal kurumlardan daha özenle takip ettiğini ve bu işin bir parçası olmak için çaba sarf ettiğini gözlemliyor. Görüşme yapılan paydaşlara göre özel sektörün adil geçiş de dahil olmak üzere kârlı gördüğü her alanı içermeye yönelik bu gayreti, kömürden çıkışı hedeflenen prensiplere dayalı bir süreçten uzaklaştırma potansiyeli taşıyor. Bu nedenlerden ötürü paydaşlar özel sektör kuruluşlarını bölgede eşitlik ve katılım çerçevesinde masaya oturulacak bir paydaş olarak değerlendirmekten uzak duruyor.

Adil geçiş süreci, uzun vadeli ve kapsamlı bir planlama gerektiriyor. Paydaşlar, fosil yakıtlardan çıkışın ve bu süreci adil geçiş prensipleriyle gerçekleştirmenin en nihayetinde mümkün olduğuna inanıyor. Ancak bunun ekonomik, ekolojik, politik ve sosyal boyutları ele alan, çevre, ekonomi, enerji, istihdam, tarım, finansman vb. çok sayıda alanda teorik ve teknik uzmanlıklara ihtiyaç duyan, titizlikle ve kapsamlı bir biçimde gerçekleştirilmesi gereken, uzun soluklu bir planlama sürecinden sonra mümkün olabileceği konusunda hemfikirler. Paydaşlara göre bu planlamanın içerisine mutlaka dahil edilmesi gerekenler arasında öne çıkanlar şöyle özetlenebilir;

- Adil geçiş sürecinin aktörlerinin kimler olacağı, süreci koordine edecek kurumsal yapının nasıl kurulacağını ve finansmanının nasıl gerçekleştirileceğinin planlanması, buna dair kararların alınması,
- Fosil yakıtların yokluğunda ülke ekonomisinin büyüme ve kalkınma rotasının nasıl çizileceğine dair stratejik planlamaların yapılması,

- Enerji arzının sürekliliğine yönelik alternatif enerji kaynakları ile ikameye ilişkin planlamaların yapılması,
- Ulusal düzeyde gıda güvenliğini sağlayacak önlemlerin düşünülmesi,
- Enerji sektöründe teşvik politikalarının fosil enerji yakıtları aleyhine gözden geçirilmesi,
- Her bölge özelinde orta ve uzun vadeli kalkınma planlarının yapılması,
- Her bölgedeki tedarik zincirlerinin ve dışsal ekonomilerin araştırılarak bunlardan doğan ekonomik faydaların ortadan kalkması durumuna yönelik önlemlerin tasarlanması,
- Kömür ile bağlantılı sektörlerdeki istihdamın aktarılacağı sektörlerin araştırılması ve gerekli eğitimlerin verilmesi,
- Kömür işçilerinin tazminat, emeklilik vb. haklarının hesaplanarak ödeme planlarının çıkarılması,
- Kömür işçileri için sosyal yardım ve teşvik paketlerinin hazırlanması,
- Bölgelerdeki alternatif sektörler için ekonomik, ziraî fizibilite çalışmalarının yapılması,
- Bölgelere yönelik yenilikçi ve entegre üretim ve gelir modellerinin geliştirilmesi,
- Maden ve santrallerin kapatılacağı yerlerde hızlıca gerçekleştirilmesi gereken ekosistem rehabilitasyon çalışmalarının ve onarıcı tarım uygulamalarının araştırılması ve planlanması.

Adil geçiş sürecinin doğru ve etkili bir iletişime ihtiyacı var. Görüşme yapılan paydaşlar adil geçiş kavramının iletişimine yönelik uyarılarda bulunuyor. Başta fosil yakıtlarla bağlantılı sektörlerdeki işçiler olmak üzere yöre halklarının ve genel olarak toplumun tepkileriyle karşılaşmamak, süreci destekleyecek bir farkındalık oluşturmak amacıyla adil geçişin iletişiminin nasıl yapılacağı üzerine düşünmek gerekiyor.

4.1.2. Milas'ta Kömürden Çıkış ve Adil Geçiş Dair Gözlem ve Öneriler

Paydaşların Milas'ta adil geçiş sürecine dair öne çıkan gözlem ve önerileri şöyle sıralanabilir.

Milas, adil geçişte gelirsizliği telafi edecek ekonomik kaynaklar yaratmak açısından önemli bir avantaja sahip. Paydaşlar Milas özelinde adil geçişin ulusal bağlamın imkân vermesi durumunda sorunsuz bir biçimde gerçekleşeceği konusunda son derece umutlular. Milas'ın geniş orman alanlarına sahip olması, Ege kıyısında bulunması, güçlü bir turizm merkezine çok yakın olması ve iç kesimlerinde verimli arazilere sahip olması sayesinde pek çok iş kolunun gelişebileceği ve kömür ekonomisi öncesindeki iş kollarının da yeniden canlanabileceği öngörülüyor. Paydaşlara göre Milas, kömüre dayalı ekonomileri olan diğer tüm bölgelerle kıyaslandığında kömürden çıkış açısından en avantajlı bölge; en yakınındaki Yatağan ile kıyaslandığında dahi termik santrallerin kapatılmasından ekonomik olarak daha güçlü çıkabileceği savunuluyor.

"Milas'ın Afşin'den ya da Zonguldak'tan çok daha şanslı olduğunu düşünüyorum. Adil geçiş sürecinden daha hızlı geçebilir. Çünkü daha farklı sektörler, gelişim olanaklarına açık. Dışarıdan yatırıma ve insanların bir şeyler yapma isteğine çok açık. (...) Bence potansiyeli yüksek." (UP07, Sivil Toplum / Çevre)

"Termik santral gündemden çıkmış olsa Milas yine kendi ayakları üzerinde durur. Burada termik santral kapatıldığında ne olur? Yaklaşık diyelim üç termik santralin, Yatağan'da ayırmadan saydığımızda, 1500 çalışanı vardır. Kömür işletmesini de koyduğumuzda bu 1700-1800 falan olur. Evet, bu çalışanlar işsiz kalır ama doğa boşluk kabul etmiyor, Milas'ın ekonomisi de kabul etmez, çok ciddi bir sıkıntı olmadan bu boşluk dolar." (YP02, Meslek Odası/Birliği)

Milas'ı avantajlı hale getiren bir unsur da bölge halkının toprak ile bağının kopmaması olması. Milas köylerinde pek çok hanenin bir miktar toprağı, ağacı veya hayvanı bulunuyor ve bu haneler halen kendi geçimini sağlayabilecek ölçüde üretim yapmaya devam ediyor. Maden ve santralde çalışan kesimin bir kısmı da dönem dönem tarımsal üreti-

me dönebiliyor veya ek iş olarak zeytinle, hayvanla, arıcılıkla uğraşiyor. Bölgeyi iyi tanıyan yerel ve ulusal paydaşlar, yalnızca maden ve santralde çalışan, herhangi bir malı olmayan veya ailelerinden tarımsal becerileri edinmemiş olan gençlerin kömürden çıkışta en çok zorlanacak kesim olduğunu, bunun dışında toprakla, tarımla, ağaçla kurulan bağların devam etmesinin, önemli bir avantaj yarattığını ifade ediyor. Öte yandan bunun bir dezavantajı olabileceği de vurgulanıyor.

"[Üretimde] Çok fazla sayıda aktör var. Yani bir, iki, üç üreticinin değil neredeyse herkesin kabulünü, onayını sağlayacak bir çözüm üretebilmemiz gerekecek bununla ilgili." (UP05, Sivil Toplum / Kırsal Kalkınma)

Alternatif geçim biçimlerinin tasarlanması sürecinin odağında yerel katılım, yerel işbirlikleri ve yerel ekonominin bulunması önem taşıyor. Paydaşların Milas'ta adil geçiş sürecine dair önerilerinde yerellik vurgusu dikkat çekiyor. Tüm sürecin başından sonuna kadar demokratik ve katılımcı yöntemlerle yürütülmesi ve yerel halkın alınacak kararlara katılımını sağlayacak mekanizmalar geliştirilmesi şart görülüyor. Bölge şartlarının yanı sıra insanların kendi beceri ve tercihlerine uygun geçim biçimlerini şekillendirebilmenin ancak böyle mümkün olacağı belirtiliyor.

"Bence bu sürecin hazırlık aşamasında [halkın] işe katılımı lazım. Bilgilendirmekten tutun planlama sürecine kadar halkın katılımını sağlayacak mekanizmalar bulmak lazım. Bizim kuruluşlar olarak genellikle, ateş alma dediğimiz olay var ya, gidiyoruz, üç tane soru soruyoruz, onlara katılım diyoruz. Aslında katılım da değil. Bu insanlarla bu süreci araştırma, planlama ve yürütmenin yollarını bulmaktan söz etmeliyiz." (UP01, Sivil Toplum / Kırsal Kalkınma)

İkinci olarak adil geçiş örgütleyecek paydaşlar arasında yerel yönetimlere dikkat çekiliyor. Hem etki güçlerinin yüksek olması hem de halk ile bağlarının merkezi idareye bağlı kamu kurumlarından daha

güçlü olması nedeniyle önemli bir paydaş olarak planlama ve uygulama süreçlerinde yerel yönetimlerle işbirliği yapılması gerekliliğinin altı çiziliyor.

Paydaşların en fazla vurguladıkları üçüncü konu, yerellik. Kömürsüz bir ekonomiyi planlarken yerel ekonomik örgütlenmelerin ön plana çıkarılması gerekliliği. Maden ve santrallerin yerini bir başka sektörü temsil eden şirketlerin alması ve halkın benzer koşullarda yeniden sağlıklı şartlarda çalışmasına engel olacak; bölgenin özgünlüklerini dikkate alan, ancak ulusal düzeyde rekabet gücüne sahip olabilecek kadar örgütlü, dayanışmacı ve sürdürülebilir; akıllı tarım gibi modern teknolojiler ve bilimsel alt yapı ile desteklenmiş güçlü ekonomik modellerin geliştirilmesi gerekli görülüyor. Bu modelin odağında tarımsal üretimin yer alması öneriliyor, ancak kömüre alternatif olarak değerlendirilebilecek her sektörde benzer bir örgütlenme ve yerleşmenin gerçekleştirileceği ifade ediliyor.

"Tarım geleceğin stratejik sektörü. İnsanlar tatil yapmayabilirler ama karınlarını doyurmak zorundalar. Milas'ta tarıma devam etmemiz gerekiyor, ama bunu yaparken de o bölgenin mutlaka sürdürülebilirlik ilkelerine uyması gerekiyor. Toprağını daha fazla gübreyle, kimyasal ilaçlarla kirletmemesi gerekiyor. Sulamayı mutlaka akıllı sulama yöntemlerine göre yapması gerekiyor." (UP13, Akademi)

"Kırsalda yaptığımız çalışmalarda da hep şeyi gördük; dayanışmanın olduğu yerler yaşıyor. Bir şekilde halk kendi içerisindeki dayanışmayı kurduğu zaman, kooperatifleştiği zaman ya da ürettiğini paylaşarak yaşadığı yere aktardığı zaman orada bir yaşam devam ediyor ve sürdürülebilirlikten bahsedebiliyoruz. O yüzden sendikalar ve kooperatifler burada en önemli rolü üstleniyor belki de." (UP03, Sivil Toplum / Çevre)

Yerel ekonominin planlanması ve örgütlenmesinde tarımsal üretimi entegre sistemler şeklinde kurmak önem taşıyor. Akademiden ve sivil toplumdaki paydaşlar, başka sektörlerle entegre bir biçim-

de çalışacak üretim modellerinin geliştirilmesini, optimum üretimin gerçekleştirilmesi için bunun titizlikle planlanmasını öneriyor. Örneğin besicilikten biyoenerjiye dönüştürülebilir veya gübrelemede kullanılacak dışkı, halıcılıkta kullanılacak yün ve mandıracılığı besleyecek sütün elde edilmesi, hayvancılığı bu sektörlerle entegre bir biçimde kurgulamayı zorunlu kılıyor.

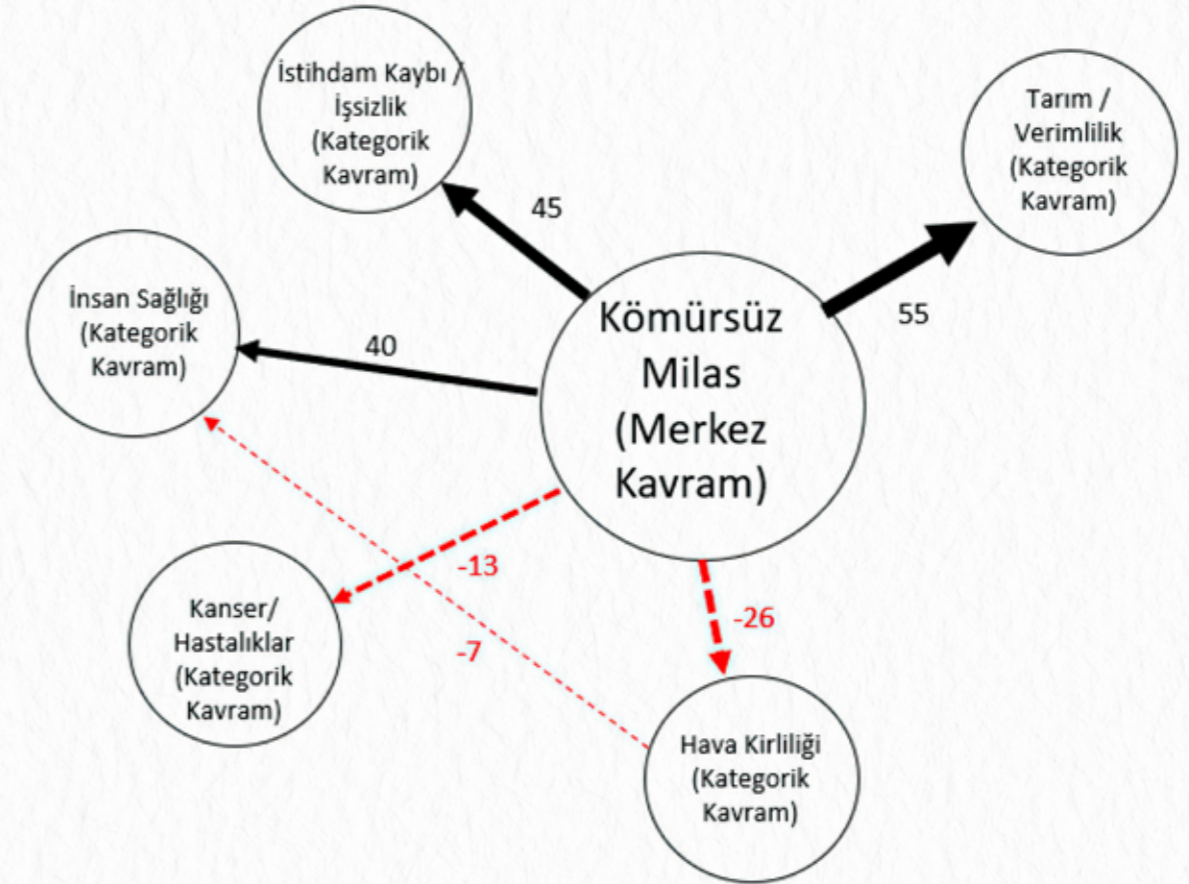
4.2. Bölge Halkının Yaklaşımları

4.2.1. Kömürsüz Milas Tahayyülü

Bulanık bilişsel haritalama, bireylerin belli bir konuyu hangi kavramlarla düşündüğünü ve bu kavramlar arasında nasıl ilişkiler kurduğunu görselleştirerek ortaya koymayı amaçlayan, yani katılımcıların o konuya dair zihin haritasını oluşturan bir veri toplama aracı. Bu araç bizlere her bir katılımcının haritasını üst üste koyarak, tüm katılımcıları temsil eden bir zihinsel haritaya, yani 'bütünleşik bilişsel haritaya' ulaşmamızı sağlıyor. Bu araştırmada bulanık bilişsel haritalama çalışmasının konusunu, Milas halkının kömürü arkasında bırakmış bir Milas'a dair tahayyülü oluşturdu. Yerel halktan 43 katılımcıya merkezine "Kömürsüz Milas" kavramı yerleştirilmiş A3 boyutunda boş kağıtlar verildi ve sözlü olarak şu yönerge aktarıldı:

"Milas'ta hem kömür üretiminin hem de kömür yakıtlı termik santrallerde elektrik üretiminin sonlandırıldığı bir süreci hayal edin. Bu süreci olumlu/olumsuz yönde etkileyen veya bu süreçten olumlu/olumsuz yönde etkilenen tüm unsurları sıralayarak haritalandırın. Haritaya yerleştirdiğiniz kavramları gözden geçirdiğinizde, birbiriyle bağlantılı olduğunu, birbirini olumlu/olumsuz yönde etkilediğini fark ettiğiniz kavramları haritalandırın."

Oluşturulan 43 haritanın işlenmesi sürecinde öncelikle katılımcıların "Kömürsüz Milas" ile bağlantılı görerek haritalarına aktardığı tüm unsurlar, kavramlar, ifadeler, cümleler vb. incelenerek "kategorik kavramlar" altında kümelendi. Örneğin "zeytin

Şekil 1: Örnek Bulanık Bilişsel Harita

ağaçlarının iyileşmesi", "zeytinyağı sektörünün gelişmesi" gibi ifadeler "Zeytin/Zeytinyağı" kategorik kavramı altında birleştirildi. Böylelikle toplam 51 kategorik kavrama ulaşıldı. Bu bize Milas halkının kömürün olmadığı bir Milas'ı 51 kavram ile düşündüğünü gösterdi.

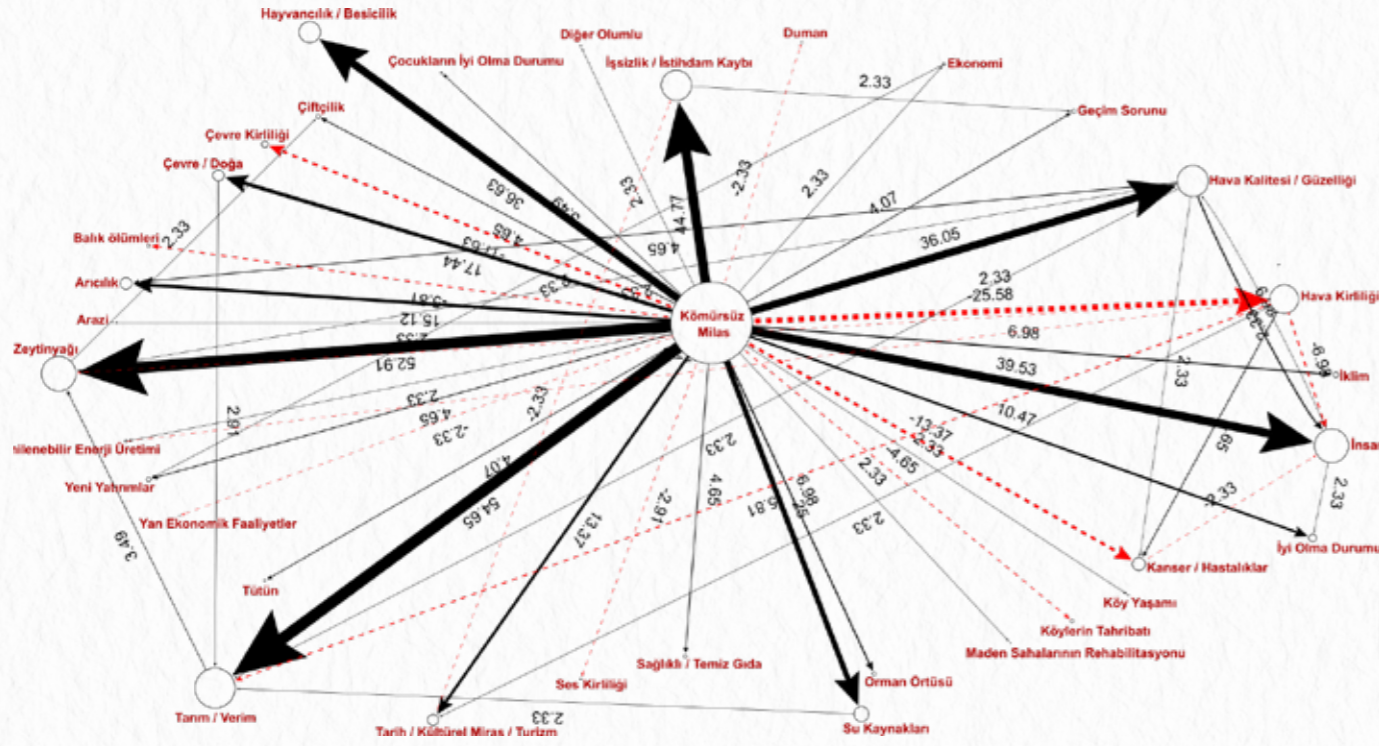
Katılımcılardan haritalarına aktardıkları kavramların merkezdeki "Kömürsüz Milas" kavramı ile ve diğer kavramlarla nasıl bir nedensellik ilişkisi kurduğunu (hangi kavramın hangisini etkilediğini) oklarla göstermeleri, bu ilişkinin ne yönde olduğunu (pozitif-negatif, artırma-azaltma, olumlu-olumsuz yönde etkileme) + ve - işaretleri ile belirtmeleri ve bu ilişkinin ne kadar güçlü bir etki olduğunu ise -3 ile +3 arasında değişen rakamlarla göstermeleri istendi. Her bir katılımcının haritasında yer alan tüm bu veriler işlenerek Milas halkının "Kömürsüz Milas" tahayyülünü ortaya koyan bütünleşik bilişsel haritaya ulaşıldı. Karşılaştırmalar yapabilmek amacıyla

tüm katılımcıların haritasının yanı sıra kadınlar ve erkekler, gençler ve yaşlılar, kömür ile ilişkili olanlar ve olmayanlar gibi alt kategorilerin de kendi bütünleşik bilişsel haritaları oluşturuldu. Haritaların daha iyi okunabilmesi için seyreltme yapılarak, çok zayıf bağlantı kuran kavramlar haritadan çıkarıldı. Bu haritaları değerlendirmeye geçmeden önce, haritaların okunmasına dair yukarıdaki örnek incelenebilir.

Şekilde merkez kavram "Kömürsüz Milas" ile ilişki kuran 5 kategorik kavram yer alıyor. Okların yönü bize, merkez kavram ile kurulan tüm ilişkilerde nedenselliğin "Kömürsüz Milas"tan diğer kavramlara doğru kurulduğu, yani her kavramın "Kömürsüz Milas"ın bir sonucuna işaret ettiğini anlatıyor. Siyah oklar pozitif ilişkileri, kırmızı oklar negatif ilişkileri, rakamlar kavramların etki gücünü, rakamların - ve + değerleri ise yine ilişkinin pozitif/negatif yönünü gösteriyor. Buna göre bu örnek haritadan şu sonuçlara varmak mümkün:

Milas'ta Kömürden Adil Çıkış: Algı, Yaklaşım ve İhtiyaçlar

Şekil 2: Milas Halkının "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası

- "Kömürsüz Milas", Tarım/Verimlilik kavramını olumlu yönde etkiliyor. Yani "Kömürsüz Milas", tarımsal verimin arttığı bir Milas olarak görülüyor. Haritadaki en kalın ok ve en yüksek değer de bu kavrama ait. Yani "Kömürsüz Milas" denildiğinde en çok bu kavram etrafında düşünülüyor.
- İstihdam Sorunu/İşsizlik kavramı negatif bir kavram olmakla birlikte merkez kavram ile pozitif yönlü bir ilişki kuruluyor. Yani "Kömürsüz Milas"ın işsizliğin arttığı bir Milas olduğu düşünülüyor.
- Kanser/Hastalıklar kavramı "Kömürsüz Milas" ile kırmızı oklu, yani negatif yönlü bir ilişki kuruyor. Yani "Kömürsüz Milas", kanserin ve hastalıkların azaldığı bir Milas olarak görülüyor. Benzer şekilde "Kömürsüz Milas", hava kirliliğinin de azaldığı bir Milas olarak hayal ediliyor.
- Hava kirliliği ile insan sağlığı arasında kırmızı oklu, negatif yönlü bir ilişki bulunuyor, yani hava kirliliği azaldıkça insan sağlığı iyileşiyor.

Yerel Halk

Çalışmaya katılan tüm katılımcıların haritalarının toplanmasıyla oluşturulan bütünleşik harita, Şe-

kil 2'de görülebilir. Haritanın çıkarımları: Öncelikle "Kömürsüz Milas" merkez kavramından dışarı doğru uzanan iki siyah okun belirgin olarak öne çıktığı görülüyor. Tarım/Verim ve Zeytin/Zeytinyağı kavramları ile ilişki kuran bu oklar, "Kömürsüz Milas"ın her şeyden önce tarımsal verimin arttığı, zeytin ve zeytinyağının bölgeye geri döndüğü bir gelecek olarak kurgulandığını gösteriyor. Bu ikisinin hemen ardından İşsizlik/İstihdam Kaybı kavramı geliyor. Bu kavram, "Kömürsüz Milas" merkez kavramı ile pozitif ilişki kuran, yani "Kömürsüz Milas"ın neden olacağı/ artıracığı düşünülen iki olumsuz sonuçtan birine işaret ediyor. İkinci olumsuz kavram ise, merkez kavram ile çok daha zayıf bir bağ kuran "Geçim Sorunu" kavramı. 'İşsizlik/İstihdam Kaybı' kavramı ile "Geçim Sorunu" kavramları arasında da bir bağlantı kuruluyor. Bu tablo, Milas halkının kömürsüz bir Milas ile ilgili akıllarına gelen tek olumsuzluğun işsizlik/istihdam kaybı ve buna bağlı olarak gündeme gelecek olan geçim sıkıntısı olduğu anlamına geliyor.

Kömürün bölgeden çıkışı ile birlikte artacağı/gelişeceği/iyileşeceği belirtilen unsurlar arasında bu üç maddeden sonra sırasıyla "İnsan Sağlığı" ve "Hayvancılık/

Şekil 3: Yerel Halkın Bilişsel Haritalarında Merkez Kavram ile İlişkiler

Tarım / Verim	55
Zeytin / Zeytinyağı	53
İşsizlik / İstihdam Kaybı	45
İnsan Sağlığı	40
Hayvancılık / Besicilik	37
Hava Kalitesi / Güzelliği	36
Su Kaynakları	25
Çevre / Doğa	17
Arıcılık	15
Tarih / Kültürel Miras / Turizm	13
İyi Olma Durumu	10
İklim	7
Orman Örtüsü	7
Enerji Üretimi	-1
Erozyon	-1
Ormanların Tahribatı	-1
Rant	-1
Duman	-2
Yan Ekonomik Faaliyetler	-2
Ses Kirliliği	-3
Köylerin Tahribatı	-5
Balık ölümleri	-6
Çevre Kirliliği	-12
Kanser / Hastalıklar	-13
Hava Kirliliği	-26

Besicilik" kavramları geliyor. Genel bakışta "Kömürsüz Milas" verimli bir Milas anlamına geliyor ve bu, sağlık ve işsizlik kaybından daha önemli görülüyor.

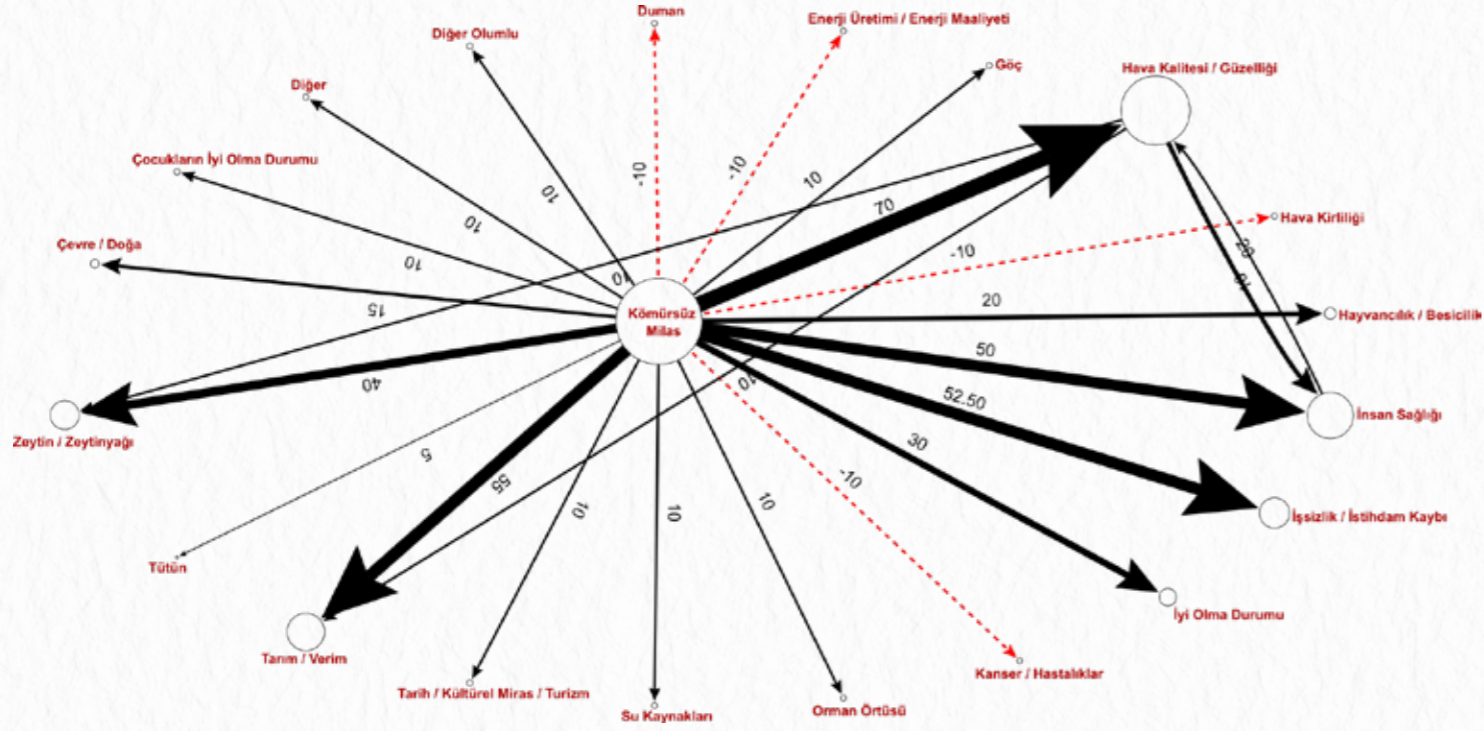
"Kömürsüz Milas" kavramının negatif yönde etkilediği, yani azalttığı veya ortadan kaldırdığı kavramlar (kırmızı oklarla işaret edilen kavramlar) arasında en ön planda "Hava Kirliliği" kavramı yer alıyor. Bu araştırma bulgularının da teyit ettiği üzere kömürün olumsuz etkilerine dair farkındalığı hayli yüksek olan yerel halk, kömür ile hava kirliliği arasında doğrudan bağlantı kuruyor ve "Kömürsüz Milas"ı hava kirliliği olmayan bir Milas olarak algılıyor. Yöre halkına göre, hava kirliliğinin nasıl sonuçlara yol açtığını da haritadan okumak mümkün. Buna göre hava kirliliği insan sağlığını ve tarımsal verimliliği olumsuz yönde etkilerken, kanser ve diğer hastalıkların da artmasına neden oluyor. Nitekim "Kömürsüz Milas"ın en olumsuz yönde etkilediği, yani azalttığı, eksilttiği kavramlar arasında ikinci sırada "Kanser/Hastalıklar" geliyor.

Halkın "Kömürsüz Milas" hayalinde ortadan kalkmış olan diğer olumsuzluklar ise "Çevre Kirliliği", "Balık Ölümleri", "Ses Kirliliği", "Duman", ve "Köylerin Tahribatı". Bunların yanında olumsuz bir kavram olmakla birlikte "Yan Ekonomik Faaliyetler" kavramı da "Kömürsüz Milas"ın azaltacağı, eksilteceği unsurlardan biri olarak sıralanıyor. Öte yandan bu kavramın merkez kavram ile hayli zayıf, dolayısıyla yerel halk için çok ön plana çıkan bir kaygıya işaret etmiyor.

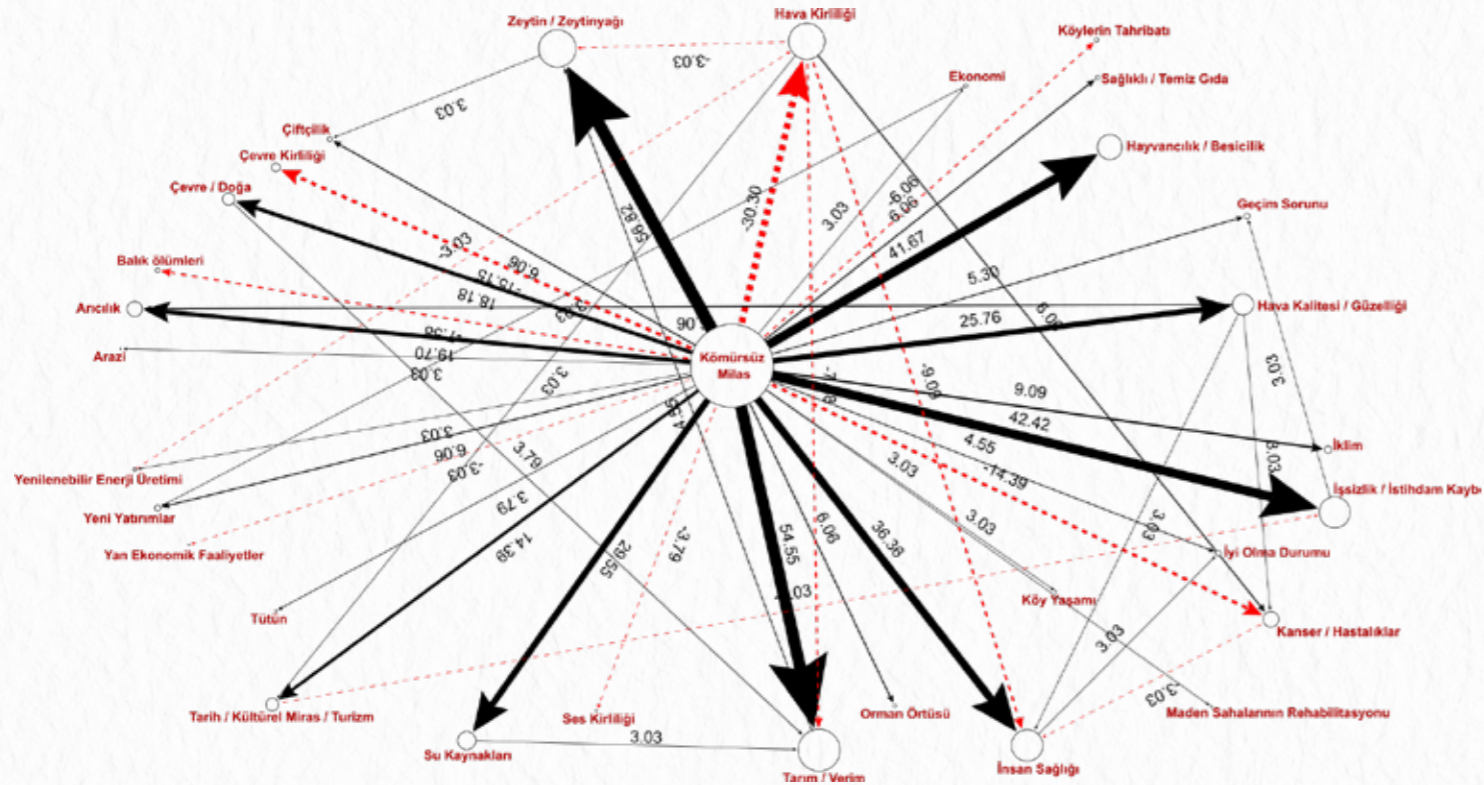
"Kömürsüz Milas" merkez kavramının diğer kavramlarla kurduğu pozitif ve negatif ilişkiler, bir tablo halinde Şekil 3'te yer alıyor. Yukarıdaki tespitleri, bu tablodan da izlemek mümkün.

Milas'ta Kömürden Adil Çıkış: Algı, Yaklaşım ve İhtiyaçlar

Şekil 4: Kadınların "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası

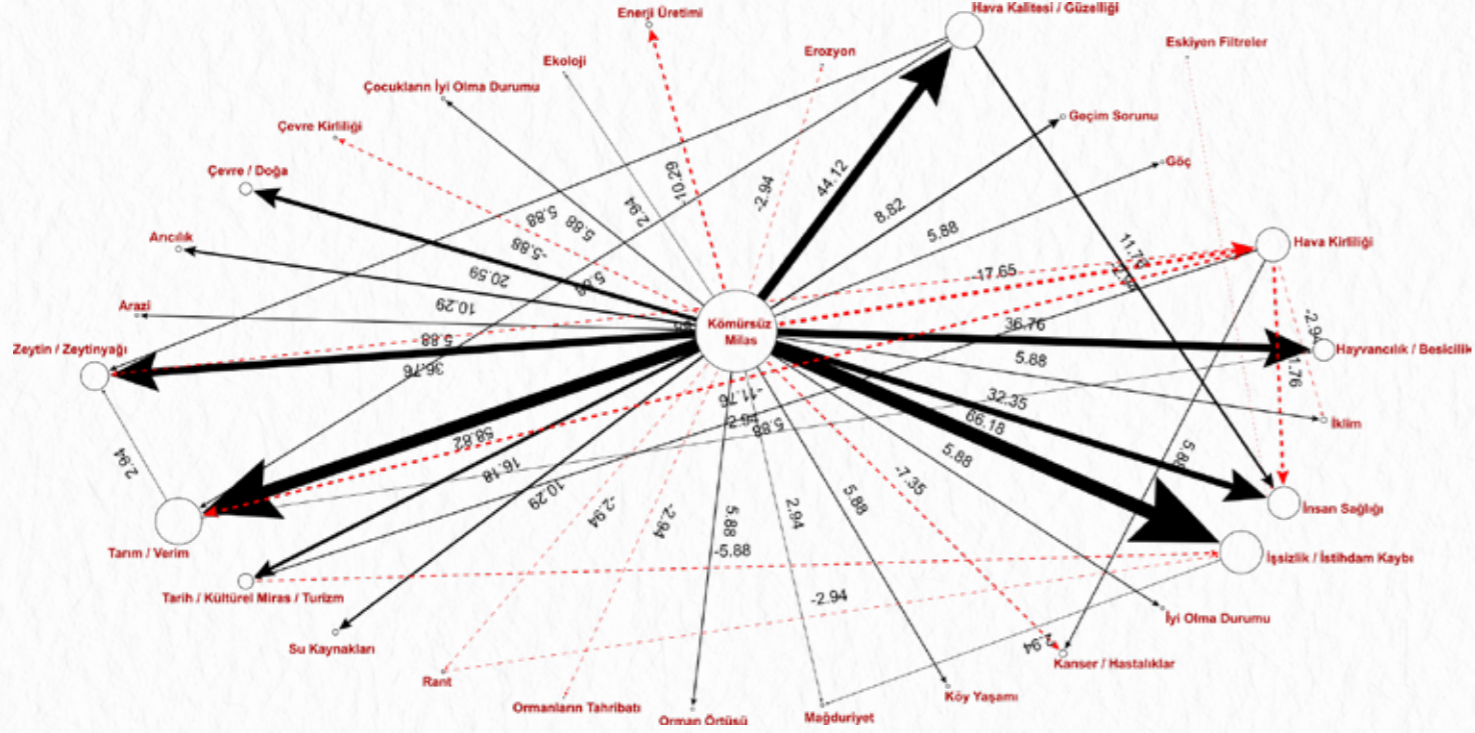
Şekil 4: Erkeklerin 'Kömürsüz Milas' Bilişsel Haritası

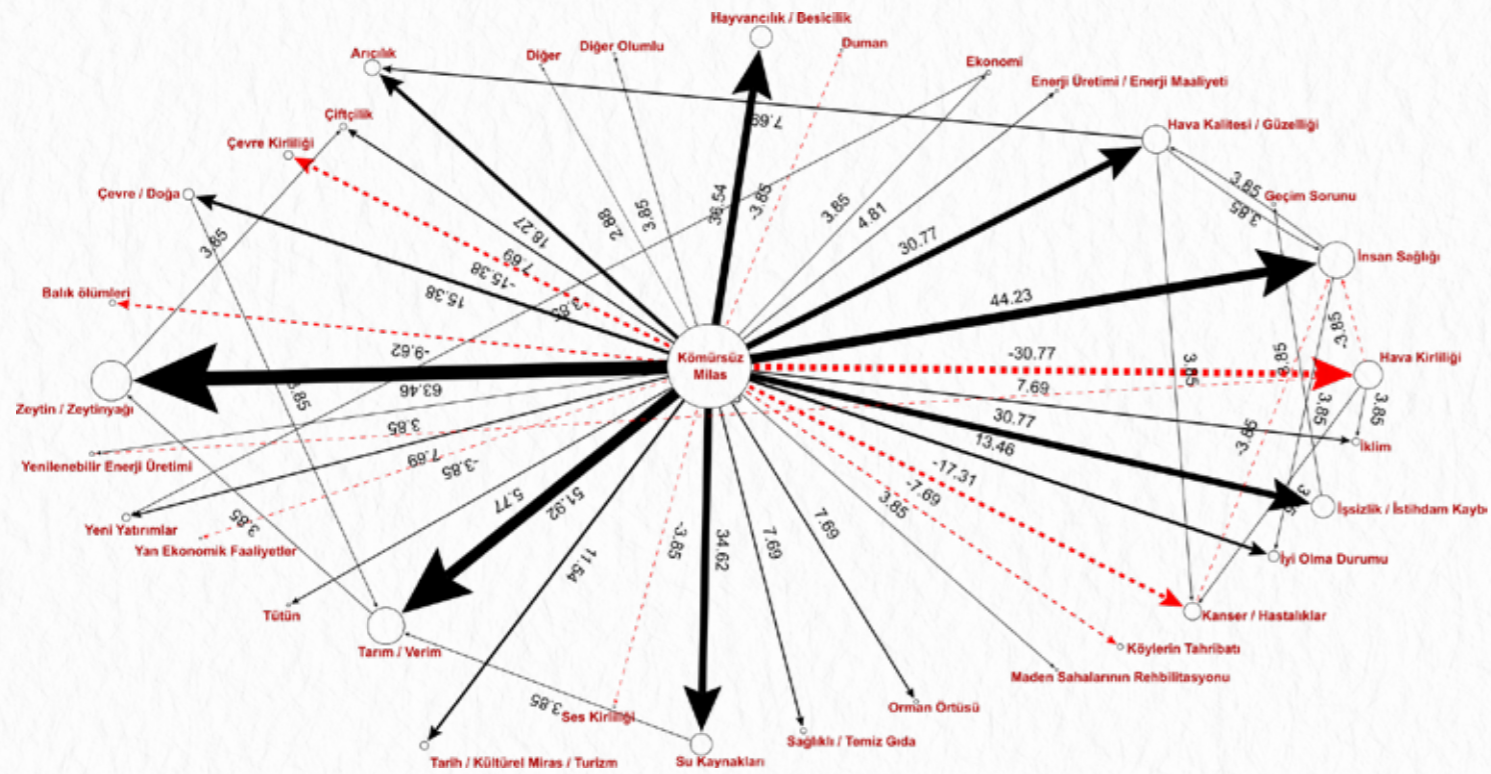
Şekil 5: Kadınlar ve Erkeklerin Bilişsel Haritalarında Merkez Kavram "Kömürsüz Milas" ile İlişkiler

	Kadın	Erkek
Tarım / Verim	55	55
Zeytin / Zeytinyağı	40	57
İşsizlik / İstihdam Kaybı	53	42
İnsan Sağlığı	50	36
Hayvancılık / Besicilik	20	42
Hava Kalitesi / Güzelliği	70	26
Su Kaynakları	10	30
Çevre / Doğa	15	18
Arıcılık	0	20
Tarih / Kültürel Miras / Turizm	10	14
İyi Olma Durumu	30	5
Enerji Üretimi	-10	2
Erozyon	0	-2
Ormanların Tahribatı	0	-2
Rant	0	-2
Duman	-10	0
Yan Ekonomik Faaliyetler	0	-3
Ses Kirliliği	0	-4
Köylerin Tahribatı	0	-6
Balık ölümleri	0	-8
Çevre Kirliliği	0	-15
Kanser / Hastalıklar	-10	-14
Hava Kirliliği	-10	-30

Şekil 6: Gençlerin "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası

Şekil 7: Yaşlıların "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası

Kadınlar / Erkekler

Aşağıdaki şekil 4, yalnızca kadınların ve yalnızca erkeklerin haritalarından oluşturulan bütünleşik haritaları gösteriyor.

Haritalar kadınlar ve erkeklerin "Kömürsüz Milas" algısında farklılaşan temel noktaları gösteriyor. Kadınlar, gündelik yaşamı daha iyi hale getirecek olan etkileri, erkekler ise daha ekonomik odaklı iyileşmeleri vurguluyor. Şekil 5'teki tabloda "Kömürsüz Milas" merkez kavramının kurduğu pozitif ve negatif ilişkiler, bir tablo halinde yer alıyor. Haritalar ve tablonun yardımıyla görüleceği üzere kadınlar en çok "Kömürsüz Milas" ile "Hava Kalitesi/Güzelliği" arasında bağlantı kuruyor. Erkekler ise 'Zeytin/Zeytinyağındaki' iyileşmeyi/üretim artışını diğer tüm unsurlardan daha fazla önemsiyor. "Tarım/Verim", "Hayvancılık/Besicilik", "İşsizlik/İstihdam Kaybı" gibi yine kazanç anlamındaki olumlu ve olumsuz değişimleri önceliklendiren kavramlar da erkeklerin listesine üst sıralardan giriyor. Bunun yanı sıra kadınların "İnsan Sağlığındaki" iyileşmeyi de erkeklerden daha fazla önemsendiği, yine mutluluk, huzur gibi kavramlara işaret eden "İyi Olma Durumu" kavramı ile "Kömürsüz Milas" arasında erkeklerde çok zayıf olan bir bağ kurdukları görülüyor. Erkekler, kadınların haritalarına 'Hava Kalitesi/Güzelliği' olarak yansıttıkları kavramı tersinden görüyor ve "Kömürsüz Milas"ın "Hava Kirliliğinin" ortadan kalktığı bir Milas olduğunu söylüyor.

Gençler/Yaşlılar

Şekil 6 ve Şekil 7'deki haritalar, yalnızca gençlerin (54 yaş ve altı) ve yalnızca yaşlıların (55 yaş ve üstü) haritalarından oluşturulan bütünleşik haritaları gösteriyor.

Yukarıdaki haritalar ve aşağıda görülebilecek, "Kömürsüz Milas" merkez kavramı ile pozitif ve negatif ilişkiler kuran kavramların listelendiği tablo göz önüne alındığında, "Kömürsüz Milas" tahayyülünde gençlerle yaşlıların birbirinden diğer kırılımlara göre daha fazla ayrıştığı ortaya çıkıyor. Çalışma çağına giren Milaslılar, "İşsizlik/İstihdam Kaybı" kavramı ile "Kömürsüz Milas" arasında, erkeklerin veya aşağıda görüleceği gibi kömür ile ilişkili kesimin kurduğu bağlantılardan çok daha güçlü bir bağlantı kuruyor. Dolayısıyla "Kömürsüz Milas" ile ilgili olarak işsizlik endişesi duymanın ana kriteri kömür ile bağlantılı işlerde istihdam edilmiş olmaktan ziyade genç olmak, "eve ekmek götürmek zorunda olmak". Böyle bir kaygısı olmayan 55 yaş ve üzeri kesim için ise "Kömürsüz Milas"ın en olumlu ilişki kurduğu kavram "Zeytin/Zeytinyağı".

"Hava Kirliliği", "Kanser/Hastalıklar" ve "Çevre Kirliliği" kavramları gençler için de önemli, ancak bunlar yaşlıların haritasında "Kömürsüz Milas" ile gençlere kıyasla çok daha fazla özdeşleşiyor. Gençlerin yaşlılara göre daha fazla öne çıkardığı bağlantı ise enerji üretimi kavramı ile kuruluyor.

Şekil 8: Yaşlıların "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası

	Gençler	Yaşlılar
Tarım / Verim	59	52
Zeytin / Zeytinyağı	37	63
İşsizlik / İstihdam Kaybı	66	31
İnsan Sağlığı	32	44
Hayvancılık / Besicilik	37	37
Hava Kalitesi / Güzelliği	44	31
Su Kaynakları	10	35
Çevre / Doğa	21	15
Arıcılık	10	18
Tarih / Kültürel Miras / Turizm	16	12
İyi Olma Durumu	6	13
İklim	6	8
Enerji Üretimi	-10	5
Erozyon	-3	0
Ormanların Tahribatı	-3	0
Rant	-3	0
Duman	0	-4
Yan Ekonomik Faaliyetler	0	-4
Ses Kirliliği	-1	-4
Köylerin Tahribatı	0	-8
Balık ölümleri	0	-10
Çevre Kirliliği	-6	-15
Kanser / Hastalıklar	-7	-17
Hava Kirliliği	-18	-31

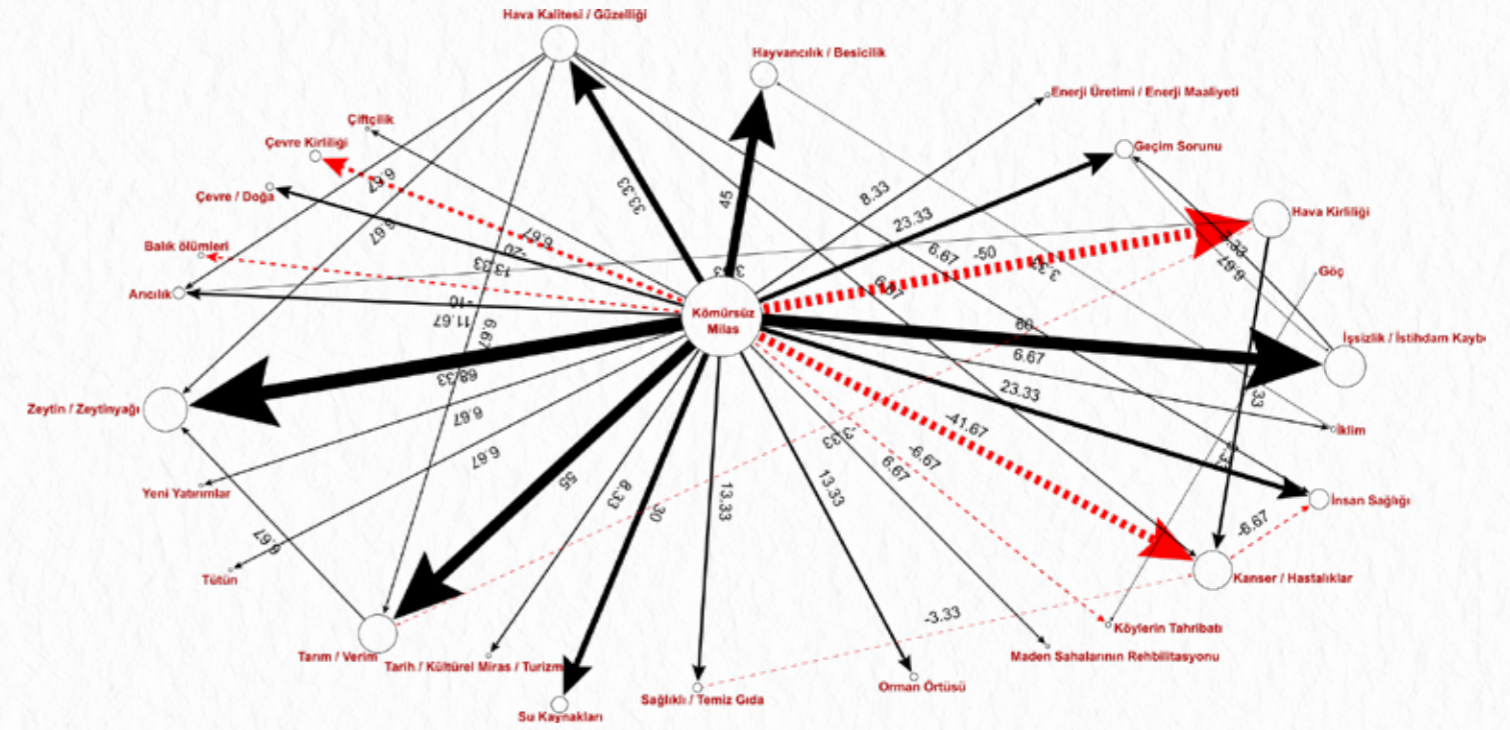
Kömür ile İlişkili/Kömür ile İlişkisiz

Şekil 9 ve Şekil 10'daki haritalar, kömürle ekonomik ilişkileri olan (maden çalışanı, santral çalışanı ve aileleri) ve olmayan kişilerin haritalarından oluşturulan bütünleşik haritaları gösteriyor.

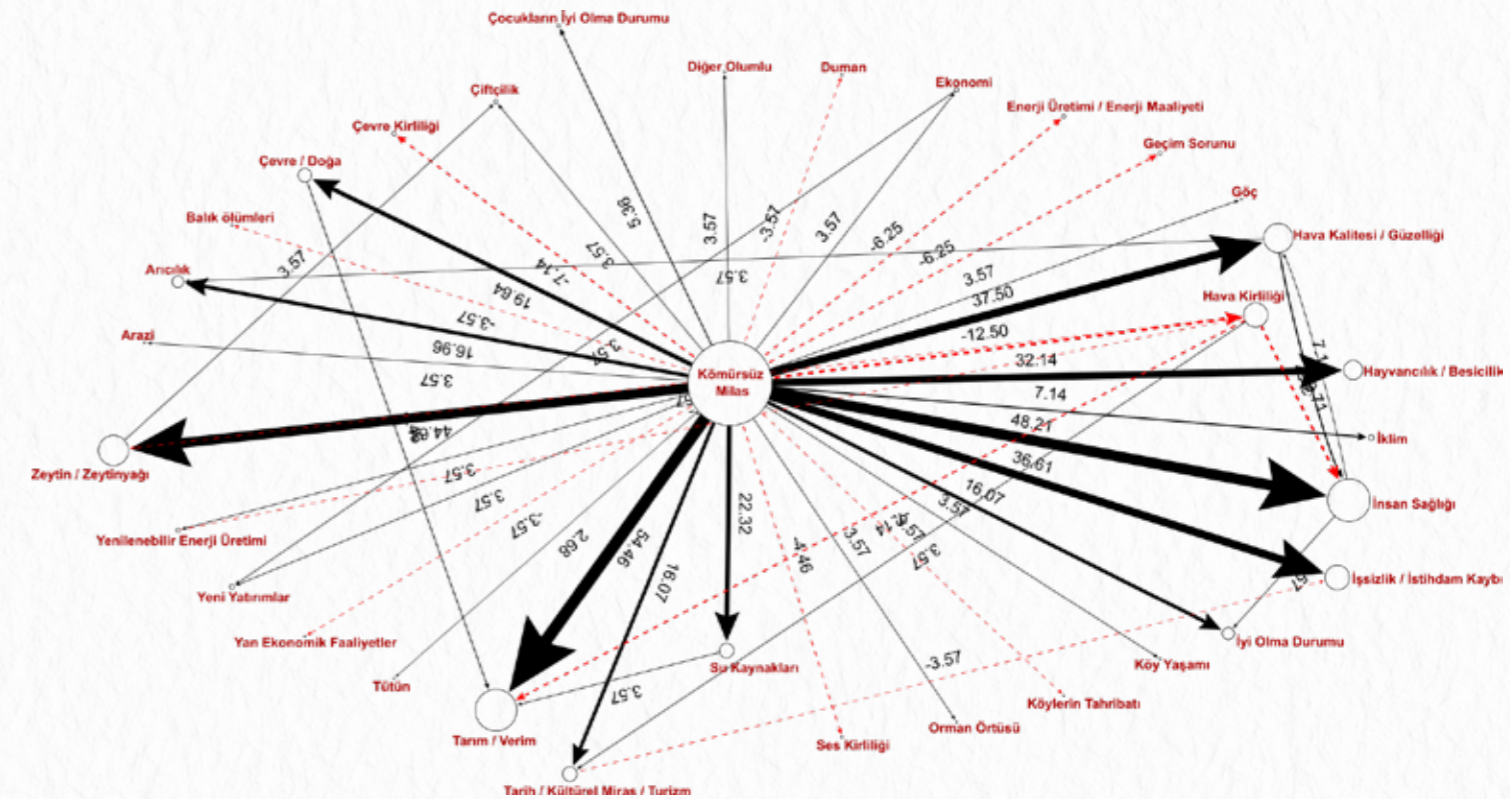
İki haritanın incelenmesi ve Şekil 8'de görülebilecek, "Kömürsüz Milas" merkez kavramı ile pozitif ve ne-

gatif ilişkiler kuran kavramların listelendiği tablonun okunması, şu çıkarımları yapmamıza imkân tanıyor: Kömürden ekonomik çıkar elde eden aileler için bile "Kömürsüz Milas"ın "Zeytin/Zeytinyağı" üzerindeki olumlu etkileri, "İşsizlik/İstihdam Kaybı" konusunda yaratacağı kaygılara ağır basıyor. Kömürden ekonomik çıkar elde etmeyenler ise "Kömürsüz Milas" kavramı ile en güçlü olumlu bağlantıyı ana haritada da ön plana çıkan "Tarım/Verim" kavramı ile kuruyor ve

Şekil 9: Kömür ile İlişkili Olanların "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası

Şekil 10: Kömür ile ilişkili olmayanların "Kömürsüz Milas" Bilişsel Haritası

Şekil 11: Kömürle Ekonomik İlişkisi Olanların ve Olmayanların Bilişsel Haritalarında Merkez Kavram ile İlişkiler

	Kömür ile İlişkili	Kömür ile İlişkisiz
Tarım / Verim	55	54
Zeytin / Zeytinyağı	68	45
İşsizlik / İstihdam Kaybı	60	37
İnsan Sağlığı	23	48
Hayvancılık / Besicilik	45	32
Hava Kalitesi / Güzelliği	33	38
Su Kaynakları	30	22
Çevre / Doğa	13	20
Arıcılık	12	17
Tarih / Kültürel Miras / Turizm	8	16
İyi Olma Durumu	0	16
İklim	7	7
Enerji Üretimi	8	-6
Erozyon	0	-2
Ormanların Tahribatı	0	-2
Rant	0	-2
Duman	0	-4
Yan Ekonomik Faaliyetler	0	-4
Ses Kirliliği	0	-4
Köylerin Tahribatı	-7	-4
Balık ölümleri	-10	-4
Çevre Kirliliği	-20	-7
Kanser / Hastalıklar	-42	-2
Hava Kirliliği	-50	-13

bunun hemen ardından "İnsan Sağlığı" ve "Zeytin/Zeytinyağı" kavramları geliyor.

"Hava Kirliliği" ve "Kanser/Hastalıklar" kavramları kömürle ilişki kesimlerde, kömür ile ilişkisi olmayanlara göre çok daha güçlü bir biçimde "Kömürsüz Milas" ile bağlantılandırılıyor. Bu bize, kömür-

de çalışanlar ve ailelerinin bu başlıkları daha çok önemsediklerini ve bunların kömürle ilişkili olanlar için daha ciddi bir kaygı konusu olduğunu gösteriyor. Dolayısıyla aslında kömürün sağlık üzerindeki olumsuz etkilerinin genel insan sağlığından ziyade çalışan sağlığı açısından daha önemli görüldüğü ileri sürülebilir.

4.2.2. Kömürden Çıkışın Önündeki Fırsat ve Engeller

Milas ilçesi halkının çoğunluğu kömürden çıkışa olumlu yaklaşıyor. Bölgede kömürle gelir elde etme haricinde kurulan bağların güçlü olmaması ve kömürün olumsuz etkilerinin hemen hemen tüm yerel halk tarafından deneyimlenmesi veya en azından kabul edilmesinin de sonucu olarak kömürden çıkış Milas için büyük ölçüde olumlu karşılanan bir senaryo. Bu konuda kutuplaşmış fikirler veya taraflar oluşmuyor. Madenlerin ve termik santrallerin kapatılmasına yönelik, aşağıda sözü edilecek olan belli dirençler mevcut ve beklenebileceği üzere direnç gösterenlerin temel kaygısını ekonomik kayıplar oluşturuyor. Öte yandan kendi köyünde hava kirliliği, verim kaybı gibi deneyimleri yaşamamış olan yöre halkının diğer köylerin sorunlarına mesafeli durdukları, kendi başlarına gelmeyen ve gelme ihtimalini yüksek bulmadıkları etkileri o kadar da önemsemedikleri görülüyor. Bunun tek istisnası istismak. (Bu mesele tüm köylerde bir kaygı oluşturuyor.) Yine de hem bölgede kömürü istemeyen kesim hem de ekonomik kayıplar yaşayacakları için direnç gösterecek olan kesim birbirlerinin bu pozisyonlarına dair hoşgörülü, anlayışlı söylemlere sahip.

"Santralin kapanmasını istemeyenler muhakkak vardır. Orada çalışan istemez, orada verilen maaş asgari ücretten fazla, hemen hemen iki asgari maaş alıyor orada çalışan, niye istesin?" (KA02, Erkek, 36, Kömürle İlişkisiz)

"Bizim için termik santral olması iyi bir şey. Ama tabii buradaki çalışmayanlar, onlar termik santrale karşılar. Zeytin olmuyor, şu olmuyor, bu tür şeyler var. Yoksa aslında santralin olması bir gelir kapısı." (KA04, Erkek, 38, Santral Çalışanı)

Kömürden çıkışın ardından nelerin olabileceği sorgulandığında ilk akla gelenler olumlu değişimler: Öncelikle kötü koku ve hava kirliliğinin ortadan

kalkması, ardından ormandan, arazilerden, ağaçlardan alınan verimin artması, susuzluğun azalması ve insanların sağlığına kavuşması sıralanıyor.

"Kömür santrali kapanınca iyi olur, hiç olmazsa hava temiz olur. Ormanlarımız gitmez, ormanlarımız durur; odunundan, kerestesinden faydalanırız. Ovasından, suyundan faydalanırız. Santral kapansa bizim için iyi olur yani. Sağlık açısından çok önemli. Sağlık olmadıktan sonra ne yapayım dünya malını?" (FE07, Erkek, 65, Eski Santral Çalışanı (Emekli))

Kömürden çıkışın olumsuz sonuçları konusunda maden ve santrallerde çalışan gençlerin gelir kayıpları ve işsizliği ile devletin ekonomik kayıplarından bahsediliyor. **Genel olarak bölge ekonomisinin kayıp yaşayacağına dair bir algıya rastlanmıyor.**

Kömürden çıkılması senaryosunda "bir şekilde ayakta kalırız" algısı güçlü. Santrallerde görece nitelikli işlerde çalışan gençler haricinde kömürden fayda sağlayan hiçbir grup olmadığı ve kömürün bölge ekonomisine de istihdam dışında bir katkı sağlamadığı düşünüldüğü için kömürün bölgeden çıkması durumunda ekonomik olarak "bir şekilde ayakta kalınabileceğine" dair inanç güçlü. Bunu çalışan gençlerin ailelerinde de görmek mümkün. Öte yandan "bir şey olmaz, ayakta kalırız" diyebilenler genellikle bir miktar ekonomik girdiye (araziye, zeytinliğe, arıya veya hayvana) sahip olan haneler. Bu ailelere göre kömürün tarımsal verimlilik üzerindeki olumsuz etkilerinin kalkması ile kazançları artabilir. Kömürle bağlantılı sektörlerde çalışmayan bölge halkına göre çalışan gençler için de yapılacak bol miktarda iş var.

"Kömür ocakları olmasa, kömürcülük olmasa bunların hepsi yapılabilir. Ne yapmak istesen yapılabilir burada, herkes kendisine göre bulur bir iş, yapar. Kimisi çobanlık yapar, kimisi besicilik yapar. Herkes kendine göre bir iş açar yani." (FE07, Erkek, 65, Eski Santral Çalışanı (Emekli))

"Bizim ailemizi çok etkilemez ya kendi işimiz zaten

arazimiz var tarlamız var biz ek kaynak bir şeyler yapabiliriz". (BE03, Erkek, 49, Çalışan Ailesi)

Çalışan gençler için iyi çalışma şartları ve yüksek kazanç belirleyici rol oynuyor. Çalışan gençlerde, kömürün olumsuz etkileri hakkındaki 'şüpheli' durumu, santrallerin kapanması ihtimali karşısında biraz daha sertleştiği görülüyor. Çalışan gençler bölge halkının hava kirliliği, tarımsal verim ve sağlık konusundaki rahatsızlıklarının farkındalar ve santral ve madenleri istememelerini de normal karşıyorlar. Gençleri sağlık, tarımsal verimsizlik, hava kirliliği ve görüntü kirliliğinden ziyade – bunların da farkında olmakla birlikte – istihlak sorunu daha çok kaygılandırıyor. Özellikle köylerde yaşayan gençler sıranın kendi köylerine de gelebileceğini düşünüyor ve bundan rahatsızlık duyuyor. Ancak düzenli ve güvenceli gelir birincil öncelik.

Yine de gençlerin santrali doğrudan destekler bir pozisyonda olmadığı belirtilmeli. Çalışan gençleri bu pozisyonda tutan tek unsur, bölgedeki diğer işlere kıyasla daha iyi çalışma koşullarına sahip olmak. Daha iyi çalışma koşulları arasında yüksek kazanç, kolay ulaşım, emeklilik hakkı ve güvenceli bir iş imkânı yer alıyor. Daha önce de belirtildiği gibi tüm bu faktörler santralde istihdam edilmeyi bölgedeki diğer aylıklı işler arasında en üst sıraya yerleştiriyor. Dolayısıyla kömürden çıkış senaryosunda bu çalışanlar için kazanılmış hakları ve benzer düzeyde güvenceli ve kazançlı bir istihdamı sağlayamayan alternatiflerin mağduriyet oluşturacağı anlaşılıyor.

"İki santral var burada, kapatamazsınız. Desteklemiyoruz biz. Bizim köylü karışmıyor ama Akbelen, Karacahisar istemiyor, onlar karşı. Adamların arazileri gidiyor. Dışarıdan gelen çevreciler var ama devlet bu kömürü kapatmaz. İleride bizim bor madeni var, o bor madenini bırakır mı? En değerli madenlerden biri. Üstünde kömür var, altında kömür var. İş imkanına bakarsak ben yeni santral açilsin isterim, çalışmamız gerekiyor. Ama doğaya gelince istemiyoruz. Yapacak bir şey yok." (FE04/02, 40, Erkek, Maden Çalışanı)

"Yani artık onlar da biliyorlar, hastalanacaklar ve ölecekler, ama siz onlara başka bir iş vermiyince, başka iş bulamayınca, maaşları nispeten yüksek olunca, oraya gidiyorlar. Vardiya usulü toz toprak içinde çalışmayı göze alıyorlar." (KA12, Erkek, 65, Kömürle İlişkiz)

"Onların dedikleri hep [santraller] çalışsın biz işimizden olmayalım. En çok söyleyebildikleri buydu. Bir sonraki aşamada hasta olacaklarını, etkileneceklerini ne yazık ki hiç düşünmediler, düşünemiyorlar." (YP02, Meslek Odası/Birliği)

Santralde çalışan gençler tarımsal üretime dönüşmeyi tercih etmiyor. Gençlere santralin kapatılması durumunda ne yapmak isteyebilecekleri sorulduğunda hiçbir alternatifin daha iyi görülmediği, ancak havalimanı, su ürünleri ve turizm gibi tarımsal üretim dışındaki seçeneklerin daha gerçekçi geldiği anlaşılıyor. Ailelerinin arsası, hayvanı, ağacı veya arısı olan gençler genellikle santralden arta kalan zamanlarında aile üretiminde çalışıyor. Dolayısıyla mülkü olan ailelerin gençlerinde tarımsal üretim becerisi de mevcut. Ancak gençlerin kendi istekleri sorulduğunda tarımsal üretime dönüşü tercih etmedikleri gözlemleniyor. Bunun nedeni olarak genellikle girdi maliyetlerinin yükselmesi ve kazancın azalmasından bahsediliyor.

"Şartlar bu şekilde olduğu sürece kesinlikle dönüş olmaz. Gübrenin torbası olmuş 260 lira. Bir insan her yıl ihtiyacını karşılamak için 10 torba gübre alsa 2600 lira yapıyor. (...) Peki sen bunu ektiğin zaman geri alabiliyor musun? Alamıyoruz, verim de olmuyor artık eskisi gibi. Şurada aşağıda benim tarla var. Mısır ekiyorum ben. Kendi hayvanlarıma yetecek kadar. Benim de değil de hayvanlar, babamın işte. Ekiyoruz, üç kasa dört kasa silaj kaldırıyoruz. Elektrik parası geliyor 1500-1600 her ay. Ben buna 3 ay su veriyorum, 3 ay ben bu parayı ödüyorum." (KA04, Erkek, 38, Santral Çalışanı)

Kömürle bağlantılı sektörlerin bir "kazanç kapısı"

Servet Dilber, CAN Europe, 2018, Muğla

olması, yalnızca çalışan gençler için değil, yerel halkın geri kalanı için de kömürle önemli bir uzlaşma noktası. Yerel halk da çocukları, akrabaları, eşleri, komşuları, genel olarak köyünün ve yöresinin gençleri için önemli bir istihdam alanı olan maden ve santrallere hoşgörülü yaklaşabiliyor. Kömürden çıkış sürecinde çalışan gençlerin kayıplarının telafi edilmemesi durumunda yerel halkın da kömürü savunan bir pozisyona yerleşmesi mümkün.

Kömürden çıkış süreci, yeni kırılğan grupların oluşmasına sebebiyet verebilir. Kömür ile bağlantılı sektörlerde istihdam edilmiş çalışanların plansız bir kömürden çıkış sürecinde yaşayabileceklerini düşündükleri mağduriyetin boyutu, bazı kriterlere göre farklılık gösteriyor. Bu kriterler şöyle sıralanabilir:

- Tarımsal üretim girdilerine sahip olmak/olmamak: Hayvan, tarla, ağaç, arı, kuyu gibi varlıklara sahip olan çalışanların, kendileri istedikleri tak-

dirde, tarımsal üretime dönüşleri ve gelir elde etmeleri çok daha kolay. Herhangi bir varlığı olmayan çalışanlar ise, tarımsal teşvikler veya başka imkanlar sunulmadığı sürece turizm, havalimanı ve su ürünleri seçeneklerinden birine mecbur olabilir.

- Beceri sahibi olmak/olmamak: Bölgede santral veya madende çalışanlar genellikle tarımsal üretim becerilerine sahip, ancak böyle bir becerisi olmayan çalışanların kömürden çıkışla birlikte tarımsal üretime döndürülmesinin zorluğu açık görünüyor.
- Orta yaşın altında/üzerinde olmak: Daha genç sayılabilecek, en çok 30'lu yaşlarında olan santral ve maden çalışanlarının bölge gençlerini istihdam eden diğer alanlarda (turizm, havalimanı, su ürünleri) iş bulmaları daha kolay iken, orta yaşın üzerindeki çalışanlar için daha zor olacağı anlaşılıyor.

5. ALTERNATİF GEÇİM KAYNAKLARINA YAKLAŞIMLAR

Bu bölümde Milas'ta geçmişte veya bugün öne çıkan geçim kaynakları ile gelecek için potansiyel olarak değerlendirilenler, hem bölge halkının hem de ulusal ve yerel paydaşların yaklaşımları göz önünde bulundurularak ele alınıyor.

5.1. Zeytincilik

Zeytin Milas'ın temel geçim kaynaklarından biri ve en önemli potansiyeli barındıran ürünü. Henüz Milas'ta kaç adet zeytin ağacı olduğu bile coğrafi bilgi sistemi ile tespit edilememiştir. Milas'ta 81.189 hektar tarım arazisinin 52.900 hektarı zeytin ağaçları ile kaplıdır. Yaklaşık olarak 7.785.000 meyve veren ağaç, 37.490 meyve vermeyen ağaç bulunmaktadır. Ayrıca Milas da yaklaşık 1.000.000 adet kayıt altına alınmamış zeytin ağacının bulunduğu tahmin edilmektedir. Tarih yetkililerinden alınan bilgilere göre (2021 tarihi itibarıyla) Milas'ta devletin kayıt altına aldığı verim veren 9 milyon civarında zeytin ağacı vardır.⁵ Çoğunlukla deli zeytin denilen yöntemle, sulama, gübreleme gibi bakım işlemleri olmaksızın yalnızca zamanı geldiğinde hasat edilerek zeytincilik yapılıyor. İlçedeki zeytinlerden üretilen zeytinyağı Avrupa Birliği Coğrafi İşareti ile tescillenebiliyor. Pandemi nedeniyle geçtiğimiz yıl hariç 2014 yılından bu yana her yıl Milas'ta Zeytin Hasat Şenliği yapılıyor.

Zeytin bölgede sembolik olarak da önemli. Sosyal,

kültürel, duygusal bağlar bölgede zeytinle kuruyor. Zeytin aynı zamanda bölgede kömüre karşı yürütülen mücadelenin de sembolü. Kamulaştırma yoluyla zeytinliklere el konulması ve hava kirliliği sonucunda zeytin ağaçlarının ekonomik değerini kaybetmeleri bölge halkının kömüre verdiği büyük kayıpları temsil ediyor.

"İnsanın yaşamı ile bu kadar iç içe... Sabah evinde zeytinyağını çökelek peynire koyuyor, zeytine katkı ediyor, kahvaltı yapıyor. Öğlen yemeğini zeytinyağı ile pişiriyor. Akşam yemeğinin yanına salatasını yine zeytinyağı ile yapıyor. Zeytinyağı hayatın her alanında. Zeytinden vazgeçmek bu toplum için mümkün değil, çünkü doğanın Milaslılara sunduğu veya bu bölgeye sunmuş olduğu bir hediye. O sürekli burada var olacak, yeter ki insanlar ona baksınlar." (YPO2, Meslek Odası / Birliği)

Zeytin yerel halk için her zaman tek başına bir geçim kaynağı olmasa bile besicilik, arıcılık, bahçecilik gibi diğer gelir kaynaklarının arasında mutlaka yer buluyor. Köylüler hiç gelir elde etmeseler bile kendi tüketimleri için 3-4 dönüm araziye zeytin ağacı diyor. Köylerde hemen hemen herkes hasat becerilerine sahip. Zeytini toplamasını, silmesini biliyor. Dolayısıyla Milas'ta madenlerin ve santrallerin kapatılması, kömürün bir ekonomik değer olarak bölgeden çıkması durumunda alternatif geçim kaynaklarının

⁵ Avrupa İklim Eylem Ağı, İklim için 350, Milas Kent Konseyi "Yerel Ekonomi için Dönüşüm Fırsatı: Milas'ta Zeytincilik" (Nisan, 2022) <https://caneurope.org/content/uploads/2022/04/TR_Milas_Olive_Full_Report-f-15042022.pdf>

Milas'ta Kömürden Adil Çıkış: Algı, Yaklaşım ve İhtiyaçlar

neler olabileceği sorusuna yanıt olarak hem yerel ve ulusal paydaşların hem de bölge halkının aklına öncelikle zeytin geliyor.

"Ben olsaydım [kömüre alternatif olarak] zeytin ve zeytinyağını seçerdim çünkü gerçekten belki ilerleyen dönemlerde bölgeye gelirsiniz özellikle Milas'ın neresine bakarsanız bakın zeytin ağaçlarını göreceksiniz. Hem geçim kaynağı olarak hem de doğal güzellik olarak. Ege'nin zaten en büyük kültürü, ağaçları hiçbir zaman kesmezler. Özellikle Yunan kültüründe vardır ama bizim kültürde de hâkimdir. Kesmezler ve kendi kendilerine yaşamlarını idame etmesine bırakırlar." (YP08, Meslek Odası / Birliği)

Öte yandan zeytine iyi bir geçim kaynağı olması açısından şüpheyle yaklaşıyor. Yerel halk ve yerel paydaşlar, bir özlem olarak zeytinciliğin yapılabileceğini söyleseler de kömürden kalacak boşluğu doldurmasının zor olduğuna inanıyorlar.

"Alternatifi zeytincilik olmalı ama eskiden mesela adamın geçim kaynağıydı zeytin ama şu anda ona güvenip de adım atılmıyor. Onun yerine gençlerin hepsi Bodrum'da, santralde, Milas'ta falan çalışıyor." (KA13/01, Erkek, 49, Kömürle İlişkısiz)

"O boşluğu dolduramaz. Çünkü köylünün söylediği kadarıyla yağın getirisinin az olması, mazot giderlerinin fazla olması ve artan yevmiyeler... Bugün insanları 100 ya da 150 lira yevmiye ile zeytinliğe ya da tarlaya götürmek çok zor. Yani zeytincilik derken ben bunu Milas'ın simgesi olduğu için söyledim ama istihdam olarak kömürün yerini alamaz, dolduramaz." (YP01, İlçe Belediyesi)

Zeytinin geçim sağlayacak bir alternatif olarak düşünülmemesinin nedenlerinin başında son dönemde deneyimlenen verim kaybı geliyor. Bugün herkesin ancak kendi tüketeceği kadar zeytincilikle uğraştığı, yağ yapıp satanların ise verim kaybından çok fazla etkilendiği söyleniyor.

"Zeytin burada eskiden bir sene verir, bir sene vermezdi. Verdigi senede ağacına göre aşağı yukarı

on tenekeye kadar zeytin olurdu. Birkaç senedir olmuyor. Yiyeceğimiz yağı, zeytini dahi kazandıığımızla başka yerden alıyoruz." (İK08, Erkek, 76, Kömürle İlişkısiz)

Yerel halk ve paydaşlar, üç nedenden ötürü zeytinde verim kaybı yaşadığını söylüyor.

- İklim değişikliği:** Artan sıcaklıklar nedeniyle zeytinlerin veriminin azaldığı belirtiliyor. Çok fazla su istemeyen ağaçlar olmasına rağmen yağışların giderek azalmasının zeytin ağaçlarını bile kuruttuğu söyleniyor.
- Kömür kaynaklı hava kirliliği:** İlçe halkı özellikle Ören tarafındaki köylerde hava kirliliğinden ötürü zeytin hasadında kalite ve miktarın çok azaldığını söylüyor. Santral kaynaklı hava kirliliği ile zeytindeki verimsizleşme arasındaki ilişki yerel paydaşlar ve üstü kapalı da olsa yerel kamu kurumları tarafından dile getiriliyor. Zeytin ağaçlarındaki verimsizleşmenin nedeni olarak kimi zaman hava kirliliği yerine "kömür kaynaklı bir hastalık" ifadesi de kullanılabiliyor.

"Zeytinde üretim giderek düşüyor. Niye düşüyor? Büyük bir ihtimalle, bir söylenti veya tahmin olarak, termik santrallerin etkisi olabilir mi acaba? Bu bir soru işareti. Belgelemiş kanıtlanmış bir şey yok henüz." (YP02, Meslek Odası/Birliği)

"Benim kız Karacahisar'da oturuyor. Zeytin ekti, ama herhalde kirletiyor kömür, zeytin buz gibi çiçek açıyor. Her yeri çirkin, yaprağı çirkin, kökü, sayısı belirsiz. (...) Santrallerin zararı olmasa zeytinler tutardı, şimdi tutmuyor." (BE06, Kadın, 60, Kömürle İlişkısiz)

- Arazi ve ağaç kaybı:** Geçmişteki istiklak süreçleri ve 2021 yaz aylarında meydana gelen yangınlar ile birlikte zeytinlik araziler giderek azalıyor. Köylüler gelecekteki istiklak endişelerinin de etkisiyle zeytine güvenemiyor ve ekonomik planlarına dahil edemiyor. Bu sebeplerle halkın algısında zeytin güvenilir, güçlü bir

Selen Çatalyürekli, 2021, Muğla

ekonomik değer olmaktan uzaklaşıyor.

"Üç seneden beri elde edilen zayıf tonlarca. Artık zeytine bakamıyoruz gidecek diye. Son zamanda bir de acil kamulaştırma çıktı. Para ödmeden kamulaştırılmaya geçilecekti." (UL06, Erkek, 36, Kömürle İlişkısiz)

Zeytinin tek başına bir geçim kaynağı olarak düşünülmemesinin nedenlerinden biri de her sene aynı ölçüde ürün alınmaması. Bölgede zeytinciliğin zaten diğer tarımsal üretim faaliyetleri ile bir arada gerçekleştirildiği, dolayısıyla tek başına bir alternatif olarak görmenin bölge halkı açısından gerçekçi olmadığı gözlemleniyor.

Kömürden çıkışla birlikte işsiz kalacak kesimin zeytine dönüşünün önündeki en temel engel bu verim kaybı. Yerel ve ulusal paydaşlar kömürden çıkacak gençler için zeytinciliğin daha cazip hale getirilmesine yönelik olarak aşağıdaki önlemleri sıralıyor:

- Zeytin ağaçlarının iklim kırılganlığını gidermeyi hedefleyen, kuraklığa karşı güçlendirecek zirai çalışmaların yapılması.
- Mevcut ağaçlardan daha kaliteli ürün elde etmeyi sağlayacak ve dolayısıyla katma değerini

artıracak çalışmaların yapılması.

- Zeytin ve zeytinyağını katma değeri yüksek bir ekonomik değere dönüştürmek için akıllı tarım yöntemleri ve uygun politikalar geliştirmek.
- Zeytinyağının ve zeytinyağından elde edilen diğer ürünlerin bir marka halini alması, bu ürünlerin pazarlanabilirliğini artıracak çalışmalar yürütmek.
- Zeytin ve zeytinyağının endüstriyel hale gelerek üretilmesine ve dolayısıyla büyük şirketlerin eline geçmesine engel olmak üzere zeytincilikle uğraşan halkın yerel örgütlenmesini sağlamak / güçlendirmek. Bunun için üreticileri koruyacak birliklerle çalışmak veya butik üretimlere odaklanmak.

Paydaşlar ve yerel halk, "Kömürsüz Milas" haritasında da görüldüğü gibi, kömürün ortadan kalkmasıyla birlikte zeytin verimliliğinin artacağına inanıyor.

"[Milas'ta kömür biterse] zeytinler meyve vermeye başlar. Verim fark eder. Ben öyle biliyorum. Çünkü bizim ağaçlar devrildi meyvesinden, zeytinler bilhassa." (İK01, Erkek, 68, Eski Maden Çalışanı (Emekli))

5.2. Arıcılık

Bal ve diğer arı ürünleri Milas'ın önemli potansiyellerinden biri. Muğla bal üretiminde Türkiye'de 2. sırada yer alıyor. Milas, Marmaris, Köyceğiz ve Ula ilçeleriyle birlikte bu üretime katkıda bulunan ilçelerin başında geliyor ve Muğla, çam balı üretiminde dünyanın merkezi pozisyonunda.⁶ Yerel halkın da arıcılıktan memnun olduğu gözlemleniyor. Bal, ekonomik getirisi hayli yüksek ürünlerden biri. Besicilik, zeytin gibi diğer işlerin yanında birkaç kovan arı sahibi olmanın yıllık gelire önemli bir katkı sağladığı konuşuluyor. Özellikle Fesleğen'de arıcılığın yaygın bir biçimde yapıldığı, geçmişte köyün bir numaralı geçim kaynağı olduğu söyleniyor. Diğer yandan arıcılık sektörü ile ilgili şikayetler de var. Verimin giderek düştüğü, bölgede 20-30 kamyon arı kovani varken bunların iki-üç senedir bittiği belirtiliyor. Verim kaybının nedenleri olarak şu unsurlar sıralanıyor:

- 2021 yaz aylarında meydana gelen yangınlar yüzünden önemli bir ormanlık alanın ortadan kalkması, arıcılık faaliyeti hayli olumsuz etkiliyor.

"Arıcılık var, yeterince var, ama yangın falan olunca, zaten yağmurlar yağmıyor, arıcılık da bitti. Hiçbir sene şeker vermedi. Arsalara da yangına gitti. Yangın dolayısıyla arıcılık işi çok zor." (BE02, Erkek, 60, Kömürle İlişkisz)

- Çam ağaçlarına zarar veren, çamların üzerinde toz birikmesine neden olan kömür kaynaklı hava kirliliği bal üretimini de azaltıyor.

"Bu çamlardan bal alınmıyor. Çam balı. Kilosu 100 lira ama olmuyor işte. Kömür kesti bunları. Öteki mahalleyi zaten aldı bitirdi. Şimdi de bizim burayı almaya çalışıyor. Biz vermek istemiyoruz." (İK11, Kadın, 58, Kömürle İlişkisz)

- Görüşme yapılan kişilere göre iklim değişikliği mevsimlerin kurak geçmesine, ağaçlarda çiye olmamasına, bu da arıların bal yapamamasına neden oluyor. Bölge halkı bu sene çiye görmedikleri için arıya da pek gitmediklerini, bal olmadığını, olduysa da yeterince şekerli olmadığını söylüyor.
- Balsıra böceği, arıların çam balı yapabilmesi için ağaçlarda bulunması gereken bir böcek.

Ancak Tarım ve Orman Bakanlığı'nın resmi listesinde bu böcek çam ormanı zararlısı olarak geçiyor. Bu yüzden de böceğin kızılçam ağaçlarına aşılmasına izin verilmiyor. Bu durum köylülerle bakanlığın sürekli çatışma halinde olmasına neden oluyor. Paydaşlar balsıra böceğinin kuraklıktan ve kömürden etkilendiğini belirtiyor.

Kömürden çıkış senaryosunda arıcılığın bir avantajının da kadınları ve gençleri sürece katma imkânı olduğu belirtiliyor.

Zeytin veya hayvancılığa kıyasla arıcılığın daha fazla bilgi ve beceri gerektiren bir alan olması arıcılığa geçişin önündeki engellerden biri. Aileden aktarılan bir becerinin olmaması durumunda kömür sektöründe çalışan gençlerin arıcılığa yönlendirilmesi için eğitimlere ihtiyaç duyulacağı öngörülebilir. Bölgedeki genç erkeklerin algısında arıcılık, hayvancılık ve zeytine kıyasla daha olumlu bir pozisyonda yer alıyor, ancak onlar da bilgi ve beceri eksikliğini vurguluyor.

"Şu anda balın çok iyi olduğunu duydum. Şu anda bir teneke bala bir milyar almış amca. Olur mu olur, ama ben arıcılıkla ilgili pek bir şey bilmiyorum." (KA02, Erkek, 32, Kömürle İlişkisz)

Halk kömürden çıkış senaryosunda açık maddenin kapatılarak rehabilite edilmesini ve o alanlara kovan konulmasını bir öneri olarak getiriyor. Çamların kömür kaynaklı tozdan arınması/kurtarılması durumunda arıcılığın bereketleneceği düşünülüyor.

Paydaşlar arıcılığın kömür ekonomisi yerine iyi bir alternatif geçim biçimi olabileceğini söylüyor.

Pazarlama çalışmaları ile katma değeri yüksek bir ürün olarak zaten gelir getirmekte olduğu ve yanan çam ormanlarının rehabilite olması ile birlikte daha da kazançlı hale geleceği ileri sürülüyor. Üniversitelerin ilgili bölümlerinin yürüteceği zirai çalışmalar ve ARGE çalışmaları ile hem balın kalitesinin artırılacağı hem de bal dışı ürünlerin geliştirilebileceği ifade ediliyor. Arıcılıkta da diğer tarımsal üretim alanlarında olduğu gibi konvansiyonel yöntemlerin bırakılıp sürdürülebilir mekanizmaların kurulması gerektiği, örneğin bitkisel üretime entegre bir arıcılığın gerçekleştirilebileceği savunuluyor.

"Türkiye'de şu an bir bal açığı var. Kömürden çıktığımızda arıcılığın gelirsizliği ikame edebilir mi diye sorarsak bence edebilir, çünkü bu ürünler katma değerli ürünler. Bu ürünler, üretim sürecinde planlama ve iyi bir organizasyon gerçekleştirilirse, hakikaten piyasada karşılığı olan, rahatlıkla satılabilecek, paraya dönüştürülebilecek ürünler." (UP13, Akademi)

Ancak halihazırda konvansiyonel arıcılıktan doğal ve sürdürülebilir arıcılığa geçiş üzerine çalışmalar yürüten bir sivil toplum paydaşı, bu işle uğraşanlar için en öncelikli karar kriterinin geçim olduğunu ve "romantik bir ideale veya etik bir öneriye" dayanan hiçbir alternatifin, benzer düzeyde kazanç sağlamadığı sürece, yerel halk tarafından kabul görme-yeceğini düşünüyor.

⁶ Güney Ege Kalkınma Ajansı, Arıcılık Ürünleri Sektör Analizi, 2019, https://geka.gov.tr/uploads/pages_v/guney-ege-bolgesi-aricilik-urunleri-sektor-raporu.pdf

5.3. Hayvancılık

Hayvancılık ve süt üretimi Milas'ın pek çok köyünde eskiden beri önemli geçim kaynaklarından. Muğla'daki büyükbaş hayvan varlığının yaklaşık yüzde 40'ını bulunduran Milas, 13 ilçe içerisinde hayvancılıkta da ilk sırada yer alıyor⁷. Köylerde hemen hemen herkesin birkaç hayvanı bulunuyor. Köylüler bu hayvanlardan ancak kendilerine yetecek kadar ürün elde ettiklerini söylerler de Milas Süt Birliği'nin süt toplama merkezlerine (STM) götürüp satacak kadar süt üreten çok sayıda besicinin olduğu yerel paydaşlar tarafından dile getiriliyor. Birliğe üye olmayan, evlerinde peynir yapıp Milas'ın salı pazarına götürüp satan haneler de mevcut. Hayvancılık tarım ile yan yana gerçekleştirilmesi daha uygun görülen bir uğraş; eğer hayvancılık yapıyorlarsa, köylüler belli tarım arazilerini silaj ekimi için ayırarak hayvan yemi olarak kullanılacak arpa, buğday, darı gibi ekinlere ayırıyor. Aksi takdirde hayvan yemi satın almaları gerekiyor ve bu da maliyetlerini

yükseltiyor. Bu yüzden iki sektördeki sorunlar birbirini etkiliyor.

Bölge halkının hayvancılıkla ilgili en temel meselesi girdi fiyatlarının yüksekliği. Tüm tarımsal üretimde maliyetlerden şikâyet edilse de sesler en çok hayvancılıkla ilgili olarak yükseliyor. Özellikle son dönemde yangınlarla birlikte hayvanların otladığı alanların yanması ve susuzluk nedeniyle silaj yapamaması yem maliyetlerini artıran unsurlar olarak köylünün işini zorlaştırıyor. Hayvan yemi alabilmek için fazladan yevmiyeli işler yapmak gerektiği belirtiliyor. Bunun dışında işçi ücretlerinin ve yevmiyelerinin de giderek arttığı ifade ediliyor.

"Hayvancılık hiç kimse yapmıyor artık, hayvancılık bitti. Niye bitmesin? Ben 2006'da geldiğimde yemin torbası 11 liraydı, süt 90 kuruştı. Şu anda yemin torbası 180 liraya filan geliyor. Sütün litresi 2 lira 80 kuruş." (KA95, Erkek, 59, Kömürle İlişkiz)

"Hayvancılık zaten yapıyoruz ama üç, beş tane sığıra bakıyoruz. Devlet bize yirmi tane sığır verseye bakamayacağımız, işin aslı bu. Yemini samanını verseye belki bakarız." (FE04/02, Erkek, 40, Maden Çalışanı)

Bölge halkının algısındaki engellerden biri de hayvancılığın zorlukları. Her hane hayvancılığı kendi imkanları doğrultusunda, modern teknolojilerden yararlanmaksızın, ancak gerektiğinde yevmiyeli işçi çalıştırarak gerçekleştirildiği için hayli emek yoğun bir iş. Köylerdeki yaşlılar hayvancılığa alışkınlar, iyi biliyor ve uyguluyorlar. Kömürde çalışan gençler ise ekonomik ve fiziksel zorluklarından ötürü hayvancılık yapmaya sıcak bakmıyorlar.

"Hayvancılıkta zararlı çıkıyor vatandaş şu anda ama mecbur. (...) Ya adamın yevmiyesi olmuş 250 lira. Vatandaş hepsini kendi yapamaz ki. Elinde aleti yok ki yapabilsin." (KA06, Erkek, 70, Çalışan Ailesi)

Yerel kamu kurumlarından paydaşlar bölgenin süt besiciliği açısından önemli bir potansiyeli olduğunu söylüyor. Milas Süt Birliği bölgede kalkınmayı destekleyen, üreticileri gözetken, itibarlı bir kurum olarak görülüyor. Süt ticaretinde araçları devreden çıkararak ve "Kendi Yemini Kendin Yap" gibi projeler

yürüten etkili bir kurum olduğu ve diğer sektörlerle model olarak gösterildiği gözlemleniyor. Ziraat Odası'nın da aktif bir paydaş olduğu ifade ediliyor.

Kömürden çıkış sürecinde hayvancılığın ne ölçüde önemli bir ekonomik değere dönüşebileceği sorulduğunda yerel halk yine girdi maliyetlerini temel engel olarak ortaya koyuyor. Köylerdeki yaşlı, emekli kesim için hayvancılık sevilen bir uğraş, ancak bu kesimin ölçek büyütme gibi bir imkânı bulunmuyor. Bölgedeki hayvancılığın geliştirilmesinin ve kömüre alternatif geçim kaynaklarından biri olmasının ancak devlet teşvikleri ile mümkün olabileceği düşünülüyor. Santralde çalışan gençler ise hayvancılığa dönüşe sıcak bakmıyor. Hayvancılığın gençlere cazip hale getirilmesi için, maliyetlerin düşürülmesinden daha fazlasına ihtiyaç duyuluyor. El emeğiyle hayvancılık yapmanın zorluklarını ortadan kaldıracak modern üretim yöntemlerinin kullanılmasının etkili olabileceği anlaşıyor.

Ulusal paydaşlar hayvancılığın bölgede mutlaka sürdürülmesi gerektiğini savunuyor. Bu konuda iki öneri dile getirilmiş. İlki her bir köyde tüm köylülerin faydalanacağı ve modern üretim yöntemlerinin kullanılacağı ortak çiftlikler kurmak. Diğer öneri ise, Milas'ın diğer sektörleri ile entegrasyonu daha kolay olan keçi yetiştiriciliğine ağırlık vermek.

⁷ Güney Ege Kalkınma Ajansı, Muğla Tarım ve Hayvancılık Sektör Raporu, 2018, https://geka.gov.tr/uploads/pages_v/mugla-tarim-ve-hayvancilik-sektor-yatirim-raporu.pdf

5.4. Halıcılık

Halıcılık Milas'ta bir zamanlar çok iyi gelir getirmiş olan ancak bugün neredeyse hiç yapılmayan bir faaliyet. Halıcılık, tütün ile birlikte anımsanıyor; geçmişte her iki ürünün de iyi bir gelir getirdiği, tütün bitkisinden halıda kullanılan boyalardan birinin elde edildiği anlatılıyor. Bir halının dokunması hayli zahmetli bir iş olsa da haneye ciddi bir kazanç sağladığı için bir dönem ailecek herkesin halı dokuduğu, bu halıların pazarda satılarak ailenin günlük harçlığının çıkarıldığı ifade ediliyor.

"Herkes biliyor, ben bile bilirim halı dokumasını. İlkokulu okurken okuldan çıkıp anamın yanına giderdim, öğrenirdim. Hep halı dokurduk biz o zamanlar. Ektiğin tütüne yılda bir defa para alıyorsun, günlük ihtiyaçlarını ise halıyla karşılıyorsun." (KA05, Erkek, 59, Kömürle İlişkiz)

Geçmişte Karacahisar'ın halıcı köyü olarak anıldığı ancak diğer köylerde de yaygın bir biçimde yapıldığı belirtiliyor. Halıcılığın bitmesinin sebebi bölge halkı için aşıkâr: Makine halılarıyla, fabrika halılarıyla rekabet edilememesi. İpi koyun yününden, sarı boyası çitlembik ağacından, yeşili hayıttan, gri-si göl yatağındaki çamurdan, kahvesi cevizden elde edilen, üç metrekaresi bir ayda ancak dokunan bir halının Milas'ın salı pazarında önce bin beş yüz liraya, ardından bin liraya kadar düşmesi halıcılığın da kendiliğinden bitmesine neden oluyor. Bugün kendileri için halı dokuyanların bile iplerini pazardan aldıkları belirtiliyor.

"Çok meşakkatli, tabi canım kolay değil. Koyun yününü önce bir alıyorsun, yıkıyorsun, tara-tıyorsun, kök boyasıyla boyamaya kalkıyorsun. Boyuyorsun, üç-beş gün sürer boyama işlemi."

Dokuması da keza. Tek tek ilmek ilmek dokuyorsun. Ondan sonra götürüyorsun pazara. Toplam maliyetine baktığın zaman 1000 liraya komple malzemesini mal etmişsin, bir ay da dokumasını yapmışsın, buna 1500 para istiyorsun, adam dönüp gidiyor arkasına bakmadan." (KA04, Erkek, 38, Santral Çalışanı)

Paydaşlar turizm, hayvancılık gibi diğer sektörlerle entegre bir biçimde düşünülerek halıcılığın yeniden canlandırılabilmesine inanıyor.

"Evet halıcılık, kilimcilik çok iyi bir geçim kaynağı olur ama onlar diğer üretim süreçlerine bağlı olan yapılar. Gene en başa dönüyoruz, bunu bir paket, büyük bir proje olarak ele alan bir politika [olmalı]. Hayvancılığın katma değer yaratacak bir ürünü halıcılık olacak. İpekböcekçiliği de olabilir. Bu böyle planlanabilir, o zaman zaten kömüre bir başka alternatif daha çıkmış olur." (UP05, Sivil Toplum / Kırsal Kalkınma)

"Mesela diyelim ki yakınınıza beş yıldızlı bir tesis yapıldı. Sizin elinizde tarım varsa bunu turizme entegre edersiniz ve o tesisin bütün meyve sebze ihtiyacını siz karşılırsınız. Turizme bağlı olarak tarım da gelişme gösterir ya da Milas'ın el sanatları da ön plana çıkmış olur. Mesela Milas'ın dünyaca ünlü meşhur el dokuma halıları ya da çinileri diyelim, bunlar ön plana çıkmış olur." (YP08, Meslek Odası/Birliği)

Halıcılık, yerel halkın ve paydaşların gözünde, ekonomik hale getirilmediği müddetçe geri getirilemeyecek bir faaliyet. Yalnızca çalışan gençlerin değil, diğer yerel halkın da ürettiklerinin karşılığını alamadıkları sürece halı dokumaya dönmeyecekleri açık görünüyor.

5.5. Turizm ve Ekoturizm

Turizmin Milas'ta kömüre alternatif bir sektör olarak değerlendirilmesine yönelik hem olumlu hem de olumsuz yaklaşımlar mevcut. Turizmi Milas için önemli bir potansiyel ve iyi bir alternatif olarak öne çıkaran olumlu yaklaşımlar, Bodrum gibi bir merkeze coğrafi olarak bu kadar yakın olmanın sektörün geliştirilmesinde önemli bir avantaj sağladığını ve bu avantajın kullanılması gerektiğini savunuyor. Yerel halk ve yerel paydaşlar arasında özellikle de Ören'de, turizme engel olduğu düşünülen santralin kapatılması ve bölgenin rehabilite edilmesiyle birlikte Milas'ın turizm potansiyelinin değerlendirilebileceği düşünülüyor. Bu potansiyelin gerçekleşmesi halinde halıcılık gibi üretim alanlarının yeniden canlanabileceği, otellerin bölgedeki gençlere istihdam sağlayabileceği, aynı zamanda otellerde meyve-sebze talebi doğacağı için bitkisel üretimin de artacağı ileri sürülüyor.

Turizmin kömüre alternatif olarak düşünülmesine yönelik **olumsuz yaklaşımlar** arasında ise ilçe halkının ve paydaşların şu çekinceleri sıralanabilir:

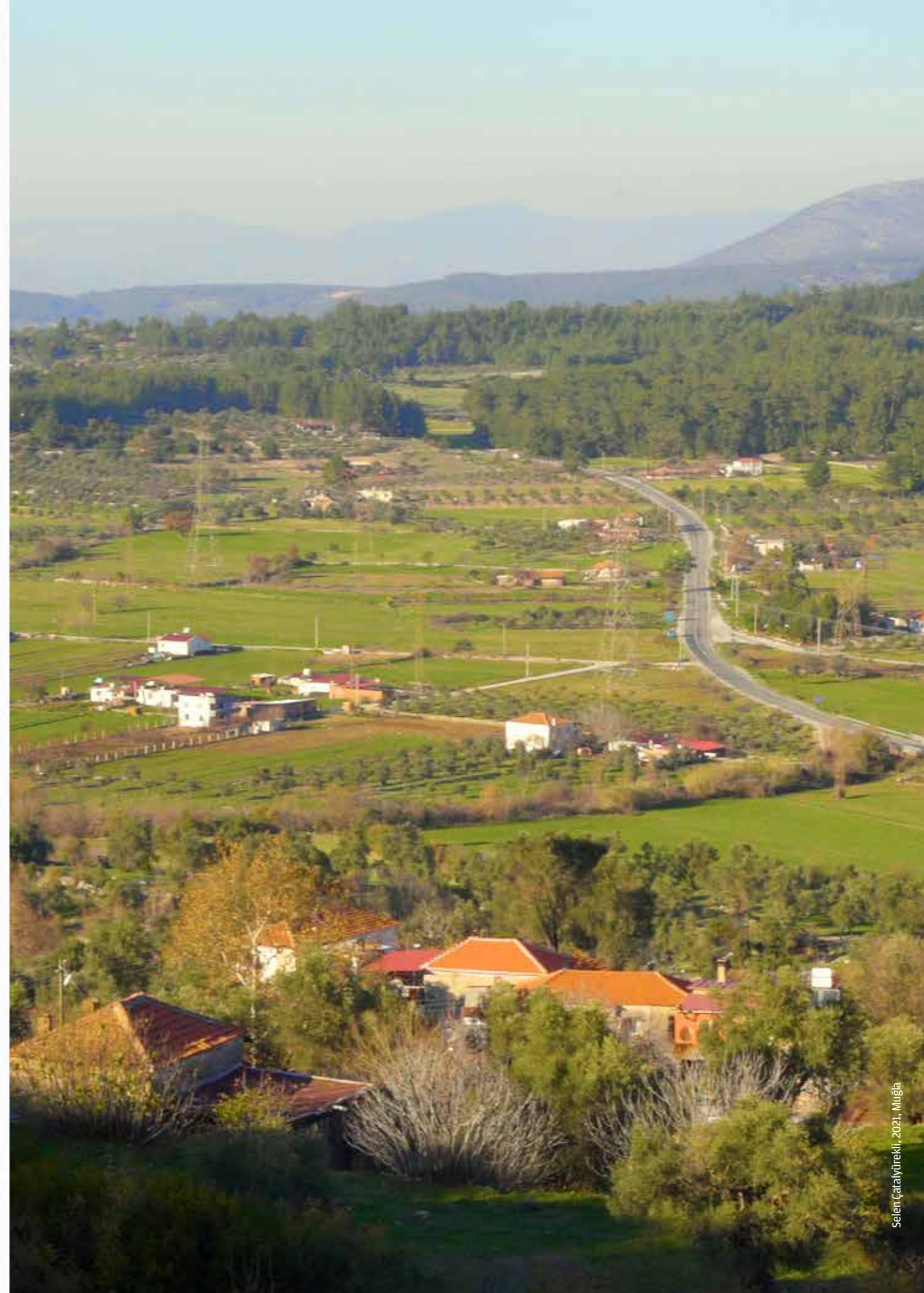
- Yerel halk arasında turizm faaliyetleri ile birlikte köylerde hayvancılık ve diğer tarımsal üretimle uğraşmalarına engel olabilecek yasal düzenlemelerin yapılacağına dair çekinceler mevcut.

"Aslında bu köyler bile turizm alanına giriyor. Ama bir hayvancılık ya da bir şey yapayım desen üretimle alakalı; burası turizm bölgesi hayvancılık yapılamaz ya da herhangi bir yatırım yapılamaz

gibi kuralların kaldırılması lazım." (UL06, Erkek, 36, Kömürle İlişkiz)

- Santral çalışanı gençlerin santralden çıkmak zorunda kalmaları durumunda tercihleri Bodrum'da, turizmde çalışmak. Turizmin Milas'a gelmesi, ulaşım engelini de ortadan kaldırarak gençler için de tarıma dönüşü tamamen gereksiz kılacak bir iş fırsatı haline gelebilir.
- Bölge ekonomisinin yeniden oluşturulmasında sürdürülebilir ve yeşil ekonomilere ağırlık verilmesi gerekiyor. Bodrum'daki gibi konvansiyonel turizm aktivitelerinin ise karbon yoğun, kirletici aktiviteler.
- Turizm girdiği yerlerde bölge halkını dönüştürüyor ve diğer geçim kaynaklarının gelişimini olumsuz etkiliyor.
- Zaten su sıkıntısı yaşayan bir bölgeye kalabalık bir turizm nüfusunu getirmeye çalışmanın ekolojik açıdan mantıklı değil.

Bodrum tipi turizme alternatif olarak **ekoturizm** seçeneği de tartışılıyor. Yerel halkın ekoturizme dair bir bilgisi yok. Ulusal paydaşlar ise bölgeyi tanımayan şirketlerin gelip ekoturizm adı altında "vahşi turizm"e benzer bir sistemi yeniden kurma ihtimalinden çekindiklerini belirtiyor. Bu ikinci riskin önlenmesi için doğa korumacıların bir paydaş olarak süreçte yer almaları ve sorumluluklar üstlenmeleri gerektiği ifade ediliyor. Yerel paydaşlar ise bölgenin ekoturizm potansiyeline daha sıcak bakıyor.

Selen Çatalyürekli, 2021, Muğla

5.6. Bitkisel Üretim

Tarım, zeytincilik ile birlikte elbette bölgenin en önemli geçim kaynağı. Milas'ın geniş ve verimli ovaları, bitkisel üretime çok uygun arazileri var. Seracılık, organik tarım, yemlik bitki, buğday, mısır, arpa, sebze-meyve gibi çok çeşitli üretim imkanlarına sahip. Topraklar verimli olduğu için, ejder meyesi gibi ülkede rağbet görmeye başlayan yenilikçi ürünlerin üretimini yapmaya büyükşehirlerden insanların geldiği belirtiliyor. Tarımsal üretimin diğer alt başlıklarında olduğu gibi bitkisel üretim de köylülerin kendilerine ait küçük arazilerde, kendi geçimlerine yetecek kadar yapılıyor. Tarım arazisi olmayanların ise başkalarının tarlalarında yevmiye ile çalıştıkları gözlemleniyor.

Bölge halkının bitkisel üretime yaklaşımı diğer üretim alanları ile benzer: Girdi maliyetlerinin çok yüksek olduğu, iklim değişikliği ve kuraklık nedeniyle verimin düştüğü sıklıkla tekrarlanıyor. Bunun yanı sıra domatesi, biberi kurutan sinekler ve yerel olmayan tohumların kullanılmasının toprağı bozması gibi olumsuzluklardan da söz ediliyor. Bitkisel üre-

timin daha kazançlı hale getirilmesi için bölge halkının devletten beklentileri var. Üretimi artırmanın koşulunun devlet tarafından verilecek destek ve teşvikler olduğu halk tarafından dile getiriliyor.

"Tarımda şu an şöyle bir durum var. Gübre torbası olmuş 240 TL. 10 torba aldığın zaman 2500 TL maliyet. Devlet bir önlem almazsa, bu iş yapılmaz." (UL04/01, Erkek, 76, Çalışan Ailesi)

Öte yandan bölge halkının "Kömürsüz Milas" tahayyülünde de görüldüğü üzere tarımsal verim kaybı ile kömür arasında güçlü bir bağlantı kuruluyor. Tıpkı zeytin ağaçlarında olduğu gibi diğer bitkisel üretimde de kömüre bağlı sorunlar olduğuna dikkat çekiliyor. Suyun kalitesinin azalması kömür tozuna, suyun tükenmesi maden ve santrallere bağlanabiliyor. Kömürün devreden çıkması ile birlikte bitkisel üretimin verimli hale geleceğine dair inanç yüksek.

"Kömür kapatılırsa iyi olur. Çalışanlar etkilenir. Ama ekin ekerler, mal beslerler. Kömürden sonra tarlada buğday, arpa, zeytin, yemiş, incir olmuştur. Verse de yenmiyor. Kapatılırsa bunlar tekrar

Selen Çatalyürekli, 2021, Muğla

yetiştir." (İK06/02, Kadın, 58, Kömürle İlişkisiz)

Bitkisel üretim bölgede gençler dışında hemen hemen herkesin iyi bildiği, sevdiği ve yapabildiği bir faaliyet. Bu yüzden de halk tarafından tercih ediliyor. Hayvancılıkla uğraşanlar için yemlik tahıl üretimi, girdi maliyetini düşürmek üzere yapılıyor. Bitkisel üretimin gençler için cazip hale gelmesinin yolu ise yine kazançlı hale getirilmesinden geçiyor.

"Öğretmenlikten de iyidir, termikten de iyidir, hepsinden iyidir. Toprakta çalışan aç kalmaz." (İK02/01, Kadın, 55, Kömürle İlişkisiz)

Bitkisel üretim dendiğinde tütüne de değinmek gerekiyor. Bugün bölgede tütün çok az yetiştiriliyor, ancak bölge halkının hafızasında hala varlığını ve değerini koruyor. Kömür ile mevcut olmayan sosyal, kültürel bağ zeytinin yanında tütünlü de kuruluyor ve köy sakinleri babaların tütünlü çocuk okuttuklarına dair hikayeler anlatıyor. Tütün, hükümetin kota uygulamasıyla yaygın bir üretim faaliyeti olmaktan çıkıyor.

"Biz eskiden tütüncülük yapardık. 2002 yılına kadar tütüncülük yaptı babamla abim. O zamanlar paranın bir değeri vardı. Örneğin bir sene tütün vardı, git kızının, oğlunun ihtiyaçlarını düz gel, öyle iyi bir seneydi." (BE08, Erkek, 47, Kömürle İlişkisiz)

"Bizim üç tane termik santralimiz var ve ikisinde linyit kömür madenleri var. İki bölgeyi kapsarsak, Yatağan'dan Milas'a olan o bütün verimli ovada tekrar tütün üretimine başlanır ve eskiden geçimini sağlayan ve hâlihazırda bunu bırakmış olan yerel halk tekrar bu sektöre yöneltilmiş olur." (YP08, Meslek Odası/Birliği)

Ulusal paydaşlar tarımı, geleceğin stratejik sektörü olarak görüyorlar ve kömürden çıkış sürecinde her şeyden önce zeytin ve beraberinde bitkisel üretimin desteklenmesi gerektiğini savunuyorlar. Bunu yaparken de diğer tarımsal üretim başlıklarında da olduğu gibi akıllı tarım uygulamalarından, teknoloji, bilimsel ve zirai ARGE çalışmalarından faydalanmak, sürdürülebilir ve yerel bir ekonomi için kooperatif, üretici birliği gibi örgütlenmeleri desteklemek gerektiğini düşünüyorlar.

5.7. Orman Ürünleri

Milas'ın ormanlarında her türlü ürüne rastlamak mümkün. Çıntar, kuzu göbeği gibi mantarlar, tilkişan, sarmaşık, kedirgen otları ve dağ çileği, yaban mersini gibi meyveler köylüler tarafından toplanıyor ve tüketiliyor. Yakıt amaçlı olarak kozalak da toplanıyor. Bölgede çok değerli bir ürün ve iyi bir gelir kaynağı olan çam fıstığı da mevcut ancak daha çok Yatağan'da toplanıyor.

Yerel kamu paydaşları ormanlardan en büyük gelir sağlayan faaliyetin ağaç kesimi olduğunu söylüyor. 12 ay boyunca devam eden ağaç kesiminin yanında gençleştirme çalışmaları, bakım, zararlılarla mücadele gibi faaliyetler de yürütülüyor ve bu işlerde çalışmak yöre halkına kazanç sağlıyor. Orman denildiğinde yerel halkın da aklına çoğunlukla bu işler geliyor, ancak önemli bir gelir elde edemediklerini, özellikle yangınlardan sonra yapılan kesimlerde kendilerinin değil yabancıların istihdam edildiğini belirtiyorlar.

"Eskiden sorarlardı bana, 'Biz kesim yapıyoruz bu bölgede' derlerdi. Bakım derler, aralama derler, 'köyde çalışmak isteyen var mı?' derlerdi. Ben yollardım. Yangın bölgesini kesen kişiler artık hep yabancı. Tanımadığımız kişiler. Bu ormanın parasını başkası yiyor." (KA08, Erkek, 65, Çalışan Ailesi)

İlgili kamu kurumları odun dışındaki orman ürün-

lerinin bir potansiyel barındırdığını belirtse de bununla ilgili uzun vadeli bir plan yok.

Ormanlarda defne, kekik, adaçayı gibi ekonomik değeri olan ürünler mevcut ama çok az miktarda işlenerek veya işlenmeden satışı yapılıyor. Yerel paydaşlar orman ürünlerinin işlenmesinin Milas dışında yapıldığını, bu yüzden bölge halkına önemli bir gelir sağlamadığını belirtiyor. Yerel halkın gündelik yaşamının bir parçası olsa da önemli ekonomik bir değere dönüşmüyor. Yerel paydaşlar, istihdam kapasitesi çok büyük olmasa da bu ürünlerin Milas içerisinde işlenebileceği tesislerin kurulmasını, kekik suyu, kekik yağı, defne yağı gibi katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesini öneriyor. Ormanlarda buna benzer başka ekonomik değeri olan ürünlerin de ortaya çıkarılabilmesi mümkün.

"Bir kekik yağının ufacık şişesi 100 TL'ye gidiyor. Bu ürün üretilebilir. Keza burada binlerce çeşit orkidemiz var ormanda. Aslında toplanması yasak, ama birkaç kişinin toplayıp sattığını biliyorum. Sahlep biliyorsunuz, o da çok kıymetli. Ne bileyim bunun tarımı yapılabilir." (KA12, Erkek, 65, Kömürle İlişkiz)

Özetle odun dışı orman ürünleri yerel halkın gözünde ekonomik bir değer değil, ancak geleneksel olarak toplanıyor ve tüketiliyor. Gelir getirici bir faaliyete dönüşebilmesi için eğitimlerin, araştırmaların ve zirai çalışmaların yürütülmesine ihtiyaç duyuluyor.

5.8. Balıkçılık ve Su Ürünleri

Milas'ta Güllük bölgesinde yoğunlaşan açık deniz kafes balıkçılığı ve karasal alanda Ekinambarı, Savran, Yaşyer ve Avşar köylerinde toprak havuzu kültür balıkçılığı yapılıyor. Su ürünleri Muğla'nın önemli bir ihracat kalemini ve gelir kaynağını oluşturuyor. Milas'ta su ürünleri denildiğinde yerel halkın aklına balık çiftlikleri geliyor. İlçedeki deniz ürünü tesisleri gençler için önemli bir iş imkânı sağlıyor. Bunun dışında çok yaygın olmamakla birlikte denize yakın köylerde balıkçılık yapıldığı belirtiliyor.

Yerel paydaşlar bu alanın Milas için potansiyel barındırdığını ve gelişime açık olduğunu savunuyor.

Ürünlerin, çalışılıp geliştirilmesiyle birlikte büyük bir istihdam yaratılabileceği belirtiliyor. Bunun da maden ve santrallerin kapatılmasıyla ortaya çıkma ihtimali olan istihdam açığını azaltabileceğini düşünüyorlar. Bölgeyi iyi tanımadığını ifade eden ulusal paydaşlar için de su ürünleri iyi bir alternatif gibi görülebiliyor, ancak bölgeyi tanıyan paydaşlara göre Milas'taki balıkçılık sektörü uygulamada hem çevre hem de işçiler için hayli sağlıksız bir sektör. Balıklara çok fazla kimyasal madde ve ilaç verildiği, bunların denize dağılarak diğer deniz canlılarını etkilediği, havuzlarda çevre temizliğine dikkat edilmediği ve denize her türlü çöpün bırakıldığı ileri sürülüyor. Sektör işçileri açısından da koşulların iyi olmadığı belirtiliyor.

5.9. Yenilenebilir Enerji

Yenilenebilir enerji sektöründen temsilciler Muğla'da rüzgâr ve güneş potansiyelinin mevcut olduğunu ve özel şirketlerin kurulu panel ve türbinleri ile bu potansiyelden yararlanmaya başladıklarını söylüyor. Milas'ın kömür santralının elde ettiği kadar enerjinin yenilenebilir kaynaklardan elde edilmesine uygun coğrafi özelliklere sahip olduğu ileri sürülüyor.

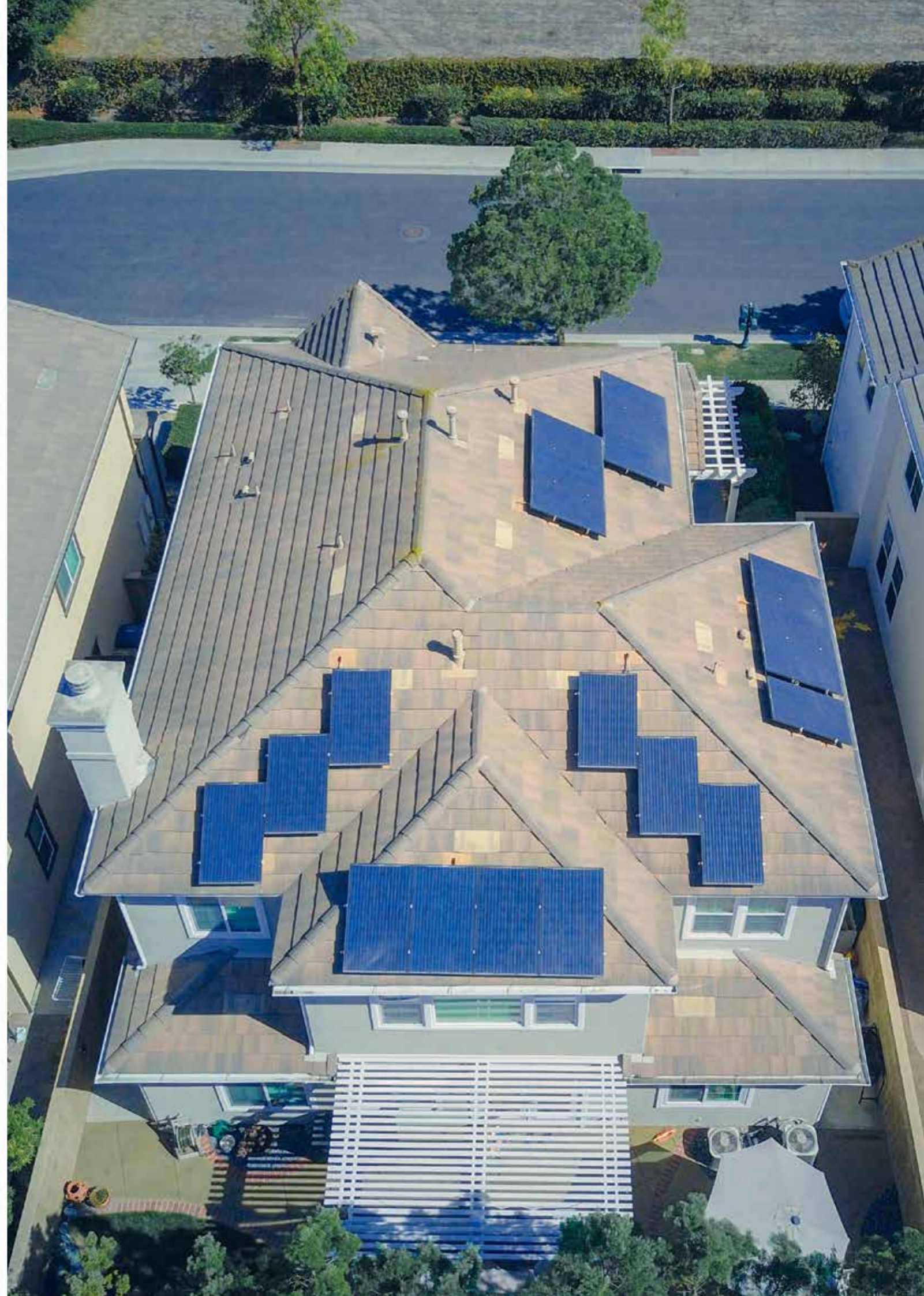
Yenilenebilir enerji sektörü yerel halkın bildiği bir alan değil. Bölgede tapulu alanlarda güneş enerji sistemleri kuruyor ve ısınmada yaygın bir biçimde faydalanılıyor, ancak ekonomik bir değer veya istihdam açısından geçim kaynağı olarak yenilenebilir enerji sektörü ile bir ilişki kurulmuyor. Yerel halk kendi tarım arazilerine zarar vermediği sürece kullanılmayan arazilere panel ve türbinlerin yerleştirilebileceğini belirtiyor. Milas'ta köylülerin 2021 yaz aylarındaki yangınlarda yanan zeytinliklerine Enerji Bakanlığı tarafından yenilenebilir enerji şerhi konulduğu haberi⁸ yerel halkta tepkilere yol açıyor. Bu durum uzun vadede sektöre yönelik olumsuz bir algı oluşturabilir.

Paydaşların yenilenebilir enerji sektörünün dezavantajlı buldukları bir yönü de düşük bir istihdam

potansiyeline sahip olması. Güneş panelleri ve rüzgâr türbinleri kuruluşundan sonra yalnızca bakım için işgücü gerektiriyor ve bu da maden ve santral istihdamı yanında daha düşük bir istihdama işaret ediyor. Ulusal paydaşlar da büyük şirketler tarafından kurulan ve işletilen yenilenebilir enerji tesislerinin bölge halkının geçim kaynaklarına iyi bir alternatif olamayacağını düşünüyor. Yenilenebilir enerji kooperatiflerinin oluşturulması ve güneş ve rüzgardan elde edilen gelirin köylünün elinde kalması gerektiği savunuluyor.

"Yani benim söylemek istediğim şu olabilir. O adil geçiş denilen sihirli iki kelimenin içine temiz enerjinin doğru bir uygulamasını koymamız lazım. Milas'a gidip 5 Gigawatt gücünde kocaman dev bir güneş santrali koyup her şeyi halletmeye çalışırsak kömür santrali gibi büyük bir istihdam sağlamaz o, fayda da sağlamaz. Milas'taki kömürü rüzgarla güneşle takas edeceksek bunların da mümkün olduğu kadar tabana yayılması lazım. Güneş için birkaç tane büyük santral olacak, bunun yanında Milas tarafındaki bütün evlerin çatısında küçük santral kurulması için bir kampanya başlatılacak. Güneşin istihdam yaratabilmesi için de tabana yayılması çok önemli." (UP02, Özel Sektör/Yenilenebilir Enerji)

8 Kasım 2021'de, Temmuz ayında Milas'ta meydana gelen yangınlarda yanan, köylülere ait zeytinlik arazilere yangından önce tapuda Enerji Bakanlığı tarafından yenilenebilir enerji şerhi konduğu, bu bölgelerin Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanı ilan edildiği haberi gündeme geliyor. Bu şerh ilgili arazilerin etkin ve verimli kullanımı ve yatırımların yapılabilmesi için kamulaştırma gibi süreçlerin hızla işletilmesine imkan veriyor. Haberin ardından köylüler, çevreciler ve gönüllü avukatlar hukuki mücadele başlatıyor. Kaynak: <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/ yangin-magduru-koylulerin-zeytin-tarlalarina-kamulaştırma-soku-6794276/>

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

“Milas’ta Kömürden Adil Çıkış: Algı, Yaklaşım ve İhtiyaçlar” araştırması, iki termik santral ve çok sayıda açık maden sahası ile kömürden elektrik üretiminin etkilerine yoğun bir biçimde maruz kalan Milas’ın kırsal kesiminde yürütüldü. Halkın kömür, madenler ve termik santraller hakkındaki yaklaşımlarını, kömürün olmadığı bir Milas’a dair tahayyüllerini, kömürden çıkış senaryosuna dair düşüncelerini, beklenti ve ihtiyaçlarını ve kömür dışındaki geçim kaynaklarının avantajlı ve dezavantajlı yönlerini ortaya koymayı amaçladı. Araştırma bulguları, Milas’ın kömürden çıkış ve adil geçiş sürecinin tasarlanmasında dikkate alınabilecek şu temel sonuçlara varmamızı sağlıyor:

Yöre halkının **kömüre yaklaşımının hayli olumsuz olduğunu, bu yüzden de kömürden çıkış süreci için bir algı bariyerinin bulunmadığını** belirtebiliriz. Milas’ın kömürle kurduğu ilişki, ilçe gençlerine kısmen istihdam sağlamasından duyulan memnuniyetin ötesine geçmiyor. Bölge ekonomisi, kültürü, tarihi veya toplumsal yaşamı açısından arkada boşluk bırakacak bir bağ söz konusu değil. Aksine halk, başta kamulaştırma süreçleri ile köylerinden ve arazilerinden edilmek, ardından da tarımsal verim kaybı, sağlık sorunları, hava kirliliği, susuzluk gibi olumsuz etkileri nedeniyle kömüre tepkili.

Dolayısıyla kömürden çıkış senaryosu olumlu karşılanıyor, ancak istihdam odaklı bir direnç de mevcut. Bu direnç en çok gençlerde (santral çalışanı olan veya olmayan) ortaya çıkıyor. Ancak yerel halkın kömüre yaklaşımlarında kutuplaşma veya çatışmalar oluşmuyor. Kömürden gelir elde eden gençler ve aileler de kömürün olumsuz etkilerine yönelik, halkın geri kalanı ile benzer kaygılara sahip. Kömürden çıkış sürecinde yaşanabilecek mağduriyet öngörüle-

ri, işsizlik ve işsizlikten kaynaklanan geçim sıkıntılarının ötesine uzanmıyor. Ancak **işsizlik, gelirsizlik ve ekonomik kayıplar, özellikle termik santraller ve madenlerde çalışan gençler ve şu anda ve gelecekte iş bulmak zorunda olan gençler için, alınacak kararların temel belirleyicisi ve adil geçiş sürecinde üretilen çözümlere ikna olup olunmayacağına ana kriteri olacak gibi görünüyor**. Kömürden elde edilen kazanç, ulaşım kolaylığı, sınırlı çalışma saatleri gibi çalışma koşullarını ve sigorta, emeklilik gibi hakları tam olarak sağlamayan hiçbir alternatif geçim biçimi, kömür çalışanlarını ikna edecek avantajlar taşıyor. Dirençlerin aşılması, kömür sektöründeki çalışanların kazanılmış haklarını ve mevcut kazanç düzeylerini garantileyecek ve geleneksel tarımsal üretimin verimsizliğini ve zorluklarını azaltacak çözümlerden geçiyor.

Bunun nasıl sağlanabileceği sorusuna yanıt olarak araştırma bulguları bize **kömüre tek başına alternatif oluşturacak bir geçim kaynağı bulunmadığını gösteriyor**. Bölge halkının sahip olduğu üretim deneyim ve birikimi, farklı gelir getirici faaliyetlerin birbirlerine entegre biçimde, bir arada yapılmasına uygun. Bölgesel ölçekte tasarlanmış, sürdürülebilir ve dayanışmacı bir bakış açısıyla yerel ekonomik aktörleri güçlendirerek yeni bir ekonomi kurmak mümkün. Adil geçişin prensiplerine uygun bir kömürden çıkış sürecinde, aynı zamanda, insanlara ve diğer canlılara zarar verebilecek yöntemlerle işleyecek sektörlerin yeni kurulacak ekonomik sistemden uzak tutulması gerekiyor.

Farklı geçim biçimlerinin avantajları, dezavantajları ve bu alanları geliştirmek için neler yapılabileceği aşağıda sıralanıyor:

Milas'ta Kömürden Adil Çıkış: Algı, Yaklaşım ve İhtiyaçlar

	Fırsatlar / Avantajlar	Engeller / Dezavantajlar	İhtiyaçlar
Zeytincilik	<ul style="list-style-type: none"> Bölgenin doğasına, ruhuna, geleneğine uygun, coğrafi işareti olan (zeytinyağı) ürünü. Beceri mevcut. Bölge halkı tarafından isteniyor ve seviliyor. Çalışan gençler çok sıcak bakmasa da hayvancılık kadar uzak değiller. "Kömürsüz Milas", bölge halkının gözünde Zeytin ve Zeytinyağı olan Milas demek. 	<ul style="list-style-type: none"> İklim değişikliği zeytini de etkiliyor. Herkesin zeytin ağacı yok. Olanlar için tek başına kazanç sürekliliği sağlayabilecek bir ürün değil. 	<ul style="list-style-type: none"> Ağaçların rehabilitasyon ve bakım ihtiyaçlarını karşılamak Gençleri ikna edecek düzeyde katma değeri yüksek ürünler geliştirme (Zeytinyağı için ürün geliştirme ve pazarlama çalışmaları) Ağaçların iklim kırılganlığını azaltmak için akademik, zirai çalışmalar Yerel ekonomik örgütlenmeleri güçlendirmek, butik üretimi desteklemek
Arıcılık	<ul style="list-style-type: none"> Milas'ın dünyaca ünlü ürünü çam balı. Bölge halkının gözünde itibarlı, iyi kazandıran bir ürün. Katma değeri yüksek yan ürünler elde etmeye açık. Gençlerin yorucu bulduğu işlere nazaran daha az işgücü gerektiriyor. 	<ul style="list-style-type: none"> İklim değişikliğinden etkileniyor, mevcut durumda ciddi bir verim kaybı var. Bölge halkı arıcılığın "bittiğini" düşünüyor. Çam balının üretimine katkı sağlayan Balsıra böceği kamu idaresi tarafından orman zararlısı olarak görülüyor. 	<ul style="list-style-type: none"> Yangın ve kömür sonrası çam ağaçları için rehabilitasyon Kooperatifleşme Bilgi ve beceri gerektirdiği için eğitimler Balsıra böceğine dair resmi düzenlemeler için savunuculuk yapmak
Hayvancılık	<ul style="list-style-type: none"> Bölge halkının bildiği ve özellikle yaşlıların severek yaptığı bir iş. İtibarlı bir birliği var: Milas Süt Birliği. Diğer sektörlerle entegrasyonu hem kazanç hem verim artırma ihtimali taşıyor. 	<ul style="list-style-type: none"> Girdi maliyetleri yüksek. Herkesin hayvanı yok. Silaj yetiştirmek gerektiği için suya ihtiyaç duyuyor. Gençlerin uğraşmak istemedikleri bir alan. Ağır işgücü gerektiriyor, yorucu bir uğraş. 	<ul style="list-style-type: none"> Devlet teşviklerinin maliyetleri azaltmak için önemli görüldüğü bir alan Diğer sektörlerle (halıcılık, bitkisel üretim) entegre bir biçimde organize edilmesi Köy çiftlikleri gibi organize bölgelerin kurularak üretimin modernleştirilmesi ve bu yapılırken de yerellikten uzaklaşmaması

	Fırsatlar / Avantajlar	Engeller / Dezavantajlar	İhtiyaçlar
Halıcılık	<ul style="list-style-type: none"> Milas'a özgü niş bir ürün. Tamamen doğal hammaddeler ve yöntemlerle üretilmesi pazarlama açısından değer taşıyan bir özellik. Geçmişte herkesin yaptığı, kazançlı görülmüş bir uğraş. 	<ul style="list-style-type: none"> Üretim süreci hayli uzun ve zahmetli. Girdi maliyetleri yüksek. Getirisi düşük ve makine halıları ile rekabet gücü yok. Zanaat alt nesillere aktarılmıyor. Hemen hemen bitmiş durumda. Kazancının olmaması nedeniyle gençler bir alternatif olarak görmüyor. 	<ul style="list-style-type: none"> Becerinin aktarılması için eğitimler Pazarlama, ürün geliştirme çalışmaları Yerel ekonomik örgütlenme Turizm veya ekoturizme entegre edilmesi
Turizm	<ul style="list-style-type: none"> Bodrum'un turizm potansiyelinden faydalanma avantajına sahip. Denize kıyısı olan ve henüz değerlendirilmemiş bölgeleri var. Bölge gençlerinin Bodrum'a gitmelerini gerektirmeyecek yakın mesafe iş imkanları sağlıyor. Eko-turizm, halıcılık, bitkisel üretim gibi alanlarla entegrasyonu mümkün. Bölge halkının öncelikli değilse de olumlu karşıladığı bir geçim kaynağı. 	<ul style="list-style-type: none"> Bodrum'daki gibi "vahşi turizm"e dönüşme riski taşıyor. Bölge halkının tarımsal üretime odaklanmasını engelleyebilir. "Vahşi turizm" insanları olumsuz yönde değiştiriyor. 	<ul style="list-style-type: none"> Önemli bir potansiyel barındıran Ören ve çevresinde termik santralin kapatılmasının ardından bölgenin rehabilite edilmesi
Ekoturizm	<ul style="list-style-type: none"> Ekoturizme uygun pek çok değeri mevcut. 	<ul style="list-style-type: none"> Ekoturizm adı altında "vahşi turizm"e dönüştürülmesi ihtimali taşıyor. Doğru uygulamaların bile insanın temas ettiği her yerde doğaya zarar verme ihtimali var. 	<ul style="list-style-type: none"> Bölgenin keşfi ve ekoturizm imkanlarının incelenmesi Doğa koruma görevlileri ile işbirlikleri kurmak Bölge halkının girişimciliği ile yapılmasını sağlayacak önlemleri almak Eğitimler
Orman Ürünleri	<ul style="list-style-type: none"> Bölge halkı mevcut ürünleri tanıyor ve kendisi için değerlendiriyor. Bilinmeyen ve pazarlanabilir ürünler, katma değeri yüksek ürünler çıkabilir. Susuz tarıma uygun ürünler. 	<ul style="list-style-type: none"> Yangınlarla hayli yüksek tahribat ve kayıplar gerçekleşti. Toplanan ürünler için Milas içinde işleme tesisleri yok. Bölge halkı ekonomik değer olarak görmüyor. 	<ul style="list-style-type: none"> Zirai çalışmalarla ürünlerin keşfedilmesi ve geliştirilmesi Fizibilite çalışmaları ile ekonomik değerlerinin ortaya çıkarılması Yangın alanlarının rehabilitasyonu Bölge içinde işlenmesinin sağlanması

Milas'ta Kömürden Adil Çıkış: Algı, Yaklaşım ve İhtiyaçlar

	Fırsatlar / Avantajlar	Engeller / Dezavantajlar	İhtiyaçlar
Balıkçılık ve Su ürünleri	<ul style="list-style-type: none">• Yerel kamu kurumlarının desteklediği bir alan.• Sektör olarak potansiyeli olabilir.• Gençlere istihdam sağlayan alanlardan biri.	<ul style="list-style-type: none">• Milas'taki mevcut şirketlerin eşliğinde yürütülmesi durumunda bölge gençlerinin güvencesiz şartlarda çalışması ile sonuçlanması ihtimali taşıyor.• Çevreye çok fazla zararı var.• Bölge gençlerinin çalıştığı endüstriyel üretim çiftliği dışında bölge halkının algısında gelir getirici bir rolü yok.	<ul style="list-style-type: none">• Süt birliği gibi aktif bir kooperatifleşme ile farklı şekilde yeniden kurgulanmaya ihtiyacı var
Bitkisel Üretim	<ul style="list-style-type: none">• Meyve sebze üretimi bölge halkının bildiği, yapabildiği, sevdiği ve verimli topraklar nedeniyle güzel ürün kaldırabildiği bir alan.• Hayvancılıkla el ele gidiyor.• Tütün bölge halkının kazançlı gördüğü, duygusal bağ kurduğu, özlemlerle hatırladığı bir ürün.• Tütün, "Kömürsüz Milas" haritasında da zeytin, hayvancılık ve arıcılıktan sonra yer buluyor.	<ul style="list-style-type: none">• Girdi maliyetleri yüksek (tohum, gübre vs.).• Kuraklık ve kömür kaynaklı su sıkıntıları en büyük engel.• Tütün kota uygulaması nedeniyle terk edilmiş durumda.• Yerel kamu kurumları susuz tarımı teşvik ediyor.	<ul style="list-style-type: none">• Akıllı tarım uygulamaları, teknolojik yenilikler ile sürdürülebilir ve düşük maliyetli üretim modelleri üzerine çalışılması• Damla sulama gibi yöntemlerle kuraklığa karşı önlemlerin geliştirilmesi• Kooperatifleşme ve yerel örgütlenmelerle üretimin güçlendirilmesi• Kota uygulaması ile ilgili savunuculuk
Yenilenebilir Enerji	<ul style="list-style-type: none">• Su ısıtmada kullanımı yaygın olduğu için en azından aşına olunan bir alan.	<ul style="list-style-type: none">• Enerji üretim yöntemi olarak termik santrallere kıyasla çok daha düşük bir istihdam yaratıyor.• Kazanç anlamında bölge halkının bildiği tanıdığı bir sektör değil.• Tapularda çıkan "Yenilenebilir Enerji" şerhi nedeniyle çıkan güncel tartışmalar, YE itibarını zedeliyor.	<ul style="list-style-type: none">• Farklı bir uzmanlık gerektirdiği için gençlere teknik eğitimler verilmesi yerleşmenin yollarının aranması (kooperatifleşme ve bölgesel kullanım)

EKLER

Görüşme Listeleri: Paydaşlar

ID	Görüşme Kategorisi	Kategori
UP01	Ulusal Paydaş	Sivil Toplum / Kırsal Kalkınma
UP02	Ulusal Paydaş	Özel Sektör / Yenilenebilir Enerji
UP03	Ulusal Paydaş	Sivil Toplum / Çevre
UP04	Ulusal Paydaş	Sivil Toplum / Çevre
UP05	Ulusal Paydaş	Sivil Toplum / Kırsal Kalkınma
UP06	Ulusal Paydaş	Kamu Kurumu / Enerji-Maden
UP07	Ulusal Paydaş	Sivil Toplum / Çevre
UP08	Ulusal Paydaş	Sivil Toplum / Enerji-Maden
UP09	Ulusal Paydaş	Kamu Kurumu / Enerji-Maden
UP10	Ulusal Paydaş	Sivil Toplum / Çevre
UP11	Ulusal Paydaş	Kamu Kurumu / Enerji-Maden
UP12	Ulusal Paydaş	Sivil Toplum / Çevre
UP13	Ulusal Paydaş	Akademi
UP14	Ulusal Paydaş	Akademi
UP15	Ulusal Paydaş	Akademi
UP16	Ulusal Paydaş	Akademi
UP17	Ulusal Paydaş	Akademi
UP18	Ulusal Paydaş	Akademi
UP19	Ulusal Paydaş	Sivil Toplum / Enerji-Maden
UP20	Ulusal Paydaş	Sendika
UP21	Ulusal Paydaş	Sendika
UP22	Ulusal Paydaş	Akivist
YP01	Yerel Paydaş	İlçe Belediyesi
YP02	Yerel Paydaş	Meslek Odası/Birliği
YP03	Yerel Paydaş	Kamu Kurumu
YP04	Yerel Paydaş	Kamu Kurumu
YP05	Yerel Paydaş	Kamu Kurumu
YP06	Yerel Paydaş	Kanaat Önderi
YP07	Yerel Paydaş	Kanaat Önderi
YP08	Yerel Paydaş	Meslek Odası/Birliği
YP09	Yerel Paydaş	Kanaat Önderi
YP10	Yerel Paydaş	İlçe Belediyesi

Görüşme Listeleri: Yerel Halk

ID	Köy	Yaş	Cinsiyet	Kömürle İlişki	İş / Meslek / Uğraş
BE01/01	Beçin	31	Erkek	İlişkısiz	Esnaf
BE01/02	Beçin	32	Erkek	İlişkısiz	Esnaf
BE02	Beçin	60	Erkek	İlişkısiz	Tarım
BE03	Beçin	49	Erkek	Çalışan Ailesi	Esnaf, Zeytincilik
BE04	Beçin	34	Erkek	İlişkısiz	Memur
BE05	Beçin	70	Kadın	İlişkısiz	Zeytincilik
BE06	Beçin	60	Kadın	İlişkısiz	Tarım, Hayvancılık
BE07	Beçin	55	Kadın	İlişkısiz	Zeytincilik
BE08	Beçin	47	Erkek	İlişkısiz	Esnaf, Hayvancılık
BE09	Beçin	63	Erkek	Eski Santral Çalışanı (Emekli)	Emekli Santral Çalışanı
FE01	Fesleğen	59	Erkek	İlişkısiz	Tarım
FE02	Fesleğen	62	Erkek	Çalışan Ailesi	Arıcılık, Tarım
FE03	Fesleğen	32	Erkek	İlişkısiz	Arıcılık, Hayvancılık, Sigortalı Çalışan
FE04/01	Fesleğen	44	Erkek	İlişkısiz	Hayvancılık
FE04/02	Fesleğen	40	Erkek	Maden Çalışanı	Maden Çalışanı
FE05	Fesleğen	55	Kadın	İlişkısiz	Hayvancılık
FE06	Fesleğen	50	Erkek	İlişkısiz	Hayvancılık, Arıcılık, Zeytincilik
FE07	Fesleğen	65	Erkek	Eski Santral Çalışanı (Emekli)	Santral Emeklisi
FE08/01	Fesleğen	64	Erkek	Eski Santral Çalışanı (Emekli)	Zeytincilik, Emekli
FE08/02	Fesleğen	57	Erkek	Eski Santral Çalışanı (Emekli)	Zeytincilik
İK01	İkizköy	68	Erkek	Eski Santral Çalışanı (Emekli)	Emekli Maden Çalışanı
İK02/01	İkizköy	55	Kadın	İlişkısiz	Tarım
İK02/02	İkizköy	47	Kadın	İlişkısiz	Hayvancılık
İK02/03	İkizköy	40	Erkek	Santral Çalışanı	Santral Çalışanı
İK02/04	İkizköy	58	Erkek	İlişkısiz	Tarım
İK02/05	İkizköy	68	Erkek	Eski Santral Çalışanı (Emekli)	Hayvancılık
İK03	İkizköy	79	Erkek	Çalışan Ailesi & Eski Maden ve Santral Çalışanı (Emekli)	Hayvancılık, Zeytincilik
İK04	İkizköy	57	Kadın	Çalışan Ailesi	N/A
İK05	İkizköy	63	Kadın	Çalışan Ailesi	Zeytincilik, Tarım
İK06/01	İkizköy	80	Kadın	İlişkısiz	Hayvancılık, Tarım
İK06/02	İkizköy	58	Kadın	İlişkısiz	Hayvancılık, Tarım

Görüşme Listeleri: Yerel Halk

ID	Köy	Yaş	Cinsiyet	Kömürle İlişki	İş / Meslek / Uğraş
İK07	İkizköy	68	Erkek	Çalışan Ailesi	Hayvancılık
İK08	İkizköy	76	Erkek	İlişkısiz	Emekli, Tarım
İK09	İkizköy	85	Erkek	Çalışan Ailesi, Maden Emeklisi	Maden Emeklisi
İK10	İkizköy	78	Kadın	İlişkısiz	Emekli Eşi
İK11	İkizköy	53	Kadın	İlişkısiz	Tarım, Hayvancılık
İK12	İkizköy	54	Erkek	Çalışan Ailesi	Hayvancılık
KA01	Karacahisar	43	Erkek	Eski Maden Çalışanı (Emekli Değil)	Yevmiyeli İşçi
KA02	Karacahisar	36	Erkek	İlişkısiz	Sigortalı Çalışan
KA03	Karacahisar	60	Erkek	İlişkısiz	Emekli
KA04	Karacahisar	38	Erkek	Santral Çalışanı	Santral Çalışanı
KA05	Karacahisar	59	Erkek	İlişkısiz	Emekli, Tarım
KA06	Karacahisar	70	Erkek	Çalışan Ailesi	Esnaf, Hayvancılık
KA07	Karacahisar	54	Kadın	İlişkısiz	Zeytincilik
KA08	Karacahisar	65	Erkek	Çalışan Ailesi	Hayvancılık
KA09/01	Karacahisar	75	Erkek	İlişkısiz	Emekli
KA09/02	Karacahisar	70	Erkek	Çalışan Ailesi	Emekli
KA10	Karacahisar	44	Kadın	Çalışan Ailesi	Tarım, Zeytincilik
KA11	Karacahisar	43	Kadın	İlişkısiz	Tarım, Hayvancılık, Zeytincilik
KA12	Karacahisar	65	Erkek	İlişkısiz	Serbest Meslek
KA13/01	Karacahisar	49	Erkek	İlişkısiz	Memur
KA13/02	Karacahisar	72	Erkek	Eski Santral Çalışanı (Emekli Değil)	Yevmiyeli / Sigortalı Çalışan
UL01	Ulaş	48	Kadın	İlişkısiz	Tarım
UL02	Ulaş	25	Erkek	İlişkısiz	Memur
UL03	Ulaş	59	Erkek	Çalışan Ailesi	Ağaç Kesimi
UL04/01	Ulaş	76	Erkek	Çalışan Ailesi	Emekli, Hayvancılık
UL04/02	Ulaş	32	Kadın	Çalışan Ailesi)	Tarım
UL05	Ulaş	67	Erkek	İlişkısiz)	Emekli
UL06	Ulaş	36	Erkek	İlişkısiz	Memur
UL07	Ulaş	62	Erkek	İlişkısiz	Esnaf
UL08	Ulaş	72	Erkek	İlişkısiz	Emekli, Zeytincilik, Tarım
UL09	Ulaş	55	Erkek	İlişkısiz	Hayvancılık, Yevmiyeli İşçi

Milas'ta Kömürden Adil Çıkış:

Algı, Yaklaşım ve İhtiyaçlar

